

3i4

Conservar

**Com actuar
a favor dels
espais naturals**

Direcció

Eliseu T. Climent (Institut del Territori)

Coordinació

Xavier Basora (X3 Estudis Ambientals)
Eliseu T. Climent (Institut del Territori)

Equip redactor

Xavier Basora, Jordi Romero-Lengua, Pol Hugué,
Xavier Sabaté (X3 Estudis Ambientals)

Disseny gràfic

David Torrents
Silvia Míguez

Agraïments

Jordi Pietx (Xarxa de Custòdia del Territori)
Josep Nebot (Avinença – Associació Valenciana de
Custòdia i Gestió Responsable del Territori)
Miquel Camps (GOB-Menorca i ICTIB – Impuls de
la Custòdia del Territori a les Illes Balears)

© Edicions Tres i Quatre, S.L. i Institut del Territori, 2010
Sant Ferran, 12. 46001 València

Imprimeix: Guada Impressors
ISBN: V-3733-2010
Dipòsit legal: 978-84-7502-868-2

Aquesta publicació ha comptat amb el suport de:

Generalitat de Catalunya
**Departament
de la Vicepresidència**

Presentació

«Formeu part integrant de la naturalesa; el vostre destí està estretament unit a la diversitat biològica, a la gran varietat dels altres animals i plantes, al lloc on viuen i als entorns que els envolten.» Aquesta presentació de l'Any Internacional de la Biodiversitat (2010) incideix en la responsabilitat de la humanitat en la salvaguarda de la Terra. Preservar la diversitat biològica és cosa de tots, perquè cadascú de nosaltres som una peça clau en el macroorganisme que és el planeta. Amb aquest missatge les Nacions Unides criden a la solidaritat global, no únicament entre pobles sinó entre l'ésser humà i el conjunt d'elements que conformen, junt amb ell, aquest gran sistema viu.

La concepció occidental de l'ésser humà entès com a dominador i usufructuari del patrimoni natural, i aquest reduït a font de recursos quantificables, comença a fer aigües en favor d'una aproximació harmoniosa i equilibrada. Mantenir la riquesa de la biodiversitat és font de salut per a la humanitat. Per aquesta raó, es tracta d'un deure del ciutadà individual i de les institucions, de les entitats conservacionistes i de les empreses. Tota acció, des del mínim gest, ha de fundar-se en una actitud compromesa i èticament coherent amb el planeta, amb nosaltres mateixos. És una qüestió d'urgència, una qüestió de supervivència.

Conservar: com actuar a favor dels espais naturals ofereix les eines per actuar, com a ciutadans, entitats o empreses, per la salvaguarda dels espais naturals i contribuir així a bastir una societat sostenible i coherent. Aquest volum, com la resta de la col·lecció «Accions pel Territori», vol ser eminentment pràctic i de fàcil aplicació. Unes pàgines, doncs, que no pretenen oferir un receptari sinó proporcionar un trampolí d'idees a partir de casos suggerents i procediments legals per estimular el compromís actiu i creatiu. Esperem, doncs, que us sigui d'utilitat.

Consell Assessor per al Desenvolupament Sostenible de Catalunya
Institut del Territori
Departament de Vicepresidència
Generalitat de Catalunya

Continguts

Introducció: objectius i estructura del manual	9
Què és la biodiversitat i què són els espais naturals?	10
Objectiu i destinataris del llibre	10
Estructura del llibre	11
A Els espais naturals, una responsabilitat compartida	15
1 Per què cal conservar els espais naturals?	16
1.1 Una visió utilitarista i econòmica: els serveis dels ecosistemes	18
1.2 Una visió ecocèntrica: la riquesa natural dels Països Catalans	21
1.3 La pèrdua d'espais naturals i biodiversitat	22
2 Qui té la responsabilitat de conservar la natura?	28
2.1 Les Administracions públiques	30
2.2 El sector privat i la societat civil	35
3 El paper de les Administracions públiques	44
3.1 Els convenis internacionals	46
3.2 La Unió Europea	48
3.3 L'Estat espanyol	52
3.4 Les Administracions autonòmiques	54
3.5 Les Administracions locals	62
B I nosaltres, què podem fer?	69
1 Les estratègies d'actuació principals	70
2 Les entitats conservacionistes i de custòdia del territori	88
3 Les empreses privades i la seva responsabilitat social	116
4 Els propietaris i usuaris de terrenys d'interès natural	130
5 La ciutadania en general	144
Fonts bibliogràfiques i informació addicional	160
Publicacions de referència o citades	161
Pàgines web	163

**Introducció:
objectius i
estructura del
manual**

En les darreres dècades s'ha anat constatant que el gran repte global de conservar la biodiversitat i els espais naturals requereix l'esforç de tothom. Com s'insisteix al llarg d'aquest manual, aconseguir aquest repte és cosa de tots, no sols dels responsables polítics i de les Administracions públiques.

Què és la biodiversitat i què són els espais naturals?

Anem per parts. Què és exactament la *biodiversitat*, un concepte del qual cada cop es parla més? Breument, és la diversitat de formes de vida a la Terra, el capital natural del nostre planeta.

Hi ha tres tipus de biodiversitat: la biològica, l'ecològica i la genètica. La biològica serien totes les espècies que ens envolten, tots els organismes vius: els ocells, els mamífers, els insectes, les plantes, els arbres... La diversitat ecològica serien tots els tipus d'hàbitats i ecosistemes que sustenten aquests animals i organismes vius, per exemple, els alzinars, les pinedes, els rius, els fons marins, els conreus, etc. Finalment, hi hauria la diversitat genètica que inclou totes les varietats genètiques de plantes i animals: varietats de mongetes, de pomes, de gallines, de microorganismes, etc. A aquests tres tipus també es poden afegir altres tipus de diversitat estretament relacionats: la diversitat geològica (varietat d'estructures i materials geològics), la de sòls i la de paisatges.

Una part molt important de la biodiversitat es troba en els anomenats *espais naturals*, que són els indrets del territori que presenten un o diversos ecosistemes que no han estat essencialment transformats per l'explotació i l'ocupació de l'ésser humà i on viuen espècies de fauna i flora de gran interès. Cal tenir en compte, però, que la biodiversitat també és present en espais transformats per l'home, com per exemple diversos tipus de conreus i espais agraris (arrossars, conreus de secà, pastures, etc.) i fins i tot zones urbanes.

Malauradament, en les darreres dècades, el desenvolupament humà ha provocat la destrucció, degradació i fragmentació de grans extensions d'espais naturals, així com la sobreexplotació de nombroses espècies de fauna i de flora per al consum humà. Com a conseqüència, la pèrdua de biodiversitat és, juntament amb el canvi climàtic, el principal problema ambiental a escala mundial, que provoca grans pèrdues econòmiques i també en termes de benestar de les persones.

Objectiu i destinataris del llibre

El llibre que teniu entre mans us proposa maneres diverses per conservar els espais naturals que encara resten a casa nostra i que te-

nen un valor incalculable. Mantenint aquests espais contribuirem a salvaguardar la biodiversitat que acullen.

Com dèiem al principi, aquest repte és cosa de tots, i no sols de les Administracions públiques, tal com encara pensa molta gent. Per aquest motiu, en els darrers anys diversos agents socials s'han anat implicant progressivament en la conservació i la gestió dels espais naturals. Aquests agents són el sector privat i la societat civil, que a la pràctica es poden agrupar en quatre col·lectius: les entitats conservacionistes i de custòdia del territori, els propietaris i usuaris de terrenys d'interès natural, les empreses privades responsables ambientalment i la ciutadania. A tots ells va dirigit aquest llibre, amb l'objectiu d'esperonar-los a prendre una actitud més activa i compromesa a favor dels espais naturals.

El llibre se centra, sobretot, en la conservació d'espais naturals i, en menor mesura, de les espècies de fauna i flora que viuen en aquests espais. És important no confondre els *espais naturals* amb els *espais naturals protegits*, que són els que gaudeixen d'algun règim de protecció –d'intensitat variable– establert legalment. Entre els espais naturals protegits hi ha figures legals ben populars, com ara els parcs naturals o els parcs nacionals.

Per acabar, l'àmbit geogràfic d'aplicació del manual es correspon amb els territoris de Catalunya, País Valencià i Illes Balears. Tanmateix, també es fa referència a la legislació que s'aplica a l'Estat espanyol, a la Unió Europea i a escala internacional.

Estructura del llibre

Aquest llibre, concebut com un manual de consulta, s'estructura en dos blocs principals que tenen finalitats diferents: el primer té un caràcter introductori i descriptiu on es justifica la necessitat de conservar els espais naturals i s'exposa el paper que poden dur a cap els diferents agents socials. A més a més, aquest primer bloc introdueix el lector a les diverses actuacions que les administracions públiques, a diferents escales territorials –des de la internacional fins a la local–, han anat desplegant des de ja fa anys per contribuir a conservar els espais naturals; val a dir, però, que aquest recull de la tasca del sector públic és volgutament resumit i no exhaustiu, per tal com no és l'objecte principal del llibre.

Certament, el sector públic té una responsabilitat important a l'hora de conservar els espais naturals –que exerceix amb resultats importants però encara insuficients–, però el sector privat i la ciutadania hi han de tenir un paper cada vegada més actiu. És per això que el segon bloc, el més extens del llibre, va dirigit als agents que conformen aquest

sector privat i ciutadà, és a dir, a tots nosaltres, que sovint assistim com a simples espectadors a la pèrdua o degradació dels espais naturals de casa nostra. Es tracta d'un bloc marcadament pràctic que s'estructura segons el tipus d'agent o col·lectiu: les entitats conservacionistes i de custòdia del territori (dins l'anomenat tercer sector), els propietaris i usuaris de terrenys d'interès natural, les empreses privades compromeses i la ciutadania. Per a cada tipus d'agent es presenten un bon grapat de vies d'actuació, en format de fitxa, per ajudar a conservar la natura. És, doncs, un menú on cadascú pot escollir el plat (l'opció) que més li interessi o convingui.

Cadascuna de les fitxes va dirigida, principalment, a un dels quatre col·lectius indicats, tot i que una mateixa fitxa pugui tenir interès i aplicació per a més d'un col·lectiu. A l'encapçalament, hi apareixen tots els col·lectius relacionats. Els continguts de cada fitxa inclouen una breu descripció d'aquella via d'actuació i uns passos senzills a seguir per dur-la a terme. La fitxa es complementa amb dos casos pràctics que exemplifiquen aquella via d'actuació, i un apartat final de més informació amb referències a publicacions i pàgines *web* per ampliar coneixements.

Aquest llibre vol reconèixer la tasca de tots els ciutadans i les ciutadanes compromesos amb la conservació de la natura i que hi destinen, sovint de manera desinteressada, esforços, temps, recursos i il·lusió. Però sobretot és un punt de partida per aconseguir implicar més i més persones i col·lectius en un objectiu que ens afecta a tots: conservar la riquesa natural del nostre país i la del nostre planeta.

A

**Els espais
naturals, una
responsabilitat
compartida**

A1

Per què cal conservar els espais naturals?

La conservació de la biodiversitat es pot abordar des de dues perspectives diferents. La visió antropocèntrica aposta per conservar la natura perquè contribueix al benestar de l'ésser humà. En canvi, la visió ecocèntrica pretén conservar la natura perquè aquesta té un valor intrínsec i totes les espècies tenen dret a existir.

La conservació de la biodiversitat i dels espais naturals és indispensable per preservar la vida del nostre planeta i garantir el benestar de l'ésser humà. El medi natural i la biodiversitat són font de valors socials, educatius, culturals, espirituals, científics, estètics i de recursos econòmics. Malauradament, els accelerats canvis socials i econòmics, determinats usos del sòl i les activitats intensives agrícoles, ramaderes i industrials de les últimes dècades estan provocant un esgotament dels recursos naturals i la desaparició, en molts casos irreversible, d'hàbitats naturals i d'espècies de fauna i flora.

La conservació del medi natural, entesa com a repte de gran abast que té la humanitat, es pot abordar des de dues perspectives diferents. La primera aposta per conservar la natura en tant que la bona qualitat del medi natural condiciona el nostre benestar i la nostra qualitat de vida, mentre que la segona pretén conservar la natura perquè aquesta té un valor intrínsec (totes les espècies tenen dret a existir). La primera

perspectiva s'associa a una visió antropocèntrica del món (la natura està al servei de les persones), mentre que la segona és ecocèntrica (les persones com a part de la natura).

La visió ecocèntrica és la que projecten les entitats conservacionistes i ecologistes i altres moviments socials i intel·lectuals, però a la societat on vivim impera la visió antropocèntrica. Per aquesta raó, sovint es critiquen aquests moviments en el sentit que intenten imposar el seu sistema de valors sobre la resta de la societat.

La conservació efectiva dels espais naturals no serà possible fins que la majoria de la població no assumeixi com a valor compartit la visió ecocèntrica de la natura (Esteban, 2009). Aquesta transició, però, no és una tasca fàcil i assolir-la esdevé un objectiu a llarg termini. Una de les maneres que ja s'utilitza per afavorir aquesta transició és adoptar un discurs antropocèntric que difongui els serveis i beneficis que aporten els espais naturals a la societat. D'aquesta manera, es pot crear un context favorable que permeti anar implementant, a poc a poc, estratègies que promoguin el valor intrínsec del medi natural.

Aquest primer capítol aborda breument aquestes dues visions i aporta arguments de l'una i de l'altra. Així mateix, s'hi descriuen sintèticament els efectes que ocasiona la pèrdua de biodiversitat –tant d'espècies com d'hàbitats– i les principals causes que provoquen aquesta pèrdua, entre les quals destaca la fragmentació, la degradació i la destrucció d'hàbitats.

1.1 Una visió utilitarista i econòmica: els serveis dels ecosistemes

D'entrada, un dels principals motius pels quals convé conservar la biodiversitat és perquè ens és útil i genera beneficis econòmics. Una part important de la biodiversitat, dels ecosistemes i dels espais naturals ofereixen a l'ésser humà uns béns i uns serveis que ens proporcionen benestar i qualitat de vida. Aquests beneficis que les persones reben dels ecosistemes i de les espècies s'anomenen, tècnicament, *serveis (ambientals) dels ecosistemes* o *serveis ecosistèmics*. Tanmateix, aquesta visió utilitarista de la natura, bé que necessària, requereix anar més enllà i ser conscients de la relació complexa i directa que hi ha entre els sistemes naturals i les societats humanes, i de la necessitat imperant que economia i ecologia –que tenen la mateixa arrel etimològica, del grec *oikos*, 'casa'– s'entenguin (Palau, 2010).

Aquesta filosofia és la que impregna el *Programa per a l'avaluació dels ecosistemes del mil·lenni* impulsat per les Nacions Unides, iniciat l'any 2001 i finalitzat el 2005, i l'estudi *L'economia dels ecosistemes i la biodiversitat* (conegut per les seves sigles en anglès, TEEB), iniciat el 2007 i impulsat per la Comissió Europea i el Ministeri alemany de Medi Ambient. El Programa de les Nacions Unides ha generat informació sòlida, validada científicament, perquè els gestors, els polítics i el públic en general siguin conscients de les conseqüències que tenen els canvis en els ecosistemes del planeta sobre el benestar humà; alhora, ofereix opcions per assimilar aquests canvis. Des de 2009 s'està duent a terme a l'Estat espanyol un programa similar impulsat pel Ministeri de Medi Ambient i Medi Rural i Marí a través de la Fundación Biodiversidad. El TEEB, per la seva part, avalua la biodiversitat en termes clarament econòmics per fer-ne palesa la importància i per posar de manifest que serà més car no actuar que començar a fer-ho, de manera efectiva, com abans millor.

El programa de les Nacions Unides per avaluar els ecosistemes reconeix i classifica els béns i els serveis que ofereixen els ecosistemes en quatre tipus:

- **Serveis d'abastament:** són els béns i productes que obtenim directament dels ecosistemes, entre els quals hi ha els aliments (procedents de conreus, ramaderia, pesqueries i aliments silvestres), les fibres i els materials (fusta, cotó, seda, colorants, essències, pedres, argiles, etc.), els combustibles (llenya, biomassa, gas, petroli, etc.), els principis actius usats en farmàcia i teràpies naturals, i els recursos genètics per a usos i funcions futures.
- **Serveis de regulació:** són els beneficis obtinguts indirectament del funcionament dels ecosistemes, entre els quals hi ha la regulació de la qualitat de l'aire, la regulació del clima (global, regional i local), la regulació del cicle de l'aigua, la depuració de l'aigua i el tractament d'aigües residuals, el control biològic de plagues, la pol·linització, o la mitigació de riscos naturals (inundacions, etc.). Normalment aquest tipus de serveis són els que passen més desapercebuts.
- **Serveis socioculturals:** representen els beneficis intangibles o no materials que obtenen les persones mitjançant la seva experiència i el seu contacte amb els espais naturals. Inclouen les activitats recreatives que tenen lloc a la natura (lleure, excursionisme, turisme rural, ecoturisme); la contribució dels ecosistemes a augmentar el coneixement i l'educació; els valors simbòlics, d'identitat cultural i de sentiment de pertinença associats a molts espais naturals; l'enriquiment espiritual i religiós; i els valors estètics i paisatgístics.
- **Serveis de suport:** són els necessaris per produir tota la resta de serveis ecosistèmics. Aquest tipus de serveis inclouen la producció primària (conreus), el proveïment d'hàbitat, la implicació directa en el cicle dels nutrients, la formació i retenció de sòls, la producció d'oxigen atmosfèric i la captació de CO₂.

Quadre 1 Exemples de serveis que ofereixen els ecosistemes a Catalunya

- La fruita fresca genera a Catalunya un negoci de més de 251 milions d'euros en exportacions.
- Els ecosistemes són una base important del sector agrari -on treballen unes 77.000 persones- que, al seu torn, ho és de la indústria agroalimentària. És una de les primeres indústries del país, amb unes vendes netes de 17.140 milions d'euros i una plantilla de 78.100 persones.
- Els boscos catalans incorporen cada any en forma de biomassa 4,5 milions de tones de CO₂ (gairebé un 8% de les emissions de gasos d'efecte hivernacle de Catalunya).
- L'abastament d'aigua a Catalunya depèn fonamentalment de la precipitació i de la regulació i retenció hídriques que en fan els ecosistemes. L'abastament de la Cerdanya, per exemple, es fonamenta en la qualitat dels ecosistemes de les muntanyes que envolten la vall.
- Del Montseny i les Guàrdies s'extrau el 80% de l'aigua embotellada.

da de Catalunya (1.500 milions de litres anuals). Aquesta quantitat i qualitat són determinades per la mateixa qualitat dels ecosistemes d'aquests espais naturals protegits.

- Un 40% del territori de Catalunya són pendents coberts de vegetació. Si es perdessin aquestes cobertes (naturals o conreus), augmentaria l'erosió immediatament.
- Els sistemes dunars litorals, com els dels aiguamolls del Baix Empordà, protegeixen la franja costanera de les llevantades, com es va posar de manifest el dia de Sant Esteve de 2008 al Baix Ter.
- L'excursionisme i les activitats de guiatge i coneixement de l'entorn tenen un gran arrelament a Catalunya. La Federació d'Entitats Excursionistes de Catalunya (FEEC) és, amb la basca, la federació de muntanya més gran de l'Estat espanyol. Té més de 28.400 federats i 359 entitats associades.
- Cada any 6,5 milions de persones visiten els espais naturals protegits de Catalunya.

Font: Departament de Medi Ambient i Habitatge. Generalitat de Catalunya

Més enllà d'aquesta classificació, la valoració econòmica dels serveis dels ecosistemes és una de les temàtiques més tractades durant les últimes dècades, tant des de la perspectiva científica com en l'àmbit de la presa de decisions. No hi ha, però, un consens científic suficient sobre la consistència, la viabilitat, l'interès i la robustesa d'aquest enfocament (Carpenter *et al.*, 2006, 2009).

Malgrat aquestes limitacions i la falta de consens, és necessari aprofundir en la valoració econòmica dels serveis presats pels ecosistemes, especialment dels que no s'han tingut en compte en els balanços econòmics clàssics i que, per tant, no estan subjectes a les condicions de mercat. De fet, establir aproximacions, en termes econòmics, dels valors del patrimoni natural permet fer-nos una idea més real de la seva importància i sobretot amb relació a altres àmbits que sí que disposen de preus de mercat (Palau, 2010).

Des d'aquesta perspectiva econòmica, diversos governs d'arreu del món estan assajant mecanismes de pagament pels serveis dels ecosistemes, també coneguts com a *pagaments per serveis ambientals*. A casa nostra, tot i que encara no s'han implantat (si bé l'Avantprojecte de llei de la biodiversitat i el patrimoni natural de Catalunya els preveu), moltes de les subvencions que les Administracions donen a propietaris i gestors forestals i a agricul-

Establir aproximacions econòmiques del valor que tenen els espais naturals i els serveis que ofereixen els ecosistemes permet fer-nos una idea més real de la seva importància.

tors no deixen de ser un pagament per mantenir uns determinats ecosistemes i els serveis que ofereixen (Russi, 2010).

1.2 Una visió ecocèntrica: la riquesa natural dels Països Catalans

La biodiversitat i els espais naturals no sols cal conservar-los per raons d'utilitat i de benefici econòmic, sinó també pel valor intrínsec que tenen (Naess, 2002). De fet, el seu valor real és molt superior a qualsevol import monetari que se'ls vulgui assignar. Un dels pares d'aquesta visió ecocèntrica de la natura és Aldo Leopold, qui va proposar l'anomenada *ètica de la Terra*, un corrent de pensament que modifica el paper de l'*homo sapiens*, de conqueridor de la comunitat de la Terra a un simple ciutadà i membre d'aquesta (Leopold, 1949). Segons aquesta visió, en aquesta «comunitat» els ecosistemes, els animals, les plantes, els sòls, les aigües, etc. també tenen el dret a existir.

Des d'aquest punt de vista, la responsabilitat que tenim per conservar els espais naturals del nostre país és especialment important ja que ens trobem en un dels *punts calents* de la biodiversitat mundial. Els *punts calents* són els reservoris més rics –i més amenaçats– de vida vegetal i animal a la Terra. La conca mediterrània, pel fet de trobar-se entre dos grans masses de terra, Euràsia i Àfrica, acull un alt grau de riquesa biològica i paisatgística, així com un elevat nombre d'endemismes.

A Catalunya hi ha representats bona part dels paisatges i hàbitats d'Europa i del nord d'Espanya, un fet poc habitual en països de dimensions similars, i a més tan humanitzats. La diversitat d'hàbitats i espècies de Catalunya és una de les més altes de l'àmbit europeu i mediterrani. Hi ha més de 3.500 espècies autòctones de plantes superiors, un nombre d'endemismes molt alt, més de 10.000 tàxons d'invertebrats identificats i 94 hàbitats d'interès comunitari (un 47% dels que hi ha a tot Europa), per posar algunes xifres indicatives, a més d'una gran diversitat paisatgística.

Les Illes Balears també són un reservori important de biodiversitat. S'estima que la fauna terrestre i la pròpia de les aigües dolces podrien sumar unes 10.000 espècies diferents, mentre que les estimacions fetes en el cas dels vegetals són molt diverses. Aquesta situació queda palesa en el fet que en l'actualitat encara es van incorporant espècies als catàlegs de les illes a un ritme de 3,25 espècies noves per any.

Per últim, el País Valencià atresora una diversitat d'hàbitats i espècies igualment destacable, així com un riquesa paisatgística notable. El Banc de Dades de Biodiversitat de la Comunitat Valenciana reuneix informació de més de 14.000 espècies de fauna, flora i fongs. Per posar algun exemple, hi podem trobar més de 4.500 espècies diferents de fau-

na, entre les quals destaquen, amb més de 4.000, els invertebrats. Quant als vertebrats, el grup més conegut, se n'han trobat 432 espècies, de les quals 298 són aus, 63 mamífers, 39 espècies continentals, 24 rèptils i 8 amfibis. El 60% del total d'aus europees es poden trobar al País Valencià, com també el 80% dels mamífers que habiten a l'Estat espanyol.

1.3 La pèrdua d'espais naturals i biodiversitat

Durant les darreres dècades, la humanitat ha obtingut uns beneficis enormes del desenvolupament econòmic i social. En bona part, però, també ha comportat un declivi tant de la varietat com de l'extensió dels sistemes naturals, és a dir, de la biodiversitat.

Aquesta pèrdua de biodiversitat, a escala d'ecosistemes, espècies i gens, preocupa no sols per l'important valor intrínsec de la natura, sinó també perquè provoca una minva dels serveis que proporcionen els sistemes naturals. Segons el *Programa per a l'Avaluació d'ecosistemes del mil·lenni*, unes dues terceres parts dels serveis dels ecosistemes mundials es troben en decadència a causa de l'explotació humana. Així doncs, estem desgastant el capital natural de la Terra i posant en perill la capacitat dels ecosistemes per mantenir les generacions futures.

Aquesta tendència es pot invertir, però només si apliquem canvis substancials a les nostres polítiques i pràctiques, i si ens impliquem activament en la conservació de la natura, tal com proposa aquest manual.

Els efectes de la pèrdua de biodiversitat

Els ecosistemes europeus han patit una fragmentació molt greu a causa de l'activitat humana, superior a la registrada a la resta de continents. Per exemple, tan sols de l'1% al 3% dels boscos d'Europa occidental es pot considerar intacte. Des dels anys cinquanta, Europa ha perdut més de la meitat de les zones humides i la majoria de les terres agrícoles amb un valor natural elevat. A més, molts ecosistemes marins s'han degradat (Comissió Europea, 2006).

Pel que fa a les espècies europees, un 42% dels mamífers autòctons, un 43% de les aus, un 45% de les papallones, un 30% dels amfibis, un 45% dels rèptils i un 52% dels peixos d'aigua dolça estan en perill d'extinció. La major part de les grans poblacions de peixos marins es troben per sota dels límits biològics segurs, i unes vuit-centes espècies vegetals europees estan en perill d'extinció total. A més a més, la diversitat de les formes de vida inferiors, especialment els invertebrats i els organismes microbians, pateixen unes modificacions que, tot i que de moment no es coneixen amb precisió, podrien ser significatives. D'altra ban-

da, diverses espècies fins ara comunes comencen a registrar un descens de població. Aquesta desaparició i aquest descens de l'abundància d'espècies van lligats a una pèrdua important de la diversitat genètica.

Quadre 2 Pèrdues de biodiversitat: alguns exemples als Països Catalans

Pèrdues d'hàbitats

- L'abandonament agrícola i la conversió de secà en regadiu provoca la pèrdua dels hàbitats agrícoles de secà.
- Molts prats, com els de dall del Pirineu, estan desapareixent. La causa principal és la regressió de la pastura tradicional d'ovins.
- Les dunes són un dels hàbitats d'interès comunitari més afectats. De fet, a Catalunya ha desaparegut el poblament vegetal natural de les platges arenoses. Les causes han estat la pressió turística, el creixement urbanístic, la construcció de grans infraestructures a tocar d'alguns trams del litoral (com la línia de tren o carreteres), la maquinària de neteja, els abocaments de sorres marines per regenerar les platges i l'alteració de la dinàmica litoral dels corrents marins per culpa de la construcció de dics i ports.
- Alguns hàbitats de fons marins propers a la costa, com els prats de posidònia, s'han vist fortament malmesos pel fondeig d'embarcacions. L'extensió dels hàbitats naturals propis dels fons marins de certa profunditat, entre 80 i 700 m (camps de gorgònies, coralls, esponges...) s'ha vist severament reduïda a causa de la pesca d'arrossegament.
- Els boscos i bosquines de ribera han estat maltractats al llarg de moltes dècades i algunes comunitats, com els alocars, estan greument amenaçats. Al Maresme (Catalunya) han desaparegut a causa de la pressió urbanística i la canalització de les rieres.

Pèrdues d'espècies

- A Catalunya, una de cada cinc espècies de fauna vertebrada es troba en perill d'extinció o és vulnerable. Un cas particularment desfavorable són els ocells d'ambients estèpics i de conreus.
- El 2009, a les Illes Balears s'havien detectat 16 espècies de flora i 9 de fauna en perill d'extinció, mentre que 14 de flora i 8 de fauna eren vulnerables.
- El 2010, a Catalunya es comptaven 84 espècies de fauna salvatge en perill d'extinció i 175 eren qualificades de vulnerables. A més, 13 espècies animals s'hi consideraven extingides com a reproduc-

tores, ja que feia dècades que no hi criaven (encara que algun individu hi hagués passat de llarg), entre les quals les dues espècies de linx o la foca mediterrània. L'any 2008 s'hi comptabilitzaven 59 espècies vegetals en perill d'extinció.

- El 2004, a la província de Castelló es comptabilitzaven 21 espècies d'animals vertebrats en perill d'extinció, sobretot ocells, i un total de 54 amenaçades, entre les quals diverses espècies endèmiques. En el conjunt del País Valencià, segons les categories establertes per SEO-BirdLife, l'any 2006 hi havia 4 espècies d'ocells en situació crítica, 7 en perill i 24 vulnerables.
- Segons la «Lista roja de flora vascular amenazada» que el Ministeri de Medi Ambient va publicar el 2001, al País Valencià hi havia més de 70 espècies vegetals amenaçades en major o menor grau.
- Al mar Mediterrani s'han detectat una gran quantitat d'espècies invasores: 105 espècies de peixos, 137 de mol·luscs i 63 de crustacis.

Font: Departament de Medi Ambient i Habitatge, Generalitat de Catalunya

A escala mundial, la pèrdua de biodiversitat encara és més alarmant. Des de finals dels anys setanta, s'ha destruït una superfície de selva tropical més extensa que el territori de la Unió Europea, principalment, amb l'objectiu d'explotar-ne la fusta, conrear productes com l'oli de palma i la soja, i criar bestiar. Cada tres o quatre anys es destrueix una superfície equivalent a la de França. Altres ecosistemes diversos, com zones humides, terres àrides, illes, boscos de zones temperades, manglars i esculls coral·lins, també estan patint pèrdues similars. Actualment, els índexs d'extinció de les espècies són, aproximadament, cent vegades més elevats que la mitjana del registre fòssil i s'espera que aquesta tendència s'acceleri, la qual cosa comporta una amenaça d'*extinció massiva* sense precedents des de la desaparició dels dinosaures (Comissió Europea, 2006).

Les implicacions de la pèrdua de biodiversitat van des de canvis a microescala a la destrucció d'ecosistemes i serveis sencers, el que podria arribar a condicionar i fins i tot reduir la nostra prosperitat en el futur. Hi ha proves científiques que demostren que els ecosistemes amb una gran diversitat d'espècies són més productius, més estables i resistent i menys vulnerables a pressions externes. En aquest sentit, uns ecosistemes resistent són la nostra assegurança de vida contra el canvi climàtic, i una solució «natural» per mitigar-lo i adaptar-se a les seves conseqüències.

La pèrdua de biodiversitat i la degradació dels ecosistemes generen, a més, uns costos econòmics que, fins fa poc, no es tenien gens en compte. Es calcula que actualment la pèrdua anual de serveis ecosistè-

mics equival a 50.000 milions d'euros, i que, de seguir amb el mateix ritme, les pèrdues acumulades de benestar suposaran l'any 2050 el 7% del Producte Interior Brut (PIB).

Les causes que fan perdre biodiversitat

Els principals factors i pressions que provoquen la pèrdua de biodiversitat són coneguts arreu. La pressió més rellevant la constitueixen la fragmentació, la degradació i la destrucció de l'hàbitat, causades per la modificació de l'ús del sòl que, al mateix temps, és deguda a la conversió i la intensificació dels sistemes de producció, l'abandonament de les pràctiques tradicionals –que solien ser menys perjudicials per a la biodiversitat–, les construccions i les catàstrofes, els incendis inclosos, entre d'altres factors. També es consideren pressions importants l'explotació excessiva, la propagació d'espècies exòtiques invasives i la contaminació. Aquestes pressions tenen una importància relativa que varia d'un lloc a un altre i tot sovint actuen de manera conjunta (Comissió Europea, 2006).

A escala mundial, hi ha dos grans factors subjacents a aquestes pressions: el creixement demogràfic i l'augment del consum per càpita. S'espera que aquests factors s'intensifiquin de manera considerable, la qual cosa augmentarà les pressions, especialment les que actuen sobre la selva tropical i la resta d'ecosistemes tropicals i muntanyosos. Tot i que la influència d'aquests factors és menys rellevant per a la pèrdua de biodiversitat a la Unió Europea, es calcula que algunes pressions augmentaran, com la demanda d'infraestructures d'allotjament i transport.

D'altra banda, també hi ha d'altres pressions mundials rellevants, com les insuficiències en l'àmbit de la governança i la incapacitat de les economies convencionals per reconèixer el valor econòmic del capital natural i els serveis dels ecosistemes. A més de tots aquests factors, cal tenir en compte el canvi climàtic, amb uns efectes sobre la biodiversitat que ja han quedat palesos (com, per exemple, la modificació de les pautes de distribució, migració i reproducció). A Europa s'espera que, fins l'any 2100, la temperatura mitjana augmenti de 2°C a 6,3°C respecte a les temperatures de 1990, la qual cosa afectaria profundament la biodiversitat.

En darrer lloc, la globalització, incloent-hi el comerç europeu, intensifica la pressió sobre la biodiversitat i els serveis dels ecosistemes tant als països en desenvolupament com a la Unió Europea, ja que augmenta la demanda de recursos naturals, contribueix a potenciar les emissions de gasos amb efecte d'hivernacle i facilita la propagació de les espècies exòtiques invasives.

Quadre 3 Algunes dades sobre les causes que redueixen la biodiversitat

Catalunya

- Urbanització i ocupació difusa: entre el 1987 i 2002 la superfície urbanitzada de Catalunya ha passat de representar el 2,7% al 4,7% (una mitjana d'ocupació anual de 4.200 ha). La mitjana europea és d'un 2%. La presència d'urbanitzacions en entorns naturals representa un impacte directe sobre els hàbitats i indueix moltes perturbacions a la fauna i flora del seu entorn.
- Fragmentació del territori: la xarxa viària catalana té una extensió total de 12.121 km. De fet, en els últims 15 anys, s'ha duplicat l'extensió de les autopistes i autovies de Catalunya, que han passat de 666 a 1.382 km. Les infraestructures viàries poden generar, si no compten amb mesures correctores adequades (viaductes, passos de fauna, etc.), un efecte barrera per a la migració, dispersió i intercanvi genètic de poblacions, a més d'atropellaments (s'ha estimat que moren a l'any un milió d'exemplars per atropellaments, cosa que afecta més de 200 espècies).
- Incendis: de 1986 a 2007 es van cremar a Catalunya 234.919 ha (153.270 de les quals arbrades), superfície equivalent a 3,7 vegades l'Àrea Metropolitana de Barcelona. Els incendis destrueixen hàbitats i provoquen una gran mortalitat de fauna de forma directa, però també afecten a mitjà termini: redueixen la disponibilitat d'aliment i recer, faciliten l'erosió, etc.

Illes Balears

- Destrucció i alteració d'hàbitats: des del segle XVIII s'ha perdut a les Balears un 10,5% de la superfície potencial de zones humides. Un estudi de l'any 1998 indicava que dues tercers parts (66,7%) de les zones humides existents es trobaven alterades per algun tipus d'impacte o agressió.
- Propagació d'espècies invasores: entre els vegetals s'han detectat al voltant de 304 espècies no natives de les Illes Balears. 42 d'aquestes espècies es poden considerar invasores i 38 mereixen actuacions importants.
- Enverinaments: de 1990 a 2007 s'han registrat 404 exemplars d'animals morts per enverinament. Algunes de les espècies afectades (16 voltors negres i 93 milanes) són espècies molt escasses i amenaçades i els exemplars morts suposen una part important de les seves poblacions.

- Xarxa elèctrica: Entre 2003 i 2007 es van detectar una trentena d'ocells (molts més no es detecten), sobretot rapinyaires, que havien mort electrocutats per línies d'electricitat. Molts altres havien mort per col·lisió amb esteses elèctriques.

País Valencià

- Urbanització i ocupació difusa: Entre els anys 1987 i 2000 la superfície artificial (urbanització compacta o difusa, polígons i infraestructures) va créixer més d'un 52%, amb una de les taxes més elevades d'Europa. Aquest creixement urbanístic ha estat destinat en un 64% a habitatges turístic-residencials.
- Incendis: El País Valencià és un territori especialment castigat pels incendis forestals a causa les seves característiques climàtiques d'extrem risc, la seva marcada orografia i la pressió humana, cosa que condiciona el tipus de vegetació. Entre els anys 1975 i 1994 la superfície total cremada va ser de 614.618 ha, cosa que suposa una mitjana de 30.731 ha/any, un 3,4% anual de les 900.000 ha forestals existents.
- Propagació d'espècies invasores: La introducció en el territori valencià d'espècies animals i vegetals és un fenomen que s'ha accelerat en els darrers anys. Una d'aquestes espècies és la tortuga de florida (*Trachemys scripta elegans*), que afecta les poblacions de tortugues valencianes (tortuga d'aigua europea i tortuga d'aigua ibèrica). En un estudi es van trobar 673 exemplars de tortuga de florida en la Marjal de Peníscola, Clot de la Mare de Déu (Borriana), Marjals i Estanys d'Almenara, Ullal de l'Estany del Duc (Gandia) i en la Marjal de Pego-Oliva.

Font: Departament de Medi Ambient i Habitatge de la Generalitat de Catalunya. Conselleria de Medi Ambient del Govern Balear (2009). Conselleria de Territori i Habitatge de la Generalitat Valenciana

Totes aquestes dades sobre pèrdua de biodiversitat no han de fer perdre de vista els nombrosos esforços que, des de fa molt de temps, els poders públics i la resta d'agents socials estan dedicant a conservar la natura. Gràcies a aquestes iniciatives públiques i privades s'han obtingut resultats molt positius, com ara la conservació o la recuperació de moltes espècies i espais naturals que s'haguessin perdut irremediablement. El repte, però, és que cal seguir actuant, augmentar més els esforços –perquè encara són insuficients– i implicar-hi moltes més persones, agents i institucions d'arreu del món. Aquest manual pretén oferir idees per actuar a favor dels espais naturals de casa nostra, si bé cal reconèixer que també s'han d'emprendre altres accions a escala global.

A2

Qui té la responsabilitat de conservar la natura?

La responsabilitat de conservar la natura no recau únicament en les Administracions públiques, com sovint es pensa. En els darrers anys el sector privat i la societat civil (entitats no lucratives i persones a títol individual) s'han anat implicant progressivament en la conservació i la gestió dels espais naturals.

Els agents socials que interactuen en una societat com la nostra es poden classificar, a grans trets, en l'Administració pública, les instàncies científico-tècniques, el sector privat i l'anomenada societat civil. L'Administració pública la integren tots els organismes públics, que a la vegada es poden agrupar segons cinc escales territorials: la internacional, l'europea, l'estatal, l'autonòmica i la local. Les instàncies científico-tècniques les integren les universitats i els centres de recerca. El sector privat el formen, bàsicament, les empreses i les entitats financeres. Per últim, la societat civil pot actuar a dos grans nivells: al voltant d'estructures organitzades i associatives, que es correspondrien a les entitats o organitzacions no governamentals o no lucratives, i mitjançant les accions dels ciutadans individuals.

Fins fa uns trenta anys, la responsabilitat de conservar els espais naturals al nostre país havia recaigut únicament en les administracions públiques, fet que ha comportat –i comporta– diverses mesures com ara la declaració d'espais naturals protegits, la protecció d'indrets a través del planejament urbanístic i l'ordenació del territori, o la catalogació de determinades espècies de fauna i flora com a protegides.

Malgrat això, els poders públics no arriben a tot arreu (els recursos humans i econòmics són limitats i, de vegades, manca voluntat política) i, d'altra banda, no tots els valors a conservar tenen l'entitat adequada per requerir l'acció de les administracions superiors; per exemple, espais i elements de valor local i comarcal. A més a més, per tal que la conservació dels espais naturals sigui realment efectiva, cal comptar amb el suport de les persones que tenen una relació directa amb el medi natural, ja sigui perquè hi viuen a prop, perquè n'aprofiten els recursos naturals, perquè hi tenen algun tipus de dret d'ús, o perquè tenen un compromís ferm d'actuar a favor de la natura.

Per aquests motius, en els darrers anys altres agents socials s'han anat implicant progressivament en la conservació i la gestió dels espais naturals. Aquests agents són el sector privat i la societat civil, que a la pràctica es poden agrupar en els quatre col·lectius següents: les entitats conservacionistes i de custòdia del territori, els propietaris i usuaris de terrenys d'interès natural, les empreses privades compromeses i la ciutadania. Aquest capítol reflexiona sobre el paper que poden tenir cadascun d'aquests agents. Abans, però, es fa un breu repàs a quines són les responsabilitats de les Administracions públiques.

2.1 Les Administracions públiques

Atès que conservar els espais naturals és un objectiu i un rept de d'interès públic i general, els principals agents socials responsables de promoure i executar accions per avançar en aquest àmbit són les Administracions públiques. Com es pot veure en el quadre 4, són molts els deures i les responsabilitats dels poders públics en relació amb la conservació i la gestió del patrimoni natural. Aquests deures es deriven, en gran mesura, de diferents preceptes inclosos a la Constitució Espanyola i als respectius estatuts d'autonomia, a més de les obligacions derivades dels convenis internacionals que l'Estat espanyol ha ratificat.

Quadre 4 Deures dels poders públics en relació amb la conservació, el manteniment, l'ús racional i la restauració del patrimoni natural

- Integrar en les polítiques sectorials els objectius i les previsions necessaris per a la conservació i valoració del patrimoni natural, la protecció de la biodiversitat i la geodiversitat, la conservació i l'ús sostenible dels recursos naturals i el manteniment i, si escau, la restauració de la integritat dels ecosistemes i del patrimoni geològic.
- Dur a terme les actuacions necessàries per evitar l'extinció dels tàxons autòctons.
- Prendre les determinacions per a l'adquisició de sòl en els espais naturals protegits, en la mesura que ho requereix la seva gestió eficaç i, molt particularment, dels terrenys que, per la seva fragilitat o excepcionalment pels sistemes naturals que contenen, han d'ésser objecte de la protecció més estricta.
- Dotar-se d'eines que permetin conèixer l'estat de conservació de la biodiversitat i de la geodiversitat, les seves tendències i les causes que en determinen els canvis.
- Promoure la recerca sobre la biodiversitat i el patrimoni natural, la seva conservació i el seu ús sostenible.
- Facilitar la difusió de coneixements sobre les millors tècniques disponibles per a la protecció i la conservació del patrimoni natural.
- Fomentar l'educació ambiental entre la població, amb atenció especial a l'àmbit escolar i a les persones usuàries del territori, promovent el coneixement del patrimoni natural, la seva importància i els problemes de conservació que afronta.
- Impulsar mecanismes de participació social que facilitin la conservació de la biodiversitat, com ara la custòdia del territori i altres instruments de coresponsabilitat.

- Fomentar els acords amb les persones propietàries i usuàries dels recursos naturals en la planificació i gestió dels espais naturals protegits i els hàbitats i les espècies amenaçades i protegides.
- Promoure el treball de les entitats sense afany de lucre que tenen com a objecte la conservació del patrimoni natural.
- Adoptar les mesures oportunes per tal que els beneficis i els costos de la conservació del patrimoni natural repercuteixin en el conjunt de la societat.
- Adoptar les mesures oportunes, financeres i fiscals, per tal d'incentivar les activitats positives per a la conservació del patrimoni natural i desincentivar les que hi incideixen negativament.

Font: Adaptació de l'art. 8 de l'Avantprojecte de Llei de la biodiversitat i el patrimoni natural (emès pel Departament de Medi Ambient i Habitatge de la Generalitat de Catalunya el mes de maig de 2010)

A la pràctica, les actuacions de les Administracions públiques que afavoreixen més directament la conservació de la biodiversitat i dels espais naturals s'han agrupat en els àmbits següents:

- Declaració, planificació i gestió d'espais naturals protegits.
- Conservació i gestió d'espècies de fauna i flora protegides o amenaçades.
- Actuacions de vigilància, control i inspecció del medi natural.
- Actuacions per prevenir i extingir incendis forestals.

Igualment, cal tenir en compte totes les actuacions públiques que de manera potser no tan directa contribueixen a mantenir la biodiversitat en bon estat. Són les destinades a regular, planificar i gestionar el gran nombre d'activitats que aprofiten i utilitzen directament recursos naturals, especialment l'agricultura, la ramaderia, la silvicultura (aprofitament dels boscos i dels productes derivats), la caça, la pesca (continental i marítima), les activitats hidrològiques, la mineria i les activitats extractives.

En un altre àmbit també hi hauria totes les actuacions públiques per regular i planificar la utilització del territori, i que s'inclourien en els àmbits de l'ordenació del territori, l'urbanisme, la integració ambiental de tot tipus d'infraestructures (energètiques, viàries, ferroviàries, etc.) i les activitats de lleure i turisme que tenen lloc en el medi natural.

Els organismes públics responsables

Les competències i activitats que s'acaben d'esmentar se solen repartir entre diverses administracions (europea, estatal, autonòmiques, locals) i, dins d'un mateix nivell (l'autonòmic, per exemple), entre

diversos departaments (el de medi ambient, el d'ordenació del territori, el d'agricultura, etc.). Per evitar un elevat grau de complexitat, tot seguit es presenten únicament els organismes públics d'escala autonòmica (que és la que gaudeix d'unes competències més àmplies) l'actuació dels quals incideix més directament en la conservació dels espais naturals i de la biodiversitat. Val a dir que, amb el temps i els canvis de governs, el nom d'alguns d'aquests organismes pot canviar.

A Catalunya, el Departament de Medi Ambient i Habitatge i, concretament la Direcció General del Medi Natural, és qui ostenta la major part de competències relacionades amb la conservació dels espais naturals i la biodiversitat. Dins d'aquesta direcció general les competències estan dividides: la planificació dels espais naturals protegits recau en el Servei de Planificació i Gestió de l'Entorn Natural, mentre que la gestió d'aquests espais correspon al Servei de Parcs. La conservació i gestió d'espècies de fauna i flora correspon al Servei de Protecció de Fauna, Flora i Animals de Companyia. També hi ha serveis específics per a la prevenció d'incendis forestals, per a la gestió forestal i per a les funcions de vigilància i inspecció del medi rural, i dues àrees específiques d'activitats cinegètiques i pesca continental.

A les Illes Balears, la Conselleria de Medi Ambient i Mobilitat és l'organisme que disposa de més competències en relació amb els espais naturals protegits, i concretament la Direcció General de Biodiversitat. Aquesta direcció general disposa d'un Servei de Planificació (encarregat de la planificació d'espais naturals protegits), un Servei de Protecció d'Espècies, un Servei de Gestió Forestal i Protecció del Sòl i un Servei de Caça. En canvi, la gestió dels espais naturals protegits i altres figures de protecció especial correspon a Espais de Natura Balear, una empresa pública adscrita a la Conselleria.

Al País Valencià, és la Conselleria de Medi Ambient, Aigua, Urbanisme i Habitatge la que ostenta les competències i, concretament, la Direcció General de Gestió del Medi Natural. En aquesta direcció general s'integren el Servei de Biodiversitat, el Servei de Gestió d'Espais Naturals (al qual correspon la gestió i la dinamització dels espais naturals protegits), el Servei de Gestió Forestal, el Servei de Prevenció d'Incendis i Sanitat Forestal, i el Servei de Caça i Pesca.

La protecció dels espais naturals, la principal estratègia de les Administracions

De totes les estratègies públiques per conservar els espais naturals, la que ha tingut històricament més recorregut ha estat la protecció

d'espais naturals mitjançant figures legals. Segons la Unió Internacional per a la Conservació de la Natura (UICN), l'organisme internacional de referència en la matèria, un *espai natural protegit* és «un espai geogràfic clarament definit, reconegut i gestionat, mitjançant mitjans legals o altres tipus de mitjans eficaços, per aconseguir la conservació a llarg termini de la natura i dels seus serveis ecosistèmics i els seus valors culturals associats» (Dudley, 2008).

De figures legals per declarar espais naturals protegits, n'hi ha de molts tipus. Cada tipus comporta uns objectius i un grau de protecció que poden arribar a ser força variables, partint de la premissa que l'objectiu comú i principal de tot espai natural protegit és el de conservar la natura a llarg termini. A la pràctica, pot passar que el nivell de protecció real no coincideixi amb el nivell de protecció establert legalment; seria el cas, per exemple, si una reserva natural (figura de màxima protecció) es gestionés permetent-hi activitats d'ús públic que d'acord amb la normativa no hi serien permeses.

En aquest sentit, Mallarach *et al.* (2008) adverteix que «la protecció d'un espai natural no és, ni pot ser, una *finalitat* en si mateixa, sinó que es tracta d'un *instrument* per aconseguir unes finalitats determinades, entre les quals destaquen la conservació o la restauració del patrimoni natural, i de vegades del cultural, i també el foment de certes activitats o usos públics, generalment de caire recreatiu, científic o pedagògic». Per aquest motiu, un cop es declara un espai natural com a protegit, comença la veritable tasca per aconseguir els objectius pels quals ha estat creat. I aquesta tasca se sol anomenar amb el terme genèric de *gestió*.

La gestió dels espais naturals protegits pot ser de dos tipus: *passiva* o *activa*. En general, la gestió d'un espai protegit es considera *passiva* -o *bàsica*- quan inclou únicament el règim d'autoritzacions, el control administratiu que hauria de garantir el compliment de la normativa bàsica i la vigilància de les activitats que s'hi duen a terme.

En canvi, es considera que la gestió és *activa* quan, a més de tot això, abasta tot un conjunt de mesures i actuacions destinades a resoldre necessitats o problemes concrets en relació amb la conservació del patrimoni natural, l'ús públic, l'ús dels recursos naturals o el desenvolupament socioeconòmic; i quan inclou actuacions destinades a millorar la pròpia gestió, com ara la recerca, el seguiment de les tendències o l'avaluació de resultats, o bé si pren en consideració la prevenció d'amenaçes (Europarc-Espanya, 2002). Els espais naturals protegits que requereixen

La creació i posterior gestió d'espais naturals protegits són el principal instrument que utilitzen les Administracions públiques per conservar la biodiversitat i el patrimoni natural.

una gestió activa haurien de disposar, com a mínim, d'un pla de gestió específic, un pressupost adequat per aplicar les mesures previstes en el pla i un òrgan gestor amb la suficient capacitat tècnica i de recursos humans.

Un espai natural protegit disposa d'òrgan gestor quan hi ha una institució pública (el cas majoritari) o una entitat privada que hi té competències o drets, que hi destina de manera continuada recursos econòmics i humans, i que ho fa amb la intenció que l'espai acompleixi els objectius pels quals va ser establert. L'òrgan gestor, per tant, executa les actuacions previstes en els plans de gestió -i també les imprevistes (Mallarach *et al.*, 2008) i garanteix que es compleixi la normativa associada a l'espai.

La responsabilitat de gestionar els espais naturals protegits està repartida entre diferents Administracions públiques (d'escales territorials diverses) i algunes entitats privades. De fet, les aliances del sector públic amb el privat en l'àmbit de la gestió d'espais naturals protegits ha anat creixent en els darrers anys. A poc a poc, diverses entitats de conservació de la natura, i fins i tot empreses o particulars, han col·laborat en la gestió d'àrees protegides per mitjà de convenis amb els organismes gestors, o bé formant part dels òrgans consultius o de cooperació vinculats a diversos espais protegits. Aquest fenomen ha donat lloc a diferents modalitats de gestió dels espais naturals protegits (quadre 5).

Quadre 5 **Modalitats de gestió dels espais naturals protegits**

La gestió d'un espai natural protegit es pot establir, segons les característiques i requeriments de cada espai, d'acord amb una de les opcions següents:

1. Gestió pública

La gestió pública pot presentar dues modalitats més específiques: 1) La gestió és responsabilitat directa del departament autonòmic competent en matèria de medi ambient, que pot assignar-la a una unitat administrativa existent o bé crear un òrgan gestor específic per a l'espai o per a un conjunt d'espais. 2) La gestió és delegada pel departament competent a un altre organisme públic (ajuntament, consell comarcal, diputació, consorci o mancomunitat, entre d'altres) que té entre els seus objectius la gestió de l'espai natural protegit o d'un conjunt d'espais.

2. Gestió amb participació público-privada

Aquest model també inclou dues modalitats: 1) La gestió és dele-

gada pel departament competent a un organisme públic amb participació privada, que té entre els seus objectius la gestió de l'espai natural protegit o d'un conjunt d'espais. 2) A través d'un conveni, el departament competent rep la col·laboració d'una entitat privada sense ànim de lucre per tal de gestionar l'espai en qüestió.

3. Gestió privada

La gestió és delegada pel departament competent a una entitat privada sense ànim de lucre l'objecte social de la qual sigui la conservació de la natura, o una persona física o jurídica que ostenti la titularitat dels terrenys inclosos a l'espai natural protegit o que n'ostenti drets reals amb la finalitat de la seva conservació.

Font: elaboració pròpia

2.2 El sector privat i la societat civil

Com s'ha indicat a la introducció del capítol, el gran repte global de conservar la biodiversitat i els espais naturals requereix l'esforç de tothom, i no sols de les administracions públiques, tal com pensa molta gent. Per aquest motiu, en els darrers anys diversos agents socials s'han anat implicant progressivament en la conservació i la gestió dels espais naturals. Tot seguit es repassa breument l'interès i el paper que poden fer les entitats conservacionistes i de custòdia del territori, les empreses privades compromeses, els propietaris i usuaris de terrenys d'interès natural i la ciutadania.

Les entitats conservacionistes i de custòdia del territori

Una gran part de la implicació social en afers d'interès públic -com ara la conservació dels espais naturals- la protagonitzen organitzacions sense ànim de lucre que, en conjunt, reben el nom de tercer sector. El tercer sector del nostre país -bé que amb diferències i especificitats regionals- està molt desenvolupat en alguns àmbits, com ara el de la cooperació internacional o l'àmbit social, i una mica menys en l'àmbit ambiental.

En aquest manual les entitats dedicades a conservar els espais naturals es divideixen en dos grups depenent d'on focalitzen els esforços: les *entitats conservacionistes*, que tenen per finalitat l'estudi, la conservació i la millora de la natura, i les *entitats de custòdia del territori*, que, a més a més, utilitzen els instruments de custòdia del territori. En tots dos casos, les entitats es poden dedicar a conservar la natura en general i treballar arreu del territori de Catalunya, les Illes Balears o el País Valencià (i fins i tot a escala estatal o internacional), o bé poden te-

nir àmbits d'actuació més específics, bé perquè se centren a conservar una espècie, un grup d'espècies (ocells, rapinyaires, mamífers, cetacis, orquídies) o un ecosistema (rius, boscos), bé perquè actuen a una escala territorial concreta (un municipi, una comarca, una illa, una província, una vall, etc.). La capacitat d'actuació d'aquestes entitats varia molt segons els recursos humans i econòmics de què disposen. Vegem, tot seguit, l'origen històric i les característiques principals d'aquestes entitats.

A mitjan dècada dels setanta del segle passat, va sorgir al nostre país un ric moviment associatiu que va aplegar el sector de la societat civil que estava compromès amb la defensa del patrimoni natural. El seu origen estava en la preocupació per una sèrie d'agressions contra el medi natural i, especialment, contra certs espais naturals emblemàtics, alguns dels quals es van salvaguardar gràcies a la pressió social exercida per aquest moviment. A més, es van constituir les bases per a l'aparició durant tots aquests anys d'una gran quantitat d'entitats dedicades a l'estudi i conservació del patrimoni natural.

Les funcions principals de les **entitats conservacionistes** són denunciar les agressions sobre els espais naturals, reivindicar la protecció d'espais naturals, realitzar activitats d'educació i sensibilització ambiental per a infants i adults, organitzar activitats de voluntariat ambiental i, en alguns casos, dur a terme estudis i recerques sobre els diversos components de la biodiversitat. No va ser fins fa uns pocs anys que es va considerar la possibilitat que poguessin prendre un paper més actiu en la gestió dels espais naturals protegits.

D'altra banda, a final del segle passat, va sorgir el moviment de la custòdia del territori, que aplega les anomenades entitats de custòdia del territori i que té l'origen en diverses iniciatives impulsades per ONG com WWF/Adena, ADENEX o el GOB-Mallorca. Aquest moviment s'inspira en la tasca que des de finals del segle XIX realitzen entitats d'aquest tipus a Amèrica del Nord i al centre i nord d'Europa. El moviment ha crescut amb força gràcies a l'impuls de xarxes de segon nivell com la Xarxa de Custòdia del Territori a Catalunya, Avenença al País Valencià i l'ICTIB a les Balears.

La *custòdia del territori* és un conjunt d'instruments participatius destinats a conservar la natura i el paisatge de finques concretes; a diferència d'altres instruments amb un objectiu similar, la custòdia del territori requereix la implicació directa de la societat civil i de les persones que són propietàries –o fan un ús habitual– de terrenys que tinguin un interès especial per la fauna, la flora o els paisatges que acullen.

L'àmbit i la capacitat d'actuació de les entitats conservacionistes i de custòdia del territori varia molt segons els recursos humans, tècnics i econòmics de què disposen.

Les entitats de custòdia del territori, igual que les conservacionistes, no tenen una figura jurídica pròpia, sinó que actuen com a tals organitzacions de diversa naturalesa, tant públiques com privades. Entre les entitats privades de custòdia del territori, hi ha nombroses associacions i fundacions que representen la ciutadania interessada i compromesa amb la conservació de l'entorn. Possiblement aquest tipus d'organitzacions són les més apropiades per actuar com a entitats de custòdia (Basora i Sabaté, 2006).

Entre les entitats públiques de custòdia del territori, hi ha diversos tipus d'administracions locals: ajuntaments, sobretot, però també consorcis que gestionen un espai natural, fundacions creades per ajuntaments, consells comarcals, etc. Els òrgans gestors dels espais naturals protegits també es consideren entitats de custòdia del territori quan utilitzen aquest tipus d'instruments.

Les funcions principals de les **entitats de custòdia del territori** –i que les diferencien de les entitats conservacionistes– són assolir acords de custòdia per a la bona gestió i protecció dels valors naturals, culturals o paisatgístics del territori; donar suport i assessorar els propietaris i els ajuntaments d'indrets amb valor; aconseguir la propietat de terrenys de gran valor; planificar, restaurar i gestionar indrets de valor, en propietat o en acord; i promoure l'activitat econòmica sostenible als indrets que mantenen en propietat o en acord de custòdia, fomentant una producció agrària, ramadera i forestal, o un ús públic i un turisme, compatibles amb la conservació dels valors de les finques.

Les empreses

L'activitat de moltes empreses depèn directament de la biodiversitat. Així, hi ha empreses que requereixen que els boscos o el mar estiguin ben conservats per tal que els subministrin productes bàsics com la fusta o el peix, n'hi ha que necessiten que les abelles pol·linitzin les flors o els arbres fruiters, i d'altres depenen de les fonts d'aigua dolça per aprofitar l'aigua potable o poder regar. També hi ha empreses que amb la seva activitat afavoreixen directament la biodiversitat (quadre 6).

Des d'una altre punt de vista, hi ha moltes empreses que amb la seva activitat econòmica afecten negativament la biodiversitat i posen en perill la provisió de serveis ambientals a llarg termini: ja sigui mitjançant la conversió de la terra, la sobreexplotació de recursos o la contaminació. Sovint, quan es parla d'empreses i biodiversitat, predomina aquest segon enfocament, que és el negatiu. No obstant això, les empreses juguen un paper clau per conservar i millorar la biodiversitat i els espais naturals.

Quadre 6 **Sectors econòmics que afavoreixen directament la biodiversitat i els espais naturals**

Des de fa uns quants anys van emergent sectors d'activitat rendibles econòmicament i que alhora tenen efectes nets positius per a la biodiversitat. El seu model de negoci es basa en generar diners a partir de la conservació o millora de la biodiversitat i els ecosistemes, o a partir de pagaments per serveis ambientals. Sis grans mercats –alguns dels quals tenen partidaris a favor però també en contra– es poden distingir des d'aquest punt de vista:

- **Carboni:** en el mercat de carboni la biodiversitat es conserva gràcies al segrest de carboni en els ecosistemes. El comerç d'emissions de carboni forma part d'aquest mercat.
- **Aigua:** per garantir un subministrament fiable i de qualitat d'aigua potable, els principals usuaris i consumidors estan pagant per la gestió sostenible de les conques que aporten aquesta aigua.
- **Compensacions de biodiversitat:** en aquest mercat es comercialitzen diverses accions per compensar la pèrdua de la biodiversitat que comporten algunes activitats econòmiques.
- **Certificació de boscos i productes agrícoles:** aquest mercat es desenvolupa al voltant del comerç de fusta i de productes alimentaris i d'altres tipus que estan certificats pel fet que garanteixen la conservació de la biodiversitat.
- **Ecoturisme:** aquest tipus de turisme, basat en l'observació de fauna, flora i paisatges, contribueix, si es desenvolupa correctament, a conservar els espais naturals que els turistes visiten. A més, procura reduir l'impacte ambiental de l'activitat turística sobre l'entorn i beneficia econòmicament les poblacions locals.
- **Recursos genètics i prospecció biològica:** consisteix en l'ús de recursos genètics per part de la indústria farmacèutica, de la salut i de la bellesa.

Font: Jonkers et al. (2010)

Totes les empreses, incloses les que estan en àrees urbanes, poden contribuir positivament a conservar la biodiversitat. Hi ha diversos arguments a favor d'integrar la conservació de la biodiversitat en els sistemes de gestió empresarial: minimitzar determinats riscos, capitalitzar oportunitats, millorar la imatge social (envers els clients, els treballadors i les treballadores, i l'Administració), i complir amb la responsabilitat social de les empreses, entre d'altres.

El paper de les empreses es reforça en un món com l'actual en què les administracions públiques cada cop tenen un pes específic menor. Des d'aquesta perspectiva, els sectors econòmics tenen l'oportunitat de liderar canvis socials i un dels més necessaris és, precisament, conservar els espais naturals i la biodiversitat per garantir la qualitat de vida de les persones. La ciutadania i els consumidors esperen cada vegada més que les marques mostrin el camí que cal seguir en un gir necessari cap a un model de societat més sostenible (Giró, 2009).

En aquest context s'emmarca el concepte de *responsabilitat social empresarial o corporativa* (RSE o RSC), que des de fa temps ha entrat amb força al nostre país. La RSE es pot definir com el compromís de l'empresa amb les necessitats dels seus grups d'interès en els diferents àmbits (laboral, acció social, medi ambient, clientela i entitats proveïdores, i bon govern i transparència), per mitjà d'una implicació voluntària i solidària que va més enllà del que estableix la legislació vigent.

A l'hora d'implantar l'RSE en qualsevol empresa, s'analitzen tres àmbits (l'econòmic, el social i l'ambiental) per tal d'analitzar quin és l'estat de l'empresa respecte de cadascun i poder, amb posterioritat, configurar un mapa de possibles accions de reforç i millora que permetin a l'organització definir polítiques i estratègies de futur. Una de les millors maneres que tenen les empreses per exercir la seva RSE en l'àmbit ambiental és implicar-se en la conservació i recuperació d'espais naturals. A més, actuar en aquest àmbit és una gran oportunitat de diferenciació, de millorar la reputació empresarial i de buscar l'excel·lència en l'exercici de la seva responsabilitat social.

Els propietaris i els usuaris de terrenys d'interès natural

Al nostre país i en molts altres indrets del món, la major part de la biodiversitat es troba en terrenys de propietat privada. Així, els hàbitats d'algunes de les espècies més rellevants de la fauna, com ara les aus estepàries, o d'algunes plantes amenaçades, es troben en finques privades.

Si ens referim als espais naturals protegits, la titularitat dels terrenys és molt variable. En els parcs nacionals predomina la propietat pública, i una cosa semblant passa amb les reserves marines, que formen part del domini públic marítimo-terrestre. En canvi, a la resta de figures de protecció, inclosos els parcs naturals i els espais de la xarxa europea Natura 2000, sol predominar la propietat privada. També cal tenir en compte altres formes de propietat del sòl que no són ni públiques ni privades, estrictament parlant, com és el cas del règim demanial de gran part dels boscos pirinencs (assimilable a un tipus de propietat col·lectiva).

La creació d'un espai protegit comporta als propietaris dels terrenys l'obligació d'assumir compromisos i restriccions. Els efectes jurídics de la protecció poden limitar l'exercici dels drets d'ús i aprofitament dels terrenys per part dels propietaris i dels seus usuaris i comporten la declaració d'utilitat pública a efectes expropiatoris dels béns i els drets afectats, a més de facultar l'Administració pública a exercir els drets de tanteig i retracte en cas que els propietaris vulguin vendre les seves finques.

Des d'aquest punt de vista, i des dels principis de l'ètica democràtica, és imprescindible comptar amb els propietaris dels terrenys –i amb la població local– en la planificació i la gestió dels espais naturals protegits. La seva participació hauria de ser, en aquest sentit, un dret i no un regal o una concessió als afectats (Europarc-Espanya, 2002). De fet, en molts espais protegits s'ha comprovat que cal comptar amb el suport i la complicitat dels propietaris privats per assolir els objectius de conservació fixats.

Malgrat aquesta necessitat, la titularitat dels terrenys inclosos dins d'un espai natural protegit és un aspecte que condiciona el tipus de gestió que s'hi pot dur a terme. En les propietats privades, la protecció d'un espai sovint fa difícil conciliar els interessos dels propietaris i els de conservació del patrimoni natural. De vegades, l'oposició d'alguns propietaris privats pot impedir que els òrgans gestors dels espais protegits promoguin les accions de conservació necessàries (Mallarach *et al.*, 2008).

Ara bé, el predomini de la propietat privada en els espais naturals no necessàriament ha de ser negatiu. De fet, en molts casos els propietaris de terrenys són els més apropiats per contribuir a mantenir els valors naturals d'un indret determinat, i, de fet, molts espais s'han mantingut en bon estat gràcies a la seva tasca. Afortunadament hi ha propietaris conservacionistes que han mantingut i mantenen una gestió exemplar de les seves finques. Així mateix, hi ha altres propietaris que no gestionen directament les seves finques, però que estan interessats a conservar o restaurar el patrimoni natural i cultural.

Els propietaris de terrenys no sempre utilitzen les seves finques i, viceversa, no tots les persones que fan ús d'un espai natural (els anomenats «usuaris de terrenys d'interès natural») en són propietaris. Així, pot ser que el propietari d'un camp el tingui arrendat a un pagès, o que el propietari d'un bosc cedeixi l'aprofitament de la fusta a una serradora o simplement no en faci cap ús directe. En canvi, un pastor pot portar el seu ramat d'ovelles en prats comunals sobre els quals té un dret de pastura, un caçador pot anar a caçar en boscos que no són propietat

seva o una família pot anar a buscar bolets i espàrrecs en un bosc públic. Les relacions que es poden arribar a establir entre usuaris i propietaris són múltiples i variades: des de contractes i acords escrits entre uns i altres fins a drets i servituds adquirits.

Per tant, es pot definir als «usuaris» com aquells col·lectius que fan ús o gestionen el territori, com és el cas dels agricultors, pastors, caçadors, pescadors, silvicultors, boletaires o persones que van a recollir altres fruits del bosc (des de llenya per a l'estufa fins a móres i nabius per fer melmelades). Per a alguns d'aquests col·lectius, aquesta activitat sol ser la seva ocupació laboral i font d'ingressos econòmics. Per a altres, és una afició sense afany de lucre econòmic, però que aporta una gran satisfacció personal.

La implicació dels usuaris en la conservació de la natura és fonamental, ja que pot ser un col·lectiu amb una presència i un impacte importants, però a la vegada la conservació d'aquests espais és fonamental pel seu propi interès, ja que només així podran mantenir o augmentar el rendiment que n'obtenen. Així, els usuaris poden dur a terme un seguit de bones pràctiques per tal d'assegurar que la seva activitat no es veurà perjudicada en el futur.

Tot plegat evidencia que cal implicar els propietaris i usuaris de terrenys d'interès natural en la conservació dels valors naturals (i culturals). De fórmules, n'hi ha diverses, com es pot comprovar al capítol 4 del bloc B d'aquesta publicació, si bé una de les més innovadores i que ha agafat un gran impuls en els darrers anys és la custòdia del territori, que permet un treball conjunt de la propietat amb altres agents interessats en la protecció del patrimoni, especialment les ja citades entitats de custòdia del territori.

La ciutadania

La conservació dels espais naturals és un assumpte que afecta el conjunt de la ciutadania. De fet, la biodiversitat i els espais naturals tenen una funció social rellevant per la seva vinculació estreta amb el desenvolupament, la salut i el benestar de les persones i per la seva aportació al desenvolupament social i econòmic, tal com s'ha vist en el primer capítol.

En la societat actual s'ha incrementat sensiblement la preocupació pels problemes relatius a la conservació del medi natural, tot i que encara una part important de la població desconeix termes com «biodiversitat» (The Gallup Organization, 2010). La globalització dels problemes ambientals i la creixent percepció dels efectes del canvi climàtic, l'esgotament progressiu d'alguns recursos naturals, la desaparició d'una

Resulta imprescindible implicar els propietaris de terrenys inclosos dins d'espais naturals protegits, així com la resta de col·lectius que en fan ús, en la planificació i gestió d'aquestes àrees protegides.

gran quantitat d'espècies de la flora i la fauna silvestres, i la degradació d'espais naturals d'interès, s'han convertit en motiu de seriosa preocupació per a molts ciutadans, que reivindiquen el seu dret a un medi ambient de qualitat que assegurï la seva salut i el seu benestar.

Aquesta reivindicació està d'acord amb el que estableix la Constitució espanyola (1978) que, en l'article 45, reconeix el dret de tot ciutadà a gaudir d'un medi ambient adequat per al desenvolupament de la persona, així com el deure de conservar-lo, exigint als poders públics que vetllin per la utilització racional de tots els recursos naturals, recolzant-se per a això en la indispensable solidaritat col·lectiva (quadre 7).

Quadre 7 **Drets i deures de la ciutadania en relació amb la conservació, el manteniment, l'ús racional i la restauració del patrimoni natural**

- En el marc dels drets i deures establerts a la Constitució i als estatuts d'autonomia, totes les persones tenen dret a gaudir del patrimoni natural, i en especial de la biodiversitat, de la geodiversitat i del paisatge, en condicions d'igualtat, i tenen el deure de conservar-los, de fer-ne un ús responsable i d'evitar-ne el malbaratament.
- Totes les persones estan obligades a respectar de manera general el patrimoni natural i procurar la seva conservació, sense altres excepcions que les reconegudes a les lleis.
- Totes les persones tenen dret a accedir a la informació sobre el patrimoni natural, d'acord amb la normativa vigent d'accés a la informació en matèria de medi ambient.

Font: Adaptació de l'art. 7 de l'Avantprojecte de Llei de la biodiversitat i el patrimoni natural (emès pel Departament de Medi Ambient i Habitatge de la Generalitat de Catalunya el mes de maig de 2010)

Més enllà d'aquesta preocupació social que, poc o molt, tothom comparteix, la ciutadania pot i ha de tenir un paper actiu en la conservació dels espais naturals. No sols perquè tot suport ciutadà per afrontar un repte com aquest és necessari, sinó perquè la implicació ciutadana permet a les persones aprofundir la relació que tenen amb el seu entorn (quadre 8). Aquesta implicació ciutadana no resulta fàcil, ja que la vida a les ciutats, en clar augment durant les últimes dècades, fa perdre als ciutadans la consciència de dependència dels serveis que ens ofereixen els ecosistemes, així com el contacte directe amb la natura.

En països com el nostre, augmentar la implicació ciutadana en la conservació de la natura és un repte pendent. I més quan ens comparem amb altres indrets del món, com el nord d'Europa i els Estats Units d'Amèrica, on el suport ciutadà és molt més elevat (per exemple, amb el

nombre de persones associades a entitats conservacionistes). És cert que el context social, cultural i històric d'aquests països és ben diferent al nostre, però també ho és que encara cal treballar molt més per fer més atractiva a la nostra ciutadania la conservació de la natura. De maneres per implicar la ciutadania, n'hi ha moltes, com es pot veure en el capítol 5 del bloc B d'aquesta publicació, però totes intenten que la gent tendeixi a considerar els espais naturals com a propis, propers i necessaris, i així adquirir el compromís per conservar-los.

Quadre 8 **Com ens relacionem amb la natura?**

Un estudi no publicat de la Universitat d'Essex (Anglaterra) descriu cinc maneres que té qualsevol ciutadà de relacionar-se amb la natura: indirecta, passiva, funcional, interactiva i transformadora.

- **Relació indirecta:** la relació té lloc a distància i a través de canals que fan d'intermediaris (com ara la televisió, els llibres, Internet o altres mitjans de comunicació). El ciutadà aprèn sobre la natura veient, llegint o escoltant algunes de les seves característiques, però no hi ha un contacte directe.
- **Relació passiva:** la relació entre el ciutadà i la natura ja té lloc en indrets reals, però es dona sobretot a través del contacte visual (des d'una finestra de casa, anant en cotxe o en tren, etc.).
- **Relació funcional:** en aquest tipus de relació també hi ha un contacte directe amb la natura, i ja hi intervenen tots els sentits. Ara bé, relacionar-se amb la natura no és l'objectiu principal de l'acció del ciutadà, sinó que la natura és l'escenari on té lloc una activitat social, per exemple passejar el gos, reunir-se amb amics i familiars, o practicar algun tipus d'esport.
- **Relació interactiva:** la relació és més directa i intensa. Genera un sentiment de proximitat i contacte amb la natura. Les vistes, els sons, les olors, els sabors... provoquen en el ciutadà respostes emocionals. La relació va més enllà d'una simple observació de la natura, per tal com el ciutadà interactua amb l'entorn per mitjà d'activitats com el cultiu d'aliments, fent de voluntari en tasques de gestió de la natura, o practicant activitats com l'ecoturisme.
- **Relació transformadora:** aquest tipus de relació transforma els participants. Genera records potents i augmenta la probabilitat que els canvis en el comportament del ciutadà es mantinguin a llarg termini.

Font: Esteban et al. (2009)

A3

El paper de les Administracions públiques

Els instruments promoguts per les administracions públiques per conservar el patrimoni natural poden tenir caràcter normatiu (lleis, plans, etc.) o no tenir-lo. Avui en dia el nombre de normes que afecten, directament o indirectament, la conservació de la biodiversitat és amplíssim.

Explicar acuradament la tasca que han desenvolupat i desenvolupen les Administracions públiques per conservar els espais naturals requeriria d'un manual propi d'una extensió considerable. Per aquesta raó, l'objectiu d'aquest capítol és simplement introduir el lector a les diverses actuacions que les Administracions públiques, a diferents escales territorials –des de la internacional fins a la local–, han anat duent a terme des de ja fa anys per contribuir a conservar els espais naturals.

Els instruments emprats per les Administracions públiques són de diferents tipus, però a grans trets es poden classificar en normatius (és a dir, que s'aproven mitjançant una norma del tipus que sigui) i en aquells que orienten les polítiques i actuacions però que no tenen força normativa. En el primer grup s'inclourien tot l'ampli ventall de nor-

mes jurídiques (lleis, decrets, etc.) així com documents de planificació aprovats per un instrument legal, mentre que en el segon s'inclourien documents ben diversos com ara estratègies, plans d'acció o estratègics, llibres verds, agendes 21, etc. En aquest capítol únicament es tracten els instruments normatius.

El nombre de normes que afecten, directament o indirectament, i favorablement o desfavorablement, la conservació dels espais naturals i de la biodiversitat és amplíssim. De les que afecten el medi natural directament i favorablement, n'hi ha d'àmbit general –perquè regulen globalment la política i els instruments de conservació de la natura de l'àmbit territorial corresponent– i d'àmbit específic –perquè se centren en la flora, en la fauna o en espècies concretes, en un determinat àmbit geogràfic com els boscos o el litoral, o en activitats específiques com l'accés al medi natural, la caça o la pesca–. En aquest capítol només es tracten les normes d'àmbit general, tot i que en algun cas també se citen normes més específiques.

A més d'exposar breument els trets principals dels instruments normatius sobre conservació de la natura, també s'expliquen com algunes d'aquestes normes –especialment les autonòmiques– fomenten la implicació del sector privat i de la ciutadania en la conservació i gestió dels espais naturals.

Per últim, aquest capítol inclou breus referències a dos àmbits que també fan un paper clau en la conservació de la natura: l'ordenació del territori i l'urbanisme, d'una banda, i la política de paisatge, de l'altra.

El capítol estructura els instruments normatius segons cinc escales territorials, de la més extensa a la més propera: àmbit internacional, Unió Europea, Estat espanyol, comunitats autònomes i àmbit local.

3.1 Els convenis internacionals

El fet que determinats problemes ambientals, com ara la pèrdua de biodiversitat i la destrucció i degradació d'espais naturals, presentin efectes i causes d'abast planetari o que afecten recursos naturals no subjectes a la jurisdicció dels Estats, unit al fet que algunes mesures només poden ser realment operatives a escala supranacional, han comportat l'aparició d'un conjunt de normes que configuren el que s'anomena el dret internacional del medi ambient. Les normes internacionals són acords entre estats, però perquè entrin en vigor cal que, a més de ser signats, siguin ratificats i publicats íntegrament en el butlletí oficial de cadascun dels estats.

La Comunitat internacional ha centrat la seva actuació en relació amb la protecció de la biodiversitat i els espais naturals en dos àmbits: el mundial i el regional. En el primer grup coexisteixen tractats o convenis que intenten protegir una part concreta de la biodiversitat, així com declaracions de principis o directrius. En el segon grup queda reflectida la tasca d'organitzacions com el Consell d'Europa, o la voluntat dels països riberencs de la Mediterrània per protegir aquest mar i les seves costes.

Per la seva rellevància, hi destaca el Conveni sobre la Diversitat Biològica (1992), considerat com el principal compromís històric de la comunitat internacional en favor de la conservació de la diversitat biològica i de l'ús sostenible dels seus components. Mentre que altres convenis solament cobreixen aspectes parcials de la diversitat biològica, aquest és el primer que cobreix tots els gens, espècies i ecosistemes, vetllant, alhora, per la seva conservació i ús sostenible. Entre moltes altres qüestions, el Conveni recull la necessitat de treballar a escala d'àrees protegides, creant xarxes nacionals i regionals d'espais naturals protegits gestionats de manera efectiva i sota els principis de la sostenibilitat.

El Conveni relatiu a les zones humides d'importància internacional especialment com a hàbitat d'ocells aquàtics (altrament dit «Conveni de Ramsar») és l'única norma internacional destinada directament i exclusivament a la protecció de les zones humides a escala planetària. En virtut d'aquest conveni, els Estats poden inscriure espais naturals en la «llista de zones humides d'importància internacional». La inclusió d'una zona humida a la llista no ha significat, en molts casos, una protecció nova per a l'àrea en qüestió, que ja gaudia amb anterioritat d'algun tipus de protecció des del dret intern, però li ha atorgat un reconeixement internacional.

El Protocol per a les zones especialment protegides i per a la diversitat biològica de la Mediterrània deriva del Conveni per a la protecció del medi marí i del litoral de la Mediterrània, signat a Barcelona el 1976.

Aquest protocol pretén protegir espais naturals mitjançant la creació de zones especialment protegides d'interès per a la Mediterrània (ZEPIM).

L'última norma a destacar des del punt de vista de la conservació d'espais naturals és el Conveni europeu del paisatge, que estimula els poders públics a adoptar polítiques i mesures a tots els nivells (local, regional, nacional i internacional) per protegir, planificar i gestionar aquells paisatges que contribueixen a una millor qualitat de vida de la població. Segons aquest conveni, és fonamental que tothom pugui reconèixer el seu propi paisatge i que la ciutadania i l'Administració participin de manera conjunta en les decisions que afecten la protecció, gestió i ordenació del paisatge.

Des del punt de vista de la implicació ciutadana en la conservació del medi ambient, cal destacar el Conveni d'Aarhus sobre accés a la informació, participació pública en la presa de decisions i accés a la justícia en matèria de medi ambient. Aquest conveni parteix del postulat següent: per tal que els ciutadans puguin gaudir del dret a un medi ambient saludable i complir el deure de respectar-lo i protegir-lo, cal que tinguin accés a la informació ambiental rellevant, han d'estar legitimats per participar en els processos de presa de decisions de caràcter ambiental i han de tenir accés a la justícia quan tals drets els siguin negats.

Taula 1. Principals normes internacionals relacionades amb la conservació d'espais naturals

CONVENI/PROTOCOL	DATA D'ADOPCIÓ	DATA D'ENTRADA EN VIGOR A ESCALA INTERNACIONAL	DATA DE RATIFICACIÓ PER L'ESTAT ESPANYOL
ZONES HUMIDES (RAMSAR)	02-02-1971	21-12-1975	18-03-1982
ESPÈCIES MIGRATÒRIES (BONN)	23-06-1979	01-11-1983	22-01-1985
VIDA SILVESTRE I MEDI NATURAL D'EUROPA (BERNA)	19-09-1979	06-06-1982	13-05-1986
DIVERSITAT BIOLÒGICA (RIO DE JANEIRO)	05-06-1992	29-12-1993	16-11-1993
ÀREES PROTEGIDES DE LA MEDITERRÀNIA (BARCELONA)	10-06-1995	12-12-1999	23-12-1998
CONVENI EUROPEU SOBRE ACCÉS A LA INFORMACIÓ, PARTICIPACIÓ PÚBLICA I ACCÉS A LA JUSTÍCIA EN MATÈRIA DE MEDI AMBIENT (AARHUS)	25-06-1998	30-10-2001	29-12-2004
CONVENI EUROPEU DEL PAISATGE (FLORÈNCIA)	20-10-2000	01-03-2004	26-11-2007

[FONT: ELABORACIÓ PRÒPIA]

Les figures de protecció d'espais naturals derivades d'instruments internacionals

En alguns casos, els convenis esmentats poden donar lloc a la catalogació d'espais naturals amb figures previstes en aquestes normes internacionals o regulades per organismes com la UNESCO. Les principals figures s'exposen tot seguit.

- **Les zones humides d'importància internacional incloses a la Llista del Conveni de Ramsar:** es declaren com a tals perquè compleixen els requisits establerts en la Convenció relativa als Aiguamolls d'Importància Internacional, especialment com hàbitat d'aus aquàtiques.
- **Els llocs naturals de la Llista del patrimoni mundial:** són aquells que compleixen els criteris de la Convenció sobre la Protecció del Patrimoni Mundial, Cultural i Natural, i que per tant formen part de la Llista del Patrimoni de la Humanitat de la UNESCO.
- **Reserves de la biosfera:** són territoris declarats com a tals per la UNESCO, dins del Programa Home i Biosfera (sigles MaB en anglès), com a espais per a la conservació del patrimoni natural i cultural, la investigació i la recerca de nous models d'ús racional dels recursos.
- **Zones especialment protegides d'importància per al Mediterrani (ZEPIM):** espais naturals protegits litorals o marins que es declaren amb la finalitat de contribuir a l'assoliment dels objectius del Conveni de Barcelona de protecció de la Mediterrània.
- **Geoparcs:** espais declarats per la UNESCO i que presenten formes geològiques úniques d'especial importància científica, singularitat o bellesa.

3.2 La Unió Europea

La incorporació d'Espanya a la Unió Europea (UE) l'any 1986 va comportar la subjecció a l'ampli entramat de normes ja dictades per la Comunitat sobre protecció del medi ambient. Des de llavors, la Comunitat ha continuat aprovant normes (directives en llenguatge jurídic) sobre protecció de la natura que han acabat essent d'una gran importància per a la conservació d'espais naturals arreu dels estats i les regions del vell continent.

I és que conservar la biodiversitat és una de les prioritats de la UE i per això és un dels objectius fonamentals de la seva Estratègia per a un desenvolupament sostenible i del sisè Programa d'acció en matèria de medi ambient. També es considera un objectiu important per fomentar el creixement i l'ocupació a la UE.

Les directives dels ocells i dels hàbitats

Les principals normatives comunitàries que afavoreixen la conservació de la natura són la Directiva de les Aus (de l'any 1979) i la Directiva Hàbitats (de l'any 1992), totes dues ja transposades a la legislació espanyola des de fa anys.

La Directiva d'aus de 1979 (Directiva 79/409) va representar el primer instrument de la legislació comunitària orientat directament a la conservació de la biodiversitat. El seu objectiu és protegir, administrar i regular l'explotació de totes les espècies d'aus que viuen normalment en estat salvatge a la UE. Aquesta directiva ha estat recentment actualitzada i substituïda per la Directiva 2009/147/CE.

Una de les principals mesures que proposa la Directiva és protegir els hàbitats de les aus mitjançant la creació d'espais protegits. En aquest sentit, els Estats membres de la UE tenen l'obligació de declarar les anomenades **zones d'especial protecció per a les aus (ZEPA)**, les quals han de tenir un nombre i una superfície suficient d'hàbitats per conservar les espècies previstes a la Directiva.

Però la gran fita europea per conservar la natura va arribar l'any 1992, amb l'aprovació de la Directiva hàbitats. Aquesta norma representa, juntament amb la Directiva de les aus, l'instrument més important d'aplicació en tot el territori de la UE per aconseguir conservar els hàbitats, les espècies i la biodiversitat en general. Per assolir aquest objectiu, la Directiva planteja dos instruments principals: 1) Crear una xarxa d'espais protegits a escala de la Unió Europea anomenada Natura 2000. 2) Establir un sistema de protecció rigorosa d'unes determinades espècies. Aquest segon instrument, que no es tracta en aquest treball, implica una sèrie de mesures per garantir la protecció efectiva d'un conjunt d'espècies animals i vegetals.

Malgrat que la Directiva té l'esperit de conservar tots els hàbitats d'arreu del territori europeu, a la pràctica no proposa cap mecanisme per conservar aquells hàbitats que no són d'interès comunitari ni aquells hàbitats on viuen espècies que no són d'interès comunitari.

La xarxa d'espais protegits Natura 2000

A finals de 2008, la xarxa Natura 2000 estava formada per més de 25.000 espais –gairebé una cinquena part de la superfície terrestre de la UE, una superfície total més gran que la d'Espanya i Itàlia juntes– i més de 130.000 km² de medi marí.

La xarxa Natura 2000 pretén mantenir en un estat de conservació favorable els hàbitats considerats d'interès comunitari (entenen «hà-

bitat» com una zona natural o seminatural amb unes característiques geogràfiques, abiòtiques i biòtiques particulars) i també aquells hàbitats on viuen les espècies considerades d'interès comunitari.

Aquesta xarxa estarà integrada per les **zones especials de conservació (ZEC)**, que haurien d'incloure una mostra representativa dels dos tipus d'hàbitats esmentats, i per les **zones d'especial protecció per a les aus (ZEPA)**, designades a partir de la Directiva de les aus. Un espai inclòs a la xarxa Natura 2000 pot estar designat com a ZEC, com a ZEPA, o com a totes dues coses alhora.

Les ZEPA són designades directament pels estats membres (en el cas espanyol ho fan les comunitats autònomes a través del Ministeri de Medi Ambient i Medi Rural i Marí) segons els criteris científics previstos a la Directiva de les aus i sense necessitar la conformitat de la Comissió Europea. Tan bon punt es designen com a ZEPA, passen a formar part de la xarxa Natura 2000.

En el cas de les ZEC, són també els estats membres, mitjançant els òrgans competents de les comunitats autònomes, qui les designen d'acord amb el que estableix la Directiva d'hàbitats. A diferència de les ZEPA, abans de poder designar les ZEC, la Comissió Europea ha de classificar com a llocs d'importància comunitària (LIC) els espais que, en el cas de l'Estat espanyol, proposen els òrgans competents de les comunitats autònomes. En l'actualitat la Comissió Europea ja ha aprovat tots els LIC proposats per l'Estat espanyol i ara els governs autonòmics i de l'Estat tenen un màxim de sis anys (des que la Comissió va aprovar els LIC) per designar-los com a ZEC i establir-hi les mesures de gestió i protecció corresponents.

El principal instrument de la Unió Europea per conservar la biodiversitat és la xarxa Natura 2000, integrada a finals de 2008 per més de 25.000 espais –gairebé una cinquena part de la superfície terrestre de la UE.

Taula 2. Llocs proposats d'Importància Comunitària (LIC) que formaran part de la xarxa Natura 2000

ÀMBIT TERRITORIAL	NÚM. DE LIC	SUPERFÍCIE TERRESTRE LIC (HA)	SUPERFÍCIE MARINA LIC (HA)	SUPERFÍCIE TOTAL LIC (HA)	% TERRITORI TERRESTRE DESIGNAT COM A LIC
CATALUNYA	115	952.315	85.596	1.037.911	29,6
ILLES BALEARS	127	93.779	108.134	201.912	18,7
PAÍS VALENCIÀ	94	623.155	62.387	685.542	26,8

[FONT: MINISTERI DE MEDI AMBIENT I MEDI RURAL I MARÍ]

Taula 3. Zones d'especial protecció per a les aus (ZEPA que formen part de la xarxa Natura 2000

ÀMBIT TERRITORIAL	NÚM. DE ZEPA	SUPERFÍCIE TERRESTRE ZEPA (HA)	SUPERFÍCIE MARINA ZEPA (HA)	SUPERFÍCIE TOTAL ZEPA (HA)	% TERRITORI TERRESTRE DESIGNAT COM A ZEPA
CATALUNYA	73	817.872	76.684	894.556	25,4
ILLES BALEARS	50	71.300	50.854	122.154	14,2
PAÍS VALENCIÀ	18	264.953	12.286	277.239	11,4

[FONT: MINISTERI DE MEDI AMBIENT I MEDI RURAL I MARÍ]

Un fons econòmic per conservar la natura

El programa LIFE és el principal instrument financer de què disposa la UE per implantar la política comunitària en matèria de medi ambient i, en particular, per conservar la natura i la biodiversitat. Val a dir, però, que altres instruments, com els programes de desenvolupament rural o les mesures agroambientals, també poden incidir directament o indirectament en la conservació dels valors naturals del territori. El programa LIFE va ser creat l'any 1992 i des de llavors s'ha anat reformulant i actualitzant cada 3 o 4 anys. El programa vigent actualment és el LIFE+, que cobreix el període que va dels anys 2007 a 2013.

La Comissió Europea selecciona cada any un cert nombre de projectes –amb una durada de 3 a 5 anys- i en subvenciona fins a un 50% dels costos a partir dels recursos assignats al programa LIFE. Els beneficiaris solen ser autoritats públiques locals i regionals o bé entitats sense ànim de lucre. Des d'aquest últim punt de vista, doncs, el programa LIFE obre la porta a la participació de la societat civil organitzada en la conservació del medi ambient. Les propostes de projectes es poden presentar per a un sol beneficiari o per a un conjunt de beneficiaris associats. L'any 2010 la quantitat prevista pel LIFE+ per finançar projectes és de 243,2 milions d'euros.

El programa LIFE+ té tres grans àmbits d'actuació: 1) Natura i biodiversitat. 2) Política i governança ambiental. 3) Informació i comunicació. El primer és el més directament relacionat amb la conservació d'espais naturals atès que pretén contribuir a l'aplicació de la política i la legislació comunitàries en matèria de natura i biodiversitat, en particular les Directives d'aus i d'hàbitats, i vol donar suport al desplegament de la xarxa Natura 2000.

Els altres dos àmbits d'actuació també tenen interès per a la conservació dels espais naturals, sobretot des del punt de vista de la impli-

cació ciutadana: l'àmbit de política i governança ambiental persegueix, entre altres coses, que la ciutadania i les entitats no governamentals participin en l'elaboració i l'aplicació de les polítiques ambientals, mentre que l'àmbit d'informació i comunicació pretén dotar la ciutadania d'informació sobre la situació i les tendències del medi ambient.

3.3 L'Estat espanyol

La legislació de l'Estat espanyol sobre espais naturals és de caràcter bàsic, és a dir, únicament fixa les bases generals sobre la matèria i són les comunitats autònomes les que han de concretar les mesures de conservació mitjançant lleis pròpies.

Normes per conservar la natura i fomentar la implicació ciutadana

En l'àmbit estatal, les mesures per aturar la pèrdua de biodiversitat i conservar els espais naturals tenen la seva màxima expressió en la Llei 42/2007 del patrimoni natural i de la biodiversitat. Aquesta llei estableix el règim jurídic bàsic de conservació, ús sostenible, millora i restauració del patrimoni natural i de la biodiversitat a l'Estat espanyol.

Des del punt de vista de la implicació del sector privat i la societat civil en la conservació dels espais naturals, un dels principis inspiradors de la llei és, precisament, garantir la informació i la participació dels ciutadans en el disseny i l'execució de les polítiques públiques dirigides a assolir els objectius de la llei mateixa. La llei també determina que, per planificar i gestionar els espais naturals protegits i les espècies amenaçades, caldrà fomentar acords voluntaris amb els propietaris i usuaris dels recursos naturals.

El títol V de la llei recull mesures més directes per assolir aquesta implicació ciutadana. En primer lloc, la llei preveu que el Ministeri de Medi Ambient i Medi Rural i Marí concedeixi ajuts a entitats sense ànim de lucre d'àmbit estatal per tal que desenvolupin actuacions que afectin més d'una comunitat autònoma i que tinguin per objecte la conservació del patrimoni natural i la biodiversitat.

D'altra banda, aquesta llei és la primera norma de conservació de la natura que reconeix formalment la custòdia del territori com «un conjunt d'estratègies o tècniques jurídiques a través de les quals s'impliquen els propietaris i usuaris del territori en la conservació i ús dels valors i els recursos naturals, culturals i paisatgístics». La llei obliga les Administracions públiques a fomentar la custòdia del territori mitjançant acords entre

La llei estatal del patrimoni natural i de la biodiversitat inclou mesures per implicar el sector privat i la societat civil en la conservació dels espais naturals. A més a més, reconeix la custòdia del territori com una via per implicar aquests col·lectius.

entitats de custòdia i propietaris de finques privades o públiques que tinguin com a objectiu principal conservar el patrimoni natural i la biodiversitat. A més a més, la llei estableix que l'Administració general de l'Estat, quan sigui titular de terrenys situats en espais naturals, podrà establir acords amb entitats de custòdia per cedir-los la gestió, total o parcial, d'aquests terrenys.

A més d'aquesta llei general, l'Estat espanyol ha promulgat i aprovat altres lleis i instruments que regulen elements més específics de la biodiversitat com ara el Catàleg Espanyol d'Espècies Amenaçades o la llei 43/2003 de monts –modificada posteriorment al 2006. I una altra llei que no es pot obviar és la llei 45/2007 per al desenvolupament sostenible del medi rural, un medi ampli i difús on es circumscriuen gran part dels espais naturals. És per això que la llei inclou entre els seus objectius la conservació i recuperació del patrimoni i dels recursos naturals i culturals del medi rural.

La implicació de la societat civil en afers d'interès públic com la conservació d'espais naturals és regulada mitjançant la llei 27/2006, d'informació i participació pública, que té com a objecte regular els drets d'accés a la informació ambiental en poder de les autoritats públiques; a participar en els procediments per a la presa de decisions de les administracions públiques sobre assumptes que incideixen directament o indirectament en el medi ambient; i a garantir la difusió i posada a disposició del públic de la informació ambiental. Aquesta llei té el seu origen en el Conveni d'Aarhus (vegeu 3.1).

Espais naturals protegits de rellevància estatal: els parcs nacionals i les àrees marines protegides

La llei 42/2007 preveu les següents figures d'espais naturals protegits: parcs (incloent els nacionals), reserves naturals, àrees marines protegides, monuments naturals i paisatges protegits. Aquesta distinció respon als tipus de valors a protegir i als objectius de gestió a assolir.

Des del punt de vista de l'Administració de l'Estat, la figura legal de protecció d'espais naturals més rellevant és la dels parcs nacionals. Els parcs nacionals són espais naturals protegits terrestres o marins, d'extensió relativament gran, no modificats essencialment per l'acció humana, que per la representativitat dels seus ecosistemes, la singularitat de la seva flora, fauna, gea o formacions geomorfològiques, o la bellesa dels seus paisatges, posseeixen uns valors ecològics i científics destacats, i complementàriament estètics, culturals i educatius, la conservació dels quals mereix una atenció preferent.

A l'Estat espanyol hi ha 14 parcs nacionals (any 2010), del quals un és a Catalunya (el Parc nacional d'Aigüestortes i Estany de Sant Maurici, situat als Pirineus i declarat l'any 1955) i un altre a les Illes Balears (el Parc Nacional marítim-terrestre de l'arxipèlag de Cabrera, situat al sud-est de l'illa de Mallorca i declarat l'any 1991). El primer va rebre, l'any 2007, uns 322.000 visitants, mentre que el segon en va rebre 76.500.

La declaració i la gestió dels parcs nacionals són aspectes que regula la Llei 5/2007 de la xarxa de parcs nacionals. La declaració final correspon a les Corts Generals de l'Estat, si bé la iniciativa pot ser de les comunitats autònomes o del mateix Govern de l'Estat. En canvi, la gestió dels parcs nacionals és una competència exclusiva de les comunitats autònomes, llevat dels parcs nacionals declarats sobre aigües marines sota jurisdicció estatal que no tinguin continuïtat amb parts terrestres competència de les comunitats autònomes; en aquest cas, la gestió correspondria a l'Administració general de l'Estat.

D'acord amb la Llei 5/2007, a l'Administració general de l'Estat també li correspon la tutela general del sistema de parcs nacionals, l'establiment de les directrius bàsiques, i assegurar la coherència de la xarxa de parcs nacionals. Aquestes tasques les assumeix l'Organisme Autònom de Parcs Nacionals, adscrit al Ministeri de Medi Ambient i Medi Rural i Marí.

Una altra figura legal on l'Administració de l'Estat pot tenir un paper rellevant és la de les àrees marines protegides (equivalents a les actuals reserves marines). Segons la Llei 42/2007, l'Estat, juntament amb les comunitats autònomes, fixa els criteris comuns mínims de gestió d'aquest tipus d'espais protegits.

3.4 Les Administracions autonòmiques

Les administracions autonòmiques són les que tenen un paper més rellevant en la conservació dels espais naturals ja que els respectius estatuts d'autonomia els atorguen competències exclusives per regular, declarar, planificar i gestionar els espais naturals protegits. D'altra banda, també disposen de competències exclusives en matèria d'ordenació del territori i del paisatge, en urbanisme i en ordenació del litoral, respectant en aquest darrer cas el règim general del domini públic.

Normes per conservar la natura

Tot i que la tendència fixada per l'Estat espanyol és aprovar normes que regulin la conservació de la biodiversitat des d'una perspectiva global, a Catalunya, les Illes balears i el País Valencià es mantenen vigents normes que se centren en la protecció dels espais naturals, tot i

que en alguns casos també regulen aspectes concrets de l'ús de la biodiversitat i els recursos naturals.

A **Catalunya**, la principal norma és la Llei 12/1985 d'espais naturals. En el seu moment aquesta llei va representar una gran novetat en l'àmbit de la conservació de la natura, no només a Catalunya, sinó també a l'Estat espanyol. Va permetre ordenar molts aspectes relacionats amb la conservació del patrimoni natural, particularment pel que fa a l'establiment d'un sistema d'àrees protegides a través del Pla d'espais d'interès natural, que va ser aprovat l'any 1992 (Decret 328/1992).

Des del punt de vista del foment de la implicació del sector privat i la ciutadania en la conservació d'espais naturals, aquesta llei, per la seva antiguitat, no inclou gaires mesures. No obstant això, permet als propietaris de terrenys i a les entitats conservacionistes que puguin proposar la creació de reserves naturals parcials i parcs naturals. Si aquests agents en són els promotors, la gestió de l'espai protegit també els correspondrà.

Posteriorment, diversos mandats de la llei es van completar amb normes per a la protecció dels animals, actualment regulada en el Decret Legislatiu 2/2008, i altra legislació sectorial com la forestal (Llei 6/1988) o la de regulació de l'accés motoritzat al medi natural (Lleis 9/1996 i 2/2006), entre d'altres. Així mateix, s'ha aprovat el catàleg de flora amenaçada (Decret 172/2008) i està en vies d'aprovar-se el catàleg de fauna amenaçada.

Des de ja fa més de cinc anys, l'Administració catalana ha iniciat els treballs per elaborar una nova llei de conservació de la natura i la biodiversitat que substitueixi la del 1985. L'avantprojecte de llei de la biodiversitat i el patrimoni natural va sortir a informació pública el mes de maig de 2010.

Un dels principals avenços que comportarà aquesta nova llei, si és aprovada sense canvis significatius, serà, precisament, en l'àmbit de la participació de la societat. L'avantprojecte reconeix la custòdia del territori i estableix determinats drets a favor de les entitats d'estudi i conservació de la natura, de les persones propietàries, arrendatàries o titulars de drets reals sobre finques rústiques, així com les seves associacions, i de les organitzacions d'explotacions agràries i forestals. Amb la finalitat d'afavorir la participació i col·laboració de la societat en la conservació de la biodiversitat, l'avantprojecte preveu els Plans d'acció per a la biodiversitat, que poden ser formulats per entitats sense afany de lucre, empreses, universitats i altres institucions educatives.

Al llarg de tot l'articulat es preveuen altres mecanismes com ara el dret de les entitats científiques, econòmiques, culturals, socials i am-

bientals a ser consultades en l'elaboració dels diferents plans o programes previstos a la Llei; o la possibilitat, per part de les administracions públiques, de subscriure acords per delegar la gestió d'un espai natural protegit en una entitat sense afany de lucre o en persones titulars de drets reals.

A les **Illes Balears**, la norma més important és la Llei 5/2005 per la conservació dels espais de rellevància ambiental (LECO). L'objectiu fonamental de la Llei és aconseguir compatibilitzar la protecció d'aquests espais i dels seus recursos naturals amb el desenvolupament socioeconòmic sostenible.

Des del punt de vista de la implicació de la societat, cal destacar que la Llei reconeix la col·laboració amb els propietaris i la resta de titulars de drets com una eina important i convenient per conservar els espais naturals. Específicament, atorga a l'Administració la tasca de promoure el paper de les entitats de custòdia del territori com una fórmula efectiva per aconseguir els objectius de la Llei, així com estimular la creació i el funcionament d'entitats de custòdia del territori. D'altra banda, la Llei fomenta la cooperació de la població local, agricultors, propietaris i altres sectors interessats en la gestió dels espais protegits.

D'altra banda, el Decret 75/2005 del govern balear va crear el Catàleg balear d'espècies amenaçades i d'especial protecció, les àrees biològiques crítiques i el Consell Assessor de Fauna i Flora de les Illes Balears. Aquests instruments pretenen recuperar o assegurar (segons el cas) un estat de conservació favorable de la biodiversitat de les Illes. També és rellevant la Llei 6/1991 de protecció dels arbres singulars, que preveu que qualsevol persona o entitat pugui sol·licitar la inclusió dins del Catàleg d'Arbres Singulars de les Illes Balears d'un arbre de característiques físiques extraordinàries, o interès científic i cultural rellevant.

Al **País Valencià**, la principal norma és la Llei 11/1994 d'espais naturals protegits. Aquesta llei se centra a regular el règim aplicable als espais naturals protegits. A més, estableix regulacions específiques per a les zones humides, les coves i els camins ramaders.

Des del punt de vista de la implicació de la societat, aquesta llei inclou poques mesures: insta la Generalitat Valenciana a donar suport o col·laboració tècnica als titulars privats dels drets afectats pel règim dels espais protegits, garanteix la formulació de processos de participació ciutadana durant el procés de declaració d'un espai protegit, i preveu la creació d'òrgans col·legiats de caràcter consultiu associats a cada es-

Les administracions autonòmiques són les que tenen un paper més rellevant en la conservació dels espais naturals ja que disposen de competències exclusives per declarar, planificar i gestionar els espais naturals protegits.

pai protegit perquè els propietaris i els agents socials puguin col·laborar en la gestió de l'espai.

A més d'aquesta llei de protecció d'espais naturals, el País Valencià disposa d'altres normes que regulen aspectes més específics de la biodiversitat. Es poden destacar, entre d'altres, normes relacionades amb l'àmbit forestal (com la Llei 3/1993 forestal o el Decret 183/1994 que regula la circulació de vehicles per terrenys forestals), amb la fauna (Decret 32/2004 pel qual es crea i regula el Catàleg Valencià d'Espècies de Fauna Amenaçades) o amb la flora (Decret 218/1994 pel qual es creen les microreserves vegetals, vegeu 3.5).

Per últim, en l'àmbit de la implicació ciutadana, cal destacar el Decret 97/2010 que regula el dret d'accés a la informació ambiental i de participació pública en matèria de medi ambient, que adapta el Conveni d'Aarhus (vegeu 3.1) i la Llei estatal 27/2006 (vegeu 3.2). Entre d'altres aspectes, aquest decret preveu que s'elaborin informes periòdics sobre l'estat del medi ambient del País Valencià i garanteix que l'elaboració i revisió dels plans, programes, actes i disposicions de caràcter general ambientals promoguts per les autoritats públiques comptin amb una participació ciutadana real i efectiva.

Espais naturals protegits: figures legals

Com s'ha explicat anteriorment, de figures legals per declarar espais naturals protegits, n'hi ha de molts tipus. Cada tipus comporta uns objectius i un grau de protecció que poden arribar a ser força variables, partint de la premissa que l'objectiu comú de tot espai natural protegit és el de conservar la natura a llarg termini.

Les lleis de conservació dels espais naturals de cada comunitat autònoma han establert diverses figures legals d'espais naturals protegits. En alguns casos coincideixen, com el parc natural, i, en altres casos, cada comunitat disposa de figures pròpies, com el paratge natural municipal del País Valencià, o l'espai d'interès natural de Catalunya.

La taula 4 presenta totes aquestes figures de protecció, sense incloure les establertes per la normativa internacional i europea, entre les quals destaquen, per la seva extensió i rellevància, les dues figures vinculades a la xarxa Natura 2000: les zones especials de conservació i les zones d'especial protecció per a les aus (vegeu 3.2). En aquest sentit, cal destacar que els espais inclosos a la xarxa Natura 2000 tenen unes peculiaritats derivades del seu caràcter i de les exigències de protecció i gestió que els diferencien dels espais protegits establerts per les lleis autonòmiques (per exemple, són l'únic cas en què les mesures contractu-

als estan específicament previstes en la gestió). Per acabar de complir-ho, cal tenir en compte que les diverses figures legals es superposen en alguns casos, de manera que, per posar un exemple, un mateix indret pot estar declarat com a parc natural, com a reserva natural i, al mateix temps, formar part de la xarxa Natura 2000.

Taula 4. Figures de protecció d'espais naturals segons àmbit territorial

ÀMBIT TERRITORIAL	NORMA PRINCIPAL	FIGURES DE PROTECCIÓ (SENSE CONSIDERAR LES D'ÀMBIT INTERNACIONAL I EUROPEU)
CATALUNYA	Llei 12/1985 d'espais naturals (en procés de revisió i actualització)	Reserva natural (parcial, integral i de fauna salvatge) Parc nacional Parc natural Paratge natural d'interès nacional (monument natural) Espai d'interès natural (els inclosos al PEIN) Reserva marina
PAÍS VALENCIÀ	Llei 11/1994 d'espais naturals protegits	Parc nacional Parc natural Paratge natural Paratge natural municipal Reserva natural Monument natural Lloc d'interès Paisatge protegit Microreserva de flora Reserva marina Reserva de fauna silvestre
ILLES BALEARS	Llei 5/2005 per a la conservació dels espais de rellevància ambiental	Parc nacional Parc natural Paratge natural Reserva natural (integral i especial) Monument natural Paisatge protegit Lloc d'interès científic i microreserva Reserva marina

[FONT: ELABORACIÓ PRÒPIA/NOTA: PEIN = PLA D'ESP AIS D'INTERÈS NATURAL]

El paper de l'ordenació del territori i l'urbanisme

L'ordenació del territori i l'urbanisme són un conjunt de mesures i actuacions públiques sobre un territori tendents a harmonitzar el creixement demogràfic, socioeconòmic i urbanístic amb les necessitats de la població, i amb una protecció adequada del patrimoni natural i del cultural.

Quan es parla d'espais naturals, sovint s'associen només a aquells que estan protegits mitjançant alguna figura legal, de les diverses que preveuen les normes de conservació esmentades en l'apartat precedent. Tanmateix, d'espais naturals –estiguin o no protegits legalment– n'hi ha arreu del territori i és per aquest motiu que l'ordenació del territori i l'urbanisme –i tota la legislació i instruments associats– tenen una funció cabdal en la conservació de la natura.

A la pràctica, l'ordenació del territori i l'urbanisme es concreten en l'elaboració, aprovació i execució d'instruments de planificació que poden agrupar-se en dues grans famílies: els plans territorials, que estableixen les grans línies d'ordenació d'àmbits territorials normalment de gran extensió, i els plans urbanístics (vegeu apartat 3.5), que estableixen l'ordenació bàsica del territori municipal. La taula 5 recull la legislació i els instruments bàsics sobre ordenació del territori i urbanisme.

Els plans territorials poden ordenar des d'una perspectiva integral (tot el ventall d'usos i activitats possibles) un àmbit autonòmic o un àmbit subregional (vegueries, comarques, províncies, illes, àmbits supramunicipals), o bé poden ordenar tot un àmbit autonòmic o subregional però des d'una perspectiva sectorial, quan es centren en matèries de gran incidència territorial, com ara grans infraestructures, equipaments o fins i tot la conservació d'espais naturals.

D'espais naturals –estiguin o no protegits– n'hi ha arreu del territori i per això l'ordenació del territori i l'urbanisme tenen una funció cabdal en la conservació de la natura.

Els plans urbanístics solen centrar-se en l'àmbit dels municipis (tot i que en alguns casos poden ser supramunicipals) i també tenen una gran transcendència per a la conservació d'espais naturals, tal com s'explica en l'apartat dedicat a les administracions locals (vegeu apartat 3.5).

Els plans territorials d'àmbit subregional poden tenir un paper clau a l'hora de conservar espais naturals que no estan protegits per figures legals específiques. En el cas de Catalunya, per exemple, els set plans territorials parcials (que abasten cadascuna de les set vegueries) configuren un sistema ampli d'espais naturals i seminaturals a partir de la classificació del territori en tres categories de sòl no urbanitzable: de protecció especial (que inclou els espais protegits amb figures legals específiques

però també espais que actuen com a connectors ecològics), de protecció territorial i de protecció preventiva. Els plans urbanístics municipals han de recollir aquestes categories i, en cas necessari, desenvolupar-les a una escala més precisa. Una funció similar acompleixen els plans territorials insulars de les Illes Balears, entre els quals destaca, per innovador, el de Menorca.

Taula 5. Legislació i instruments bàsics sobre ordenació del territori i urbanisme (any 2010)

ÀMBIT TERRITORIAL	ORDENACIÓ DEL TERRITORI		URBANISME	
	Lleis	Plans territorials	Lleis	Plans urbanístics
CATALUNYA	Llei 23/1983 de política territorial	Pla territorial general Plans territorials parcials Plans directors territorials Plans territorials sectorials	Decret legislatiu 1/2005 pel qual s'aprova el Text refós de la Llei d'urbanisme	Plans directors urbanístics Plans d'ordenació urbanística municipal Plans parcials urbanístics Plans especials urbanístics
PAÍS VALENCIÀ	Llei 4/2004 d'ordenació del territori i protecció del paisatge	Estratègia territorial Plans d'acció territorial integrats Plans d'acció territorial sectorials	Llei 10/2004 del sòl no urbanitzable Llei 16/2005 urbanística	Plans generals Plans parcials Plans especials
ILLES BALEARS	Llei 14/2000 d'ordenació territorial	Directrius d'ordenació territorial Plans territorials insulars Plans directors sectorials	Llei 1/1991 d'espais naturals i de règim urbanístic de les àrees d'especial protecció Llei 6/1997 de sòl rústic Llei 4/2008 de mesures urgents per a un desenvolupament territorial sostenible	Plans generals d'ordenació urbana Plans parcials Plans especials

[FONT: ELABORACIÓ PRÒPIA]

[NOTA: LES NORMES CITADES PODEN HAVER ESTAT SOTMESES A MODIFICACIONS POSTERIORES QUE NO S'ESMENTEN EN AQUESTA TAULA A FI D'EVITAR-NE UN EXCESSIU GRAU DE COMPLEXITAT]

Pel que fa als plans territorials sectorials, destaca el Pla d'espais d'interès natural (PEIN) de Catalunya, aprovat l'any 1992. Aquest pla, previst a la Llei 12/1985 d'espais naturals, té caràcter de pla territorial sectorial des del punt de vista de l'ordenació del territori. El PEIN inclou tots els espais naturals protegits (inclosos els de la xarxa Natura 2000) i els atorga una protecció bàsica. En aquest sentit, en els espais del PEIN s'aplica de manera preventiva el règim del sòl no urbanitzable previst a la legislació urbanística. Els instruments de planejament urbanístic i la pla-

nificació específica per a les zones de muntanya i del litoral s'han d'adequar al contingut del PEIN.

Pel que fa a l'àmbit de l'urbanisme, els governs autonòmics tenen competències per redactar i aprovar lleis urbanístiques, que especifiquen els criteris i el procediment a seguir pels ens locals a l'hora de desenvolupar un determinat pla urbanístic. Així mateix, els governs autonòmics, a través d'organismes com les comissions territorials d'urbanisme de Catalunya i el País Valencià o les comissions insulars d'urbanisme a les Illes Balears, són els responsables d'aprovar definitivament o rebutjar els plans urbanístics redactats per part dels ens locals.

Les Illes Balears no disposen encara d'una normativa autonòmica reguladora del règim del sòl, si bé hi ha tres lleis que ho aborden parcialment: Llei 1/1991 d'espais naturals i de règim urbanístic de les àrees d'especial protecció de les Illes Balears, la Llei 6/1997 de sòl rústic i la Llei 4/2008 de mesures urgents per a un desenvolupament territorial sostenible. La Llei 1/1991 va significar una fita transcendental per protegir els espais més valuosos de les Illes Balears i va establir el règim urbanístic de les àrees que, pels seus valors naturals i paisatgístics d'interès per a les Illes Balears, han de ser objecte de protecció especial. Es tracta de normativa urbanística, però va comportar la protecció contra la urbanització de la gran majoria d'espais naturals de les Illes Balears. Aquesta llei defineix dues categories principals: Àrees Naturals d'Especial Interès (ANEI) i Àrees Rurals d'Interès Paisatgístic (ARIP), i crea la figura Àrea d'Assentament en Paisatge d'Interès (AAPI). A més, exigeix elaborar plans especials o plans d'ordenació del medi natural per a tots els ANEI i preveu definir ANEI d'alt nivell de protecció, com per exemple cims i alzinars.

La consideració recent del paisatge

Els nostres paisatges han sofert un acusat procés de transformació en les darreres dècades. Aquest fet no hauria de sorprendre ja que el paisatge és, precisament, el producte de la interacció entre l'activitat humana i el seu entorn, tal com és percebut per la comunitat. Per tant, la noció de canvi és consubstancial al mateix concepte de paisatge.

No obstant això, hi ha canvis que afecten els paisatges tradicionals que atresoren una sèrie de valors naturals, culturals, simbòlics, identitaris, etc., i que formen part del patrimoni col·lectiu. D'altra banda, les transformacions paisatgístiques que es donen a una velocitat molt elevada solen ser poc acceptades per la societat, que no té temps d'adaptar-se a la nova realitat. Amb tot, més enllà de la percepció indivi-

dual i dels sentiments, s'ha constatat que els paisatges nascuts dels processos contemporanis de canvi són, en la majoria de casos, menys rics i més banals que els que ens han estat llegats per la història.

Aquesta realitat va conduir el Consell d'Europa a promoure el Conveni Europeu del Paisatge, signat a Florència l'any 2000, per tal de regular la gestió del paisatge i preservar la qualitat de vida i el benestar dels ciutadans europeus tenint en compte els valors paisatgístics, naturals i culturals del territori. Aquest Conveni va representar un salt revolucionari en les polítiques de paisatge que s'estaven desenvolupant fins aleshores, ja que comportava la consideració de la percepció dels habitants com un factor elemental. De la mateixa manera, el fet de considerar el paisatge des d'una concepció integradora representava una novetat: el paisatge abasta no només els indrets naturals o rurals, sinó també els urbans i periurbans, i no sols paisatges singulars sinó també els quotidians o degradats.

El Conveni Europeu del Paisatge defineix un marc sobre el qual han d'actuar les polítiques de paisatge, però calen instruments que permetin la concreció efectiva dels seus principis. En aquesta línia, s'han aprovat lleis autonòmiques del paisatge a Catalunya i el País Valencià. La Llei 8/2005 de protecció, gestió i ordenació del paisatge de Catalunya introdueix els catàlegs de paisatge com a instruments bàsics d'intervenció i les directrius de paisatge com a instruments de regulació territorial del paisatge. Per la seva part, la Llei 4/2004 d'ordenació del territori i protecció del paisatge del País Valencià, i el reglament que la desenvolupa en matèria de paisatge (Decret 120/2006) preveu la redacció d'unes guies de participació pública que hauran de definir la metodologia de consulta pública en matèria de paisatge, així com la concreció de les Juntes de Participació de Territori i Paisatge, que constitueixen una via directa d'intervenció per a les associacions vinculades al territori i al paisatge.

Finalment, cal destacar l'aproximació que des d'alguns àmbits acadèmics i de reflexió social s'està fent al voltant de l'ètica del paisatge i la seva relació amb el territori, que es pot emmarcar dins del que s'ha anomenat *la nova cultura del territori* (Cortina, 2010).

3.5 Les Administracions locals

Tal com s'ha vist, la conservació dels espais naturals –ja sigui a través de la seva protecció mitjançant diverses figures legals com a través de l'ordenació del territori– és una competència que recau sobretot en les Administracions autonòmiques. Tot i això, les Administracions i els ens locals (ajuntaments, consorcis, mancomunitats, consells comarcals,

diputacions provincials, etc.) també tenen un paper destacat, tal com s'exposa en aquest apartat.

Espais naturals protegits i gestionats per diputacions, consorcis i ajuntaments

La declaració de nous espais protegits mitjançant alguna de les diverses figures legals previstes és una competència que recau en les administracions i els governs autonòmics. Ara bé, en alguns casos les administracions locals també tenen la possibilitat de proposar nous espais naturals per tal que siguin declarats com a protegits, a més d'intervenir en la seva gestió.

En aquest àmbit, hi destaca el cas dels **paratges naturals municipals**, una figura legal de protecció prevista a la Llei 11/1994 d'espais naturals protegits de la Comunitat Valenciana i regulada pel Decret 161/2004. Aquests espais, que són zones incloses en un o més municipis i que presenten valors d'interès local, els declara el Govern valencià a proposta dels municipis interessats. La gestió d'aquests espais correspon a l'ajuntament o ajuntaments promotors, si bé cada paratge disposa d'un Consell de participació, que actua com a òrgan consultiu, col·laborador i assessor, on hi ha representats els ajuntaments, els propietaris dels terrenys (en cas que no siguin els ajuntaments mateixos), la Conselleria competent i altres agents socials o econòmics implicats. Fins ara s'han declarat 53 espais amb aquesta figura, que representen una superfície conjunta de 23.225 hectàrees (de les quals un 76% a la província de València, un 15% a la de Castelló i un 9% a la d'Alacant).

Una altra figura de protecció del País Valencià on poden intervenir els ajuntaments i altres ens locals són les **microreserves de flora**, zones de menys de 20 hectàrees d'extensió declarades per la Conselleria de Medi Ambient, a fi d'afavorir la conservació de les espècies botàniques rares, endèmiques o amenaçades, o les unitats de vegetació que les contenen. Les microreserves es poden declarar per iniciativa de la Conselleria de Medi Ambient mateix, o bé per iniciativa del propietari del terreny, que pot ser privat o municipal. És en aquest darrer supòsit quan els ajuntaments o altres ens locals poden proposar la declaració de microreserves de flora.

En el cas de Catalunya, la Diputació de Barcelona ha fet ús d'un instrument urbanístic, el **pla especial**, per proposar la declaració de nous espais naturals protegits (Soler, 2010). Així, des de l'any 1972 ha promogut plans especials de diversos espais naturals (que han estat aprovats pels successius governs autonòmics) fins a configurar una autèntica xar-

xa d'espais naturals de la província de Barcelona, que està integrada per 12 espais i ocupa més de 100.000 hectàrees. A més de promoure'n la declaració, la Diputació de Barcelona també ha assumit directament (o formant part de consorcis) la gestió d'aquests espais protegits.

A més de les diputacions provincials, a Catalunya també tenen un paper destacat en la gestió d'espais naturals protegits els anomenats «consorcis de gestió». Aquests organismes són entitats públiques de caràcter associatiu promogudes sobretot des del món local i integrades per ens locals de rang diferent (ajuntaments, consells comarcals, mancomunitats, diputacions), altres administracions (central o autonòmica) i fins i tot entitats privades sense ànim de lucre.

Aquests consorcis han assumit la gestió de diversos espais naturals protegits, com ara l'Alta Garrotxa, les Gavarres, l'estany de Banyoles, la serra de Llaberia, la serra de Marina, el massís de Collserola, o l'estany d'Ivars-Vilasana, entre d'altres. En total, més de 100.000 hectàrees de zones protegides estan gestionades per consorcis d'aquest tipus. Sovint aquests consorcis reben el suport tècnic i econòmic de la Generalitat de Catalunya.

Des d'un punt de vista pràctic, aquests consorcis incrementen la capacitat de gestió i les fonts de finançament dels espais protegits, permeten executar nombroses actuacions de gestió, informen sobre actuacions de gestió que són competència directa de la Generalitat o dels ajuntaments, aporten el coneixement detallat del territori i de la seva gent (cosa que permet planificar i gestionar millor), i faciliten i milloren la coordinació entre la Generalitat de Catalunya i els ens locals.

El planejament urbanístic municipal

El municipi és l'àmbit per excel·lència de l'ordenació urbanística. I el principal instrument per abordar aquesta ordenació són els plans d'ordenació urbanística municipal, la denominació dels quals pot variar lleugerament segons el territori on ens trobem i la legislació autonòmica de referència. A falta d'un planejament territorial d'àmbit superior, que s'ha anat aprovant en anys recents, els plans d'ordenació municipal han esdevingut des dels anys vuitanta del segle passat l'instrument bàsic d'ordenació urbanística al nostre país.

Aquest tipus de plans poden arribar a tenir un paper cabdal en la conservació (o destrucció) d'espais naturals. De fet, un dels objectius (tot i que més aviat recent) d'aquests plans és l'adopció de mesures de protecció del medi ambient i de conservació de la natura. En aquest sentit, el planejament urbanístic municipal té la capacitat de preservar mostres

suficients i adequades de la varietat d'hàbitats existents en un municipi, de garantir la connectivitat entre aquests hàbitats, d'evitar que es fragmentin amb nous usos i d'articular mecanismes de gestió d'aquelles zones més valuoses, fràgils o amenaçades.

Una de les principals eines que utilitzen aquests plans és la diferenciació del sòl del municipi en tres classes o règims (urbà, urbanitzable i no urbanitzable), que comporten l'atribució de diferents drets i deures als seus propietaris, i l'establiment de diferents tipus de regulacions pel que fa als usos permesos i a les edificacions (Esteban, 2007).

A grans trets, els dos principals motius per considerar un sòl com a no urbanitzable són que sigui inadequat per al desenvolupament urbanístic (ja sigui per les seves característiques físiques – topografia, geologia, riscs, microclima, etc.– o per la seva localització en relació amb les àrees urbanes existents o proposades), o que sigui mereixedor de protecció perquè calgui preservar els seus valors naturals, paisatgístics, culturals, productius, etc. I és en aquest segon supòsit que el planejament urbanístic municipal té la capacitat per conservar espais d'interès natural.

A més del sòl no urbanitzable de règim ordinari, l'únic objectiu del qual és preservar-lo de la urbanització, els plans han adoptat altres categories o tipologies en funció dels usos que, en cada cas, es volien prioritzar, limitar o protegir: agrícola, forestal, d'interès natural, d'interès paisatgístic, de protecció fluvial, etc.

Val a dir, però, que els espais d'interès natural sovint no segueixen la lògica de dividir el territori en termes municipals (ja que aquests termes poden ser de petites dimensions), per la qual cosa la definició de sòls no urbanitzables s'ha de fer a una escala més gran que la dels municipis (l'escala territorial) i mitjançant els instruments adients –plans territorials, plans directors, plans especials, etc. Sense perjudici d'aquestes limitacions que té l'àmbit municipal per tractar l'ordenació dels sòls no urbanitzables, el paper dels plans urbanístics municipals continuarà sent important en tant que tenen la facultat de classificar sòl.

En aquest sentit, cal mencionar especialment un instrument que emana de la legislació urbanística: els plans especials urbanístics. Si bé aquests plans poden tenir finalitats ben diverses, sovint s'utilitzen per proposar mesures de protecció d'espais naturals més afinades i concretes que les que hagi establert el pla d'ordenació urbanística municipal. A més a més, els plans especials poden abastar el sòl no urbanitzable d'un grup de municipis, si aquest instrument el promouen diferents ajunta-

Els plans urbanístics municipals poden tenir un paper cabdal en la conservació (o destrucció) d'espais naturals. De fet, un dels objectius que tenen per llei és adoptar mesures per conservar la natura.

ments de manera mancomunada o el promou una administració d'àmbit superior amb competències urbanístiques. Ha estat aquest segon supòsit el que ha permès a diputacions provincials com la de Barcelona formular plans especials per protegir espais naturals tan emblemàtics com el Montseny, Sant Llorenç del Munt i l'Obac o el massís del Garraf, tot ells a Catalunya.

Ens locals i custòdia del territori

Com s'ha exposat al capítol 2, la custòdia del territori és una estratègia que pretén implicar els propietaris i usuaris de terrenys en la conservació dels valors naturals i paisatgístics presents en aquests terrenys. En aquest context, el paper dels ajuntaments i la resta d'ens locals també és rellevant. De fet, a Catalunya cada vegada són més les administracions locals que coneixen la custòdia del territori i que impulsen iniciatives d'aquest tipus. A mitjan 2010, una quarantena d'ens locals formen part de la Xarxa de Custòdia del Territori (XCT), una organització de segon nivell constituïda el 2003 per promoure l'ús de la custòdia del territori. Entre els ens locals membres de la XCT, hi ha majoritàriament ajuntaments (25), però també consorcis de gestió del territori, consells comarcals i altres organismes locals, com fundacions municipals.

L'escala local i les administracions d'àmbit municipal i supramunicipal presenten característiques apropiades per desenvolupar amb èxit iniciatives de custòdia del territori: el bon coneixement del territori, la proximitat a les persones –especialment en municipis petits– i la capacitat de gestió integral que tenen, sobretot, els ajuntaments.

Des de la perspectiva de la custòdia del territori, els ens locals poden optar per tres tipus d'estratègies, que demanen més o menys implicació. A més, cal tenir en compte que l'ens local no necessàriament ha de centrar-se en una sola estratègia, sinó que pot utilitzar la que més li convingui en cada cas.

L'estratègia que demana més implicació és aquella en què l'ajuntament, el consorci o qualsevol altre ens local exerceix d'entitat de custòdia. Això vol dir que assoleix acords amb propietaris de terrenys per contribuir a la conservació de les seves finques.

L'ens local, però, pot estar «a l'altre bàndol» i exercir el paper de propietari de terrenys que tenen interès per a la seva conservació. I és que sovint els ens locals disposen de béns i propietats en sòl rústic que voldrien gestionar en benefici de la ciutadania, però que no saben com fer-ho o no disposen dels recursos necessaris. En aquest paper, els ens locals pacten acords amb entitats de custòdia per obtenir suport per

conservar o gestionar terrenys de propietat municipal que atresoren valors naturals o culturals.

El tercer paper és el que demana menys implicació *a priori*, tot i que també pot arribar a ser molt rellevant. En aquest cas, l'ens local actua com a promotor de la custòdia del territori. Això vol dir que en lloc d'assolir acords, l'ens local lidera i promou la custòdia del territori en el seu àmbit d'actuació, de manera que facilita que siguin altres entitats de custòdia les que assoleixin els acords.

Per a cadascun d'aquests tres papers, els ajuntaments i la resta d'ens locals disposen d'un ampli ventall d'eines i oportunitats al seu abast per implicar-se en la custòdia del territori i, en definitiva, per esdevenir agents actius en la conservació del patrimoni natural i cultural dels seus municipis. En el cas dels ens locals, els instruments de custòdia del territori que poden utilitzar són els habituals de les entitats de custòdia (és a dir, els diferents tipus d'acords, basats sobretot en el dret civil), però també instruments propis de l'àmbit administratiu, com ara els convenis o els diversos mecanismes derivats del planejament urbanístic.

Precisament, al juny de 2005 l'Obra Social de Caixa Catalunya i la Xarxa de Custòdia del Territori van publicar conjuntament, i en col·laboració amb les quatre diputacions provincials catalanes, la guia pràctica *Oportunitats per a la custòdia del territori als municipis* (Basora et al., 2005), dirigida a ajuntaments i entitats locals. Aquesta publicació presenta nombroses oportunitats que tenen els ens locals en els tres papers esmentats.

B

**I nosaltres,
què podem fer?**

B1

Les estratègies d'actuació principals

Hi ha un gran ventall d'opcions al nostre abast per incidir en la conservació dels espais naturals de casa nostra, des de mantenir-nos informats sobre la riquesa natural del nostre país fins a intervenir en la millora d'un espai natural concret. Aquestes opcions o vies d'actuació les poden dur a terme tant entitats conservacionistes com empreses privades, propietaris i usuaris de terrenys, i la ciutadania en general, tal com es detalla en les fitxes que configuren aquest bloc B de la publicació.

Tot seguit es presenta una classificació de les 32 vies d'actuació que proposa aquest manual en 12 grans estratègies. Al final de l'explicació de cada estratègia hi ha una taula amb les vies d'actuació corresponents i el grau d'implicació de cada col·lectiu (en tres nivells diferents), mentre que al final del capítol hi ha una taula distribuïdora que recull i indexa totes les vies d'actuació.

Informació i educació sobre la natura del país

L'any 1968, en un congrés de la Unió Internacional per la Conservació de la Natura (UICN) a l'Índia, Baba Dioum, líder conservacionista senegalès, va dir: «Al cap i a la fi, només conservarem allò que estimem. Estimarem només allò que entenguem. I només entendrem allò que se'ns ensenyi». Efectivament, la informació i l'educació sobre els valors naturals, el funcionament dels ecosistemes o les conseqüències negatives de segons quines activitats és un primer pas indispensable per conservar els espais naturals.

La informació i l'educació sobre la natura també ha de servir a les persones per replantejar-se el model de desenvolupament de la societat, l'escala de valors, els comportaments quotidians i els hàbits de consum. La tasca d'educar no correspon només a les escoles, sinó que tothom, en la mesura de les seves possibilitats, pot incidir en la sensibilització de la societat. A la vegada, tampoc és quelcom que només s'hagi de plantejar als infants, sinó que s'ha de projectar vers tots els estaments socials. D'altra banda, a mesura que la població en general assoleixi un nivell bàsic de sensibilització, caldrà desenvolupar activitats específiques per tal d'arribar a un determinat sector de població o per tractar un tema en concret.

Per exemple, les entitats conservacionistes poden divulgar els seus estudis i les seves línies d'actuació, les empreses poden incidir sobre els seus clients i els seus treballadors, i també abunden les publicacions, els programes de ràdio o televisió i els espais *web* dirigits a informar sobre l'estat de la biodiversitat i els espais naturals del nostre país. Molts ajuntaments, espais naturals protegits i altres administraci-

ons públiques també desenvolupen programes propis d'educació ambiental, a partir de tallers, exposicions i itineraris de natura. Els museus d'història natural també tenen un paper important en la sensibilització de la ciutadania.

Des del punt de vista d'aquesta estratègia, però també vàlid per a moltes altres, cal tenir en compte el fenomen social d'Internet, que ha passat de ser un mitjà de comunicació a una plataforma d'interacció, d'intercanvi d'informació i d'implicació social en moltes causes com les vinculades a la conservació de la natura. En aquest context destaquen les eines de l'anomenada *web 2.0*, entre les quals hi ha les xarxes socials (com ara Facebook), els blocs i els microblocs (com Twitter), les enquestes *web* i les pàgines que permeten als usuaris penjar fotos i vídeos. Aquestes eines ofereixen molt bones oportunitats, si bé cal tenir-ne un bon domini.

Taula 6. Vies d'implicació associades a l'estratègia d'informació i educació sobre la natura del país

COL·LECTIU	GRAU D'IMPLICACIÓ	VIA D'IMPLICACIÓ (FITXA CORRESPONENT)	PÀG.
ENTITATS	• • •	Elaborar propostes per afavorir els espais naturals	90
		Organitzar activitats i campanyes d'educació i sensibilització ambiental	102
		Promoure i col·laborar en iniciatives d'ecoturisme i altres activitats per descobrir la natura	108
EMPRESES	• •	Implicar els clients en la conservació de la natura	118
PROPIETARIS I USUARIS	• •	-	-
CIUTADANIA	• • •	Informar-se sobre l'estat dels espais naturals	146
		Participar en debats i opinar sobre els espais naturals com un tema d'interès col·lectiu	150
		Visitar els espais naturals amb respecte i practicar l'ecoturisme	152

[NOTA: • • • GRAU D'IMPLICACIÓ ALT; • • GRAU D'IMPLICACIÓ MITJÀ; • GRAU D'IMPLICACIÓ BAIX]

Estudis i recerques sobre el medi natural

Malgrat que durant els darrers anys s'ha avançat molt en el coneixement del medi natural, i que les universitats han fet una gran tasca de recerca sobre els sistemes naturals, encara resten molts aspectes de

la nostra natura per explorar. D'altra banda, hi ha alguns coneixements –sobretot pel que fa a la fauna– que s'han d'anar actualitzant amb el temps. En són exemples clars el dels ocells, insectes com les papalloses o alguns mamífers, tots ells molt bons indicadors de la salut dels ecosistemes.

Algunes entitats d'estudi i conservació de la natura desenvolupen programes de recerca propis, i cada vegada són més freqüents els estudis pluridisciplinars endegats per entitats sense ànim de lucre que compten amb el suport d'institucions i el món de la recerca. Alguns d'aquests estudis són puntuals (per exemple, per conèixer en profunditat els sistemes naturals d'un espai poc conegut) o poden ser continus en el temps (com el seguiment de l'estat dels nostres rius o de les poblacions d'alguns animals).

No cal ser una eminència científica o un centre de recerca per contribuir a aquests projectes. Hi podem contribuir amb recursos econòmics (patrocinant o fent algun donatiu als programes de recerca), o ens podem engrescar a col·laborar personalment en aquests estudis, cedint part del nostre temps. És una oportunitat per contribuir al coneixement de la natura del nostre país i, a la vegada, significa una bona ocasió per a l'aprenentatge.

Taula 7. Vies d'implicació associades a l'estratègia d'estudis i recerques sobre el medi natural

COL·LECTIU	GRAU D'IMPLICACIÓ	VIA D'IMPLICACIÓ (FITXA CORRESPONENT)	PÀG.
ENTITATS	• • •	Organitzar o col·laborar en programes de recerca sobre medi natural	92
EMPRESES	• •	Patrocinar projectes d'entitats no lucratives i altres tipus de suport	122
PROPIETARIS I USUARIS	•	-	-
CIUTADANIA	• •	Col·laborar en estudis i recerques sobre el medi natural	148

[NOTA: • • • GRAU D'IMPLICACIÓ ALT; • • GRAU D'IMPLICACIÓ MITJÀ; • GRAU D'IMPLICACIÓ BAIX]

Participació en l'elaboració de normes i plans

El procediment d'elaboració de les lleis i els reglaments està regulat de forma molt estricta. Cal distingir entre el procés legislatiu parlamentari i el que té lloc fora de les cambres legislatives. Totes les lleis

han de passar pels parlaments, mentre que els decrets, que són disposicions d'un rang inferior a les lleis i que les desenvolupen reglamentàriament, són competència o bé del govern estatal o bé dels governs autonòmics. Les Administracions locals també poden dictar reglaments o ordenances.

La participació ciutadana vinculada als processos parlamentaris es limita a la iniciativa legislativa popular, i a la possible compareixença en les comissions que s'encarreguen de redactar i discutir les lleis, sempre a petició dels grups parlamentaris.

En cas que estigui proposada pel govern i encara no hagi passat pel Parlament, la norma pren el nom d'avantprojecte i en la seva elaboració poden tenir lloc procediments participatius no reglats (jornades de debat, consultes ciutadanes, etc.). Un cop aprovat l'avantprojecte pel govern, i abans d'entrar al Parlament, és obligatori un procediment d'informació pública. La resta de normes que no passen per les cambres parlamentàries (reglaments i ordenances) també han de sotmetre's a un procediment d'audiència pública.

La durada d'aquest període d'informació pública, que també es dona en la majoria de plans promoguts per l'Administració pública, oscil·la entre poques setmanes i diversos mesos, i posa a disposició de qualsevol persona o institució interessada una versió del document que s'està tramitant, i a la qual es poden presentar al·legacions. Cal tenir present que el Conveni d'Aarhus (vegeu 3.1 del bloc A) distingeix entre el públic en general i el públic interessat. Aquest últim està format per les persones o associacions afectades o que tenen algun interès en la presa de decisions ambientals. En els períodes d'informació pública, l'òrgan de l'Administració promotora de la norma o pla està obligat a informar particularment al públic interessat.

En el cas d'un espai natural protegit, la societat civil i el sector privat poden intervenir en la fase de declaració de l'espai protegit, a través dels processos participatius vinculats a l'elaboració de la norma que establirà la seva protecció, o en l'elaboració del pla de gestió de l'espai. Aquests plans determinen els usos permesos en l'espai protegit i les actuacions que es preveuen executar per assolir els objectius de protecció previstos en la norma declaratòria de l'espai. La població local de la zona, com a coneixedora de primera mà del territori, pot aportar punts de vista interessants sobre quines són les accions més idònies que ha d'incorporar el pla de gestió i pot esdevenir una bona aliada per executar-ne algunes.

La societat civil i el sector privat poden intervenir en el procés de declaració d'un espai natural protegit, així com en l'elaboració del pla de gestió que n'ordenarà els usos i les actuacions a executar.

Taula 8. Vies d'implicació associades a l'estratègia de participació en l'elaboració de normes i plans

COL·LECTIU	GRAU D'IMPLICACIÓ	VIA D'IMPLICACIÓ (FITXA CORRESPONENT)	PÀG.
ENTITATS	•••	Participar en l'elaboració de normes i plans	94
EMPRESES	••	-	-
PROPIETARIS I USUARIS	•••	Participar en la planificació i gestió d'espais naturals protegits	132
CIUTADANIA	••	Participar en debats i opinar sobre els espais naturals com un tema d'interès col·lectiu	150

[NOTA: ••• GRAU D'IMPLICACIÓ ALT; •• GRAU D'IMPLICACIÓ MITJÀ; • GRAU D'IMPLICACIÓ BAIX]

Creació o impuls de nous espais protegits

Fins fa poc, la declaració d'un espai natural protegit era percebut, per la població local i la propietat privada, com una maledicció que posava en risc les expectatives econòmiques i de qualitat de vida del territori. No obstant això, a mesura que s'han comprovat els beneficis que comporta un espai protegit sobre el teixit social i econòmic d'un territori, les figures de protecció són cada vegada més ben vistes, fins al punt que alguns territoris han demanat crear nous espais protegits o ampliar-ne els existents.

Tradicionalment, la tasca de proposar i declarar nous espais naturals protegits ha recaigut en les administracions públiques, però això no significa que aquesta responsabilitat li correspongui en exclusiva. D'una banda, la legislació contempla en alguns casos la possibilitat de proposar la creació d'espais protegits d'iniciativa privada; d'altra banda, es pot exercir pressió per tal que l'administració declari nous espais protegits, constituint grups o a través de campanyes populars per a tal fi.

Efectivament, molts dels espais naturals protegits que coneixem han estat declarats gràcies a la pressió popular, especialment des del restabliment de la democràcia i la transferència de les competències sobre espais naturals protegits a les comunitats autònomes.

Una altra possibilitat, habitual en altres llocs del món però que no ha arrelat encara al nostre país, és que propietaris privats dotin les seves finques d'un règim de protecció legal a fi de garantir que els seus valors es transmeten de generació en generació.

Sigui com sigui, difícilment un espai natural protegit pot néixer i desenvolupar-se adequadament si no compta amb el suport explícit del teixit social del territori.

Taula 9. Vies d'implicació associades a l'estratègia de creació o impuls de nous espais protegits

COL·LECTIU	GRAU D'IMPLICACIÓ	VIA D'IMPLICACIÓ (FITXA CORRESPONENT)	PÀG.
ENTITATS	• • •	Organitzar campanyes per declarar nous espais protegits i altres accions d'incidència política	112
EMPRESES	• •	Crear reserves naturals d'empresa i assolir acords de custòdia del territori	126
PROPIETARIS I USUARIS	• •	Declarar espais protegits en finques privades	136
CIUTADANIA	•	-	-

[NOTA: • • • GRAU D'IMPLICACIÓ ALT; • • GRAU D'IMPLICACIÓ MITJÀ; • GRAU D'IMPLICACIÓ BAIX]

Col·laboració en la gestió d'espais naturals protegits

Els espais naturals protegits han de comptar amb la complicitat de la població que viu al seu interior o als voltants, i amb el suport de persones que poden viure a molts quilòmetres de distància. La població local ja no es veu com un obstacle, ni tampoc com un destinatari passiu de les polítiques d'espais protegits, sinó com un agent actiu i responsable. Precisament, molts dels valors naturals dels quals gaudir en un espai natural protegit s'han mantingut gràcies al bon treball de la població que hi viu.

Aquesta nova concepció s'ha anat imposant progressivament durant les dues darreres dècades, i actualment la intervenció de la ciutadania, la propietat privada i les organitzacions cíviques en la promoció, la planificació i la gestió dels espais naturals protegits es considera un dels elements cabdals per assegurar l'èxit de les iniciatives de protecció de la natura. Les directrius internacionals de gestió d'espais naturals protegits coincideixen a atribuir un paper clau a la població local i als usuaris en el desenvolupament del projecte compartit que és un espai natural protegit. Val a dir que obrir la gestió d'un espai natural protegit a la participació pública és també un bon símptoma de la salut democràtica d'una societat.

La col·laboració en la gestió dels espais naturals protegits es pot concretar de diverses maneres, si bé destaquen els convenis entre els òrgans gestors dels espais i propietaris o entitats cíviques. A més, diversos espais naturals protegits tenen òrgans col·legials que perme-

ten un cert grau de participació estable en el temps. Aquests òrgans se solen anomenar, genèricament, òrgans consultius o de cooperació i cal diferenciar-los dels òrgans de govern, dels òrgans de gestió –que constitueixen una unitat tècnica– i, en alguns espais, dels òrgans assessors científics.

Taula 10. Vies d'implicació associades a l'estratègia de col·laboració en la gestió d'espais naturals protegits

COL·LECTIU	GRAU D'IMPLICACIÓ	VIA D'IMPLICACIÓ (FITXA CORRESPONENT)	PÀG.
ENTITATS	• • •	Formar part d'òrgans de govern i consultius d'espais protegits	96
		Assolir acords de custòdia del territori amb propietaris de terrenys d'interès natural	98
		Gestionar o col·laborar en la gestió d'espais naturals protegits	100
EMPRESES	• •	Patrocinar projectes d'entitats no lucratives i altres tipus de suport	122
PROPIETARIS I USUARIS	• • •	Participar en la planificació i gestió d'espais naturals protegits	132
CIUTADANIA	• • •	Participar en activitats de voluntariat en espais naturals	154

[NOTA: • • • GRAU D'IMPLICACIÓ ALT; • • GRAU D'IMPLICACIÓ MITJÀ; • GRAU D'IMPLICACIÓ BAIX]

Custòdia del territori

La custòdia del territori és un conjunt d'instruments que utilitzen organitzacions socials i ciutadanes per conservar la natura, el paisatge i el patrimoni cultural de llocs concrets i que requereix la col·laboració dels propietaris d'aquests indrets. I no només per conservar aquests valors, sinó també per garantir que els usos i les activitats –agrícoles, forestals, turístiques o d'altres tipus– que es duguin a terme en aquests indrets siguin respectuosos amb l'entorn i no en malmetin els recursos.

A diferència d'altres instruments i estratègies amb un objectiu similar, com ara la classificació d'un terreny com a no urbanitzable per part d'un pla urbanístic, la custòdia del territori requereix la implicació directa i activa de la societat civil organitzada (associacions i fundacions), de la ciutadania i d'aquelles persones que són propietàries –o usuàries– de terrenys amb un interès especial per la fauna, la flora o els paisatges que acullen.

Les organitzacions que utilitzen els instruments de custòdia del territori s'anomenen genèricament entitats de custòdia del territori i no tenen ànim de lucre. Poden ser privades (associacions i fundacions que representen la ciutadania compromesa amb la conservació de la natura i el paisatge), o públiques, normalment administracions locals (ajuntaments, consorcis, etc.) i òrgans de gestió d'espais naturals protegits.

A la pràctica, la custòdia del territori es concreta en pactes voluntaris que acorden les entitats de custòdia del territori i els propietaris dels terrenys que es volen conservar. Aquests pactes, que es plasmen en els documents anomenats acords de custòdia del territori, estableixen compromisos per a les dues parts dirigits a mantenir o recuperar el medi natural i el paisatge de les finques. Els acords de custòdia es concreten mitjançant diversos mecanismes jurídics previstos a la legislació, com ara contractes privats, arrendaments, cessions, compravendes, etc. Alguns d'aquests mecanismes legals són específics per a la custòdia del territori, mentre que altres són genèrics i llavors s'utilitzen amb les finalitats de la custòdia del territori.

Taula 11. Vies d'implicació associades a l'estratègia de custòdia del territori

COL·LECTIU	GRAU D'IMPLICACIÓ	VIA D'IMPLICACIÓ (FITXA CORRESPONENT)	PÀG.
ENTITATS	• • •	Assolir acords de custòdia del territori amb propietaris de terrenys d'interès natural	98
EMPRESSES	• •	Patrocinar projectes d'entitats no lucratives i altres tipus de suport	122
		Crear reserves naturals d'empresa i assolir acords de custòdia del territori	126
PROPIETARIS I USUARIS	• • •	Assolir acords de custòdia del territori amb entitats de custòdia	134
CIUTADANIA	• • •	Donar suport a entitats conservacionistes i de custòdia del territori	158

[NOTA: • • • GRAU D'IMPLICACIÓ ALT; • • GRAU D'IMPLICACIÓ MITJÀ; • GRAU D'IMPLICACIÓ BAIX]

Col·laboració amb entitats i suport als seus projectes

La societat civil té dos grans tipus de protagonistes: les persones i les entitats sense ànim de lucre. De vegades podem implicar-nos en la conservació de la natura a títol individual, i de vegades ens podem unir

a altres persones amb qui compartim inquietuds i objectius (en el marc d'una entitat).

Associar-se a una entitat és un mitjà per sumar esforços i compartir ideals, i a través de les associacions moltes persones poden accedir a la vida pública. A més, col·laborar amb una entitat conservacionista permet conèixer millor els espais naturals del país i compartir l'experiència amb persones que tenen les mateixes inquietuds.

Les entitats conservacionistes solen col·laborar amb les Administracions públiques i la propietat privada per tal d'encarregar-se de la conservació, millora i gestió d'alguns espais naturals. Aquesta relació s'estableix a través de programes de col·laboració o acords de custòdia. A més, moltes entitats opten per aliar-se entre elles, sumar esforços i treballar en xarxa sobre la base d'uns interessos comuns.

D'altra banda, les empreses poden col·laborar amb les entitats i donar-los suport als seus projectes a través del voluntariat corporatiu, la custòdia corporativa o el patrocini de les seves actuacions. Aquest tipus de contribució permet a les empreses implicar-se en la conservació de la natura i la biodiversitat, i també es pot entendre com una inversió innovadora per reforçar la dimensió i la imatge social de les empreses.

Taula 12. Vies d'implicació associades a l'estratègia de col·laboració amb entitats i suport als seus projectes

COL·LECTIU	GRAU D'IMPLICACIÓ	VIA D'IMPLICACIÓ (FITXA CORRESPONENT)	PÀG.
ENTITATS	• • •	Treballar en xarxa amb altres entitats i organitzacions	110
EMPRESSES	• • •	Implicar els clients en la conservació de la natura	118
		Patrocinar projectes d'entitats no lucratives i altres tipus de suport	122
PROPIETARIS I USUARIS	• •	-	-
CIUTADANIA	• • •	Donar suport a entitats conservacionistes i de custòdia del territori	158

[NOTA: • • • GRAU D'IMPLICACIÓ ALT; • • GRAU D'IMPLICACIÓ MITJÀ; • GRAU D'IMPLICACIÓ BAIX]

Voluntariat

Un voluntari és una persona que lliurement efectua una acció que comporta un compromís per la millora de l'entorn, de la societat i de

la persona en el marc d'una entitat organitzada. De voluntariat, n'hi ha de tipus diversos, entre els quals el voluntariat ambiental.

El voluntariat ambiental consisteix en la participació lliure, organitzada i altruista en la conservació dels recursos i espais naturals i en la millora de la qualitat ambiental, mitjançant activitats i programes, tant els que tenen un vessant d'acció social sobre el medi pròpiament dita com els que tenen un vessant de sensibilització i d'educació ambiental. Una de les variants més populars del voluntariat ambiental és precisament la que té lloc en espais naturals amb l'objectiu de contribuir a conservar-los o recuperar-los. Les tasques de conservació del medi natural més habituals són l'arranjament de camins, la plantació d'arbres, la recuperació de rius, el manteniment de pastures, la retirada de deixalles o qualsevol altra tasca de condicionament de l'espai natural. Sovint els voluntaris també duen a terme tasques d'informació i interpretació per als visitants dels espais naturals.

Una gran part d'aquest tipus de voluntariat té lloc en els espais naturals protegits. Les fórmules organitzatives més habituals són (Europarc-Espanya, 2002):

- Xarxa estable de voluntaris de l'espai protegit: els participants tenen la possibilitat de desenvolupar activitats amb una certa continuïtat al llarg de l'any.
- Treball centrat en accions o projectes concrets: els participants circumscriuen la seva activitat a un projecte específic.

Sobre la institució que té la responsabilitat d'organitzar iniciatives de voluntariat, hi ha tres situacions (Europarc-Espanya, 2002):

- Les activitats són organitzades directament des de l'òrgan gestor de l'espai protegit.
- Les activitats són organitzades mitjançant un acord o conveni entre l'òrgan gestor i una o més organitzacions (sense ànim de lucre o empreses privades).
- Les activitats són organitzades directament per una o més organitzacions (sense ànim de lucre o empreses privades).

Les estratègies en l'ús del temps també marquen diferències significatives entre tipus d'iniciatives de voluntariat. Es poden diferenciar activitats amb continuïtat al llarg de l'any, estades de llarga durada, camps de treball d'una a tres setmanes i jornades de treball (d'un o dos dies).

Taula 13. Vies d'implicació associades a l'estratègia de voluntariat

COL·LECTIU	GRAU D'IMPLICACIÓ	VIA D'IMPLICACIÓ (FITXA CORRESPONENT)	PAG.
ENTITATS	•••	Organitzar activitats de voluntariat en espais naturals	104
EMPRESSES	•••	Organitzar activitats de voluntariat corporatiu	124
PROPIETARIS I USUARIS	•	-	-
CIUTADANIA	•••	Col·laborar en estudis i recerques	148
		Participar en activitats de voluntariat	154

[NOTA: ••• GRAU D'IMPLICACIÓ ALT; •• GRAU D'IMPLICACIÓ MITJÀ; • GRAU D'IMPLICACIÓ BAIX]

Comerç de productes respectuosos amb el medi natural

Una manera senzilla i a l'abast de tothom d'implicar-se en la conservació de la natura és consumint productes o serveis vinculats a indrets amb una sèrie de valors naturals o paisatgístics, o que respecten la natura quan es produeixen o mentre es presta el servei. En alguns casos, es tracta de productes de finques on hi ha un acord de custòdia entre el productor i una entitat de custòdia, o de serveis que es realitzen en un espai natural seguint uns criteris que contribueixen a mantenir la flora, la fauna i el paisatge de les finques. Sovint, una manera de distingir aquest tipus de productes i serveis és mitjançant certificacions, logotips i etiquetes degudament homologats. Cal estar atents, doncs, a la informació associada a cada producte i servei i, si no n'hi ha, interessar-se per tractar d'obtenir-la.

Aquesta estratègia permet la implicació de tots els col·lectius: tant les entitats, com les empreses, els propietaris i usuaris, i la ciutadania en general poden contribuir-hi a través de la producció o la compra-venda –segons el cas– de productes respectuosos amb el medi natural.

Les entitats poden promoure de maneres diverses el comerç d'aquest tipus de productes i serveis. Les empreses, per la seva part, poden abastir-se de materials i recursos que garanteixin la conservació dels espais naturals d'on s'han extret, com és el cas de la fusta certificada. Els agricultors i ramaders també poden integrar pràctiques agràries sostenibles en les seves finques, de vegades amb el suport d'ajuts públics.

Per últim, els ciutadans, com a consumidors, tenen l'última paraula. En les seves mans es troba la clau perquè el mercat dels productes i serveis respectuosos amb el medi natural tingui èxit. Si els ciutadans

els demanden, les empreses, els productors agraris i la pròpia Administració es veuran obligats a incentivar-los. D'aquesta manera, cada cop hi haurà més presència d'aquests productes i serveis en el mercat i, en conseqüència, la conservació dels espais naturals rebrà més suport.

Taula 14. Vies d'implicació associades a l'estratègia de comerç de productes respectuosos amb el medi natural

COL·LECTIU	GRAU D'IMPLICACIÓ	VIA D'IMPLICACIÓ (FITXA CORRESPONENT)	PÀG.
ENTITATS	• • •	Promoure el comerç de productes respectuosos amb la natura	106
EMPRESES	• • •	Consumir productes i serveis respectuosos amb els espais naturals	128
PROPIETARIS I USUARIS	• • •	Conrear i alhora conservar	138
CIUTADANIA	• • •	Adquirir productes que conserven la natura	156

[NOTA: • • • GRAU D'IMPLICACIÓ ALT; • • GRAU D'IMPLICACIÓ MITJÀ; • GRAU D'IMPLICACIÓ BAIX]

Ecoturisme

L'ecoturisme és una modalitat turística equivalent a d'altres com ara el turisme de sol i platja, el turisme rural o el turisme actiu. Si bé *a priori* pot semblar que s'apunta a la moda verda dels termes precedits del prefix *eco-*, la realitat és ben diferent, ja que darrere seu hi ha uns fonaments desenvolupats per nombrosos estudis i informes, i a més compta amb el suport d'institucions públiques, entitats no governamentals i empreses privades d'arreu del món (Basora *et al.*, 2009).

La definició adoptada per la Unió Internacional per a la Conservació de la Natura (UICN) descriu l'ecoturisme com «una forma ambientalment responsable de viatjar o visitar àrees naturals poc alterades amb l'objectiu de gaudir, apreciar i estudiar llurs atractius naturals i manifestacions culturals associades –presentes i pretèrites–, a través d'un procés que promou la conservació, té un impacte ambiental baix i propicia una implicació social i econòmica beneficiosa per a les poblacions locals».

Una de les principals diferències de l'ecoturisme amb altres modalitats turístiques és la motivació central de l'ecoturista, que consisteix a contemplar, gaudir i conèixer el medi natural i el paisatge en les seves diverses manifestacions: espècies de fauna o flora emblemàtiques o difícils de veure, ecosistemes rars o amb algun interès especial, paisatges

sublims, singulars o de gran bellesa cromàtica, formes geològiques espectaculars o poc freqüents, etc.

Però en l'ecoturisme no sols és important la motivació principal que tenen les persones que el practiquen, sinó també la manera com planifiquen i duen a terme les activitats ecoturístiques les administracions públiques, les empreses privades i les organitzacions no governamentals. Aquests principis, que fan de l'ecoturisme una forma de turisme sostenible, es poden agrupar en quatre blocs:

- Contribueix a conservar el patrimoni natural i cultural dels indrets que es visiten.
- Contribueix a millorar la qualitat de vida de les poblacions locals, incloent-les en els processos de planificació de l'ecoturisme, i promou que siguin empreses petites i de propietat local les que es beneficiïn dels ingressos derivats de l'activitat.
- Procura reduir al màxim els impactes negatius sobre l'entorn natural i respecta la cultura i les tradicions locals.
- Inclou elements interpretatius i educatius per informar i conscienciar els turistes sobre la necessitat de conservar la natura, la biodiversitat i el patrimoni cultural associat.

Taula 15. Vies d'implicació associades a l'estratègia d'ecoturisme

COL·LECTIU	GRAU D'IMPLICACIÓ	VIA D'IMPLICACIÓ (FITXA CORRESPONENT)	PÀG.
ENTITATS	• • •	Promoure i col·laborar en iniciatives d'ecoturisme i altres activitats per descobrir la natura	108
EMPRESES	•	-	-
PROPIETARIS I USUARIS	• •	-	-
CIUTADANIA	• • •	Visitar els espais naturals amb respecte i practicar l'ecoturisme	152

[NOTA: • • • GRAU D'IMPLICACIÓ ALT; • • GRAU D'IMPLICACIÓ MITJÀ; • GRAU D'IMPLICACIÓ BAIX]

Integració de la biodiversitat en les activitats productives i econòmiques

Les activitats productives i econòmiques comporten, en molts casos, efectes sobre els espais naturals i la biodiversitat. D'una banda, la vida de moltes espècies d'animals i plantes ha anat històricament lligada

a algunes activitats econòmiques com l'activitat agrària o l'explotació forestal. D'altra banda, l'activitat industrial, o econòmica en general, ocasiona impactes notables sobre diversos espais naturals i sobre la biodiversitat en general.

Per tal de revertir aquesta afectació, i fins i tot contribuir a la conservació de les espècies i els seus hàbitats, els pagesos, productors forestals i ramaders poden introduir una sèrie de bones pràctiques en la seva explotació que evitin o minimitzin l'afectació a les espècies o la destrucció dels seus hàbitats. D'aquesta manera, la rendibilitat econòmica de l'explotació es compagina amb la conservació de la biodiversitat.

La pesca (continental i marítima) i la caça són activitats que també ocasionen un gran impacte en la biodiversitat. Per això, resulta fonamental que es gestionin de manera que la seva afectació resulti mínima i assumible per les poblacions faunístiques, i que es respectin les aturades biològiques per tal que les poblacions es recuperin de manera natural. Val a dir que en alguns casos aquestes activitats permeten controlar les poblacions d'animals invasors que afecten a les espècies autòctones.

Per últim, les empreses poden incorporar mesures en la seva producció i gestió per tal de minimitzar l'impacte de la seva activitat sobre la biodiversitat i els espais naturals. Per planificar-ho es poden utilitzar instruments com el pla d'acció per la biodiversitat.

En tot cas, la incorporació d'aquestes mesures és un incentiu estratègic que pot reportar profits comercials ja que els productes i els serveis tindran un valor afegit pel fet de contribuir a conservar la natura.

Taula 16. Vies d'implicació associades a l'estratègia d'integració de la biodiversitat en les activitats productives i econòmiques

COL·LECTIU	GRAU D'IMPLICACIÓ	VIA D'IMPLICACIÓ (FITXA CORRESPONENT)	PÀG.
ENTITATS	•	-	-
EMPRESES	•••	Elaborar plans d'acció per la biodiversitat que incloguin mesures diverses i innovadores	120
PROPIETARIS I USUARIS	•••	Conrear i alhora conservar	138
		Gestionar els boscos amb criteris conservacionistes	140
		Caçar i pescar tenint en compte el medi	142
CIUTADANIA	•	-	-

[NOTA: ••• GRAU D'IMPLICACIÓ ALT; •• GRAU D'IMPLICACIÓ MITJÀ; • GRAU D'IMPLICACIÓ BAIX]

Denúncia d'agressions

El fet que la darrera estratègia sigui la denúncia d'agressions no és casual. En principi, només s'hauria d'utilitzar quan totes les altres s'hagin esgotat o no permetin abordar determinades situacions (com un delictes ambiental o urbanístic), o quan els drets a participar de què gaudim no són respectats. Davant d'aquestes agressions i vulneracions del dret, hi ha l'opció d'accedir a la justícia.

La justícia pot ser molt efectiva, però s'ha de tenir una certa preparació per afrontar un procés. En alguns casos, les gestions són senzilles, però en altres poden significar una batalla prolongada als tribunals i pot ser convenient comptar amb suport jurídic.

A més, per accedir a la justícia cal disposar d'una certa capacitat econòmica. Un judici pot ser força car, per exemple, pel principi d'imposició de costos a la part que perd un procés, per l'establiment de fiances per la personació en el procediment penal com a acció popular, o per l'adopció de mesures cautelars.

Sigui com sigui, cal pensar-s'ho bé abans d'accedir a la justícia, i de quina manera es vol fer. En tot cas, cal tenir en compte que potser hi ha altres vies igualment efectives.

Taula 17. Vies d'implicació associades a l'estratègia de denúncia d'agressions

COL·LECTIU	GRAU D'IMPLICACIÓ	VIA D'IMPLICACIÓ (FITXA CORRESPONENT)	PÀG.
ENTITATS	•••	Denunciar agressions en espais naturals	114
EMPRESES	•	-	-
PROPIETARIS I USUARIS	••	-	-
CIUTADANIA	•	-	-

[NOTA: ••• GRAU D'IMPLICACIÓ ALT; •• GRAU D'IMPLICACIÓ MITJÀ; • GRAU D'IMPLICACIÓ BAIX]

Tot seguit es presenten, en forma de **taula a doble pàgina**, les 32 vies d'implicació que proposa aquest manual. Per a cada via d'implicació s'indica la pàgina on es troba la fitxa que la desenvolupa, facilitant-ne així la cerca. Cada via d'actuació s'adreça, principalment, a un dels quatre col·lectius a qui es dirigeix el manual. No obstant això, en una mateixa via d'implicació hi pot participar més d'un col·lectiu; per això, per a cada via s'indiquen els col·lectius que s'hi poden implicar i en quin grau.

VIA D'IMPLICACIÓ	PÀG.	COL·LECTIU			
		Entitats	Empreses	Propietaris i usuaris	Ciutadania
Elaborar propostes per afavorir els espais naturals	90	•••			
Organitzar o col·laborar en programes de recerca sobre medi natural	92	•••	••		••
Participar en l'elaboració de normes i plans	94	•••			••
Formar part d'òrgans de govern i consultius d'espais protegits	96	•••			
Assolir acords de custòdia del territori amb propietaris de terrenys d'interès natural	98	•••	••	•••	
Gestionar o col·laborar en la gestió d'espais naturals protegits	100	•••		••	••
Organitzar activitats i campanyes d'educació i sensibilització ambiental	102	•••	••		
Organitzar activitats de voluntariat en espais naturals	104	•••	••	••	
Promoure el comerç de productes respectuosos amb la natura	106	•••	••		
Promoure i col·laborar en iniciatives d'ecoturisme i altres activitats per descobrir la natura	108	•••	••	•••	
Treballar en xarxa amb altres entitats i organitzacions	110	•••	••		•
Organitzar campanyes per declarar nous espais protegits i altres accions d'incidència política	112	•••			••
Denunciar agressions en espais naturals	114	•••	•	••	•
Implicar els clients en la conservació de la natura	118		•••		
Elaborar plans d'acció per la biodiversitat que incloguin mesures diverses i innovadores	120		•••		
Patrocinar projectes d'entitats no lucratives i altres tipus de suport	122		•••		
Organitzar activitats de voluntariat corporatiu en espais naturals	124		•••		••
Crear reserves naturals d'empresa i assolir acords de custòdia del territori	126		•••		
Consumir productes i serveis respectuosos amb els espais naturals	128		•••		
Participar en la planificació i gestió d'espais naturals protegits	132			•••	••
Assolir acords de custòdia del territori amb entitats de custòdia	134			•••	
Declarar espais protegits en finques privades	136	••	••	•••	
Conrear i alhora conservar	138	••		•••	•
Gestionar els boscos amb criteris conservacionistes	140	••	••	•••	
Caçar i pescar tenint en compte el medi	142			•••	
Informar-se sobre l'estat dels espais naturals	146	•••	••	••	•••
Col·laborar en estudis i recerques sobre medi natural	148	••	••	•	•••
Participar en debats i opinar sobre els espais naturals com un tema d'interès col·lectiu	150				•••
Visitar espais naturals amb respecte i practicar l'ecoturisme	152	••	••		•••
Participar en activitats de voluntariat en espais naturals	154	••	••	•	•••
Adquirir productes que conserven la natura	156	••	••	••	•••
Donar suport a entitats conservacionistes i de custòdia del territori	158	••	••	••	•••

[NOTA: ••• GRAU D'IMPLICACIÓ ALT; •• GRAU D'IMPLICACIÓ MITJÀ; • GRAU D'IMPLICACIÓ BAIX]

B2

Les entitats conservacionistes i de custòdia del territori

El tercer sector (el conjunt de les entitats sense ànim de lucre) ha tingut i continua tenint un paper molt important en la conservació dels espais naturals del nostre país. Aquesta publicació distingeix entre les entitats conservacionistes i les que desenvolupen estratègies de custòdia del territori, conegudes com a entitats de custòdia. Al capítol 2 del bloc A d'aquesta publicació trobareu més informació sobre les característiques d'aquests col·lectius.

Les vies d'actuació que es proposen per conservar els espais naturals des de les entitats conservacionistes i de custòdia del territori són les següents:

- Elaborar propostes per afavorir els espais naturals;
- Organitzar o col·laborar en programes de recerca sobre medi natural;
- Participar en l'elaboració de normes i plans;
- Formar part d'òrgans de govern i consultius d'espais protegits;
- Assolir acords de custòdia del territori amb propietaris de terrenys d'interès natural;
- Gestionar o col·laborar en la gestió d'espais naturals protegits;
- Organitzar activitats i campanyes d'educació i sensibilització ambiental;
- Organitzar activitats de voluntariat en espais naturals;
- Promoure el comerç de productes respectuosos amb la natura;
- Promoure i col·laborar en iniciatives d'ecoturisme i altres activitats per descobrir la natura;
- Treballar en xarxa amb altres entitats i organitzacions;
- Organitzar campanyes per declarar nous espais protegits i altres accions d'incidència política;
- Denunciar agressions en espais naturals.

Elaborar propostes per afavorir els espais naturals

Descripció

Les entitats, a més de coneixements i experiència, tenen moltes idees per millorar l'estat de conservació dels espais naturals. Aquestes idees les poden portar a la pràctica les Administracions, la mateixa entitat o altres, un col·lectiu determinat o el conjunt de la societat. Així, gràcies a aquestes propostes, l'entitat conservacionista arriba més enllà de la seva pròpia activitat directa i pot implicar altres organitzacions o el conjunt de la població en un àmbit –la conservació dels espais naturals– que és d'interès general.

Les propostes que presenten les entitats poden abraçar un ventall ampli de temàtiques (des d'una acció concreta en un espai natural fins a les polítiques d'un país), tenir destinataris diversos i un àmbit d'actuació local o internacional, i ser complexes o més senzilles.

Cas 1 Un catàleg d'espais d'interès natural de les comarques de Girona

L'Associació de Naturalistes de Girona va presentar l'any 2009 el *Catàleg d'espais d'interès natural de les comarques de Girona*. El catàleg, finançat i publicat per la Diputació de Girona, identifica 327.163 hectàrees d'interès natural no incloses en espais protegits i suggereix mesures urbanístiques i ambientals per assegurar-ne la conservació.

Cas 2 Com protegir un rapinyaire en perill d'extinció

A Mallorca, davant del perill d'extinció de les milanes (*Milvus milvus*), el GOB Mallorca va començar un seguiment de les parelles (localització, hàbits, reproducció, causes de defunció...). A partir dels resultats de l'estudi, el GOB va emprendre una sèrie d'accions per sensibilitzar la població i les administracions i salvar les milanes de l'extinció.

Com fer-ho: idees i passos que cal seguir

Àmbit de la proposta. Primer de tot cal que l'entitat aclareixi quin és l'objectiu de la proposta, que pot ser ben divers. Alguns dels temes més habituals són propostes per millorar l'estat de conservació d'un espai natural concret, o sobre els espais naturals protegits en general, sobre polítiques o iniciatives que afecten sectors productius relacionats amb la natura, o l'ús que en fan els ciutadans.

Conformar un equip pluridisciplinar. Potser entre l'equip tècnic de l'entitat hi ha gent prou preparada per dur a terme segons quina investigació. Si no, convé buscar el suport extern d'experts per tal de constituir un equip pluridisciplinar i aconseguir que l'estudi i les propostes que se'n deriven tinguin rigor científic. Només així s'evitaran accions contraproductives, els esforços seran més productius i el conjunt de la societat i les administracions tindran més en compte els resultats de la proposta.

Buscar finançament. Un cop es disposi d'un plantejament inicial del projecte d'estudi, si convé es pot presentar en convocatòries de subvencions atorgades per administracions públiques, obres socials de caixes d'estalvis, fundacions o altres entitats, que poden contribuir a finançar l'estudi. Un cop enllestit, fins i tot es pot optar a algun premi econòmic.

Aplicar l'estudi i difondre'n els resultats. Dels resultats de l'estudi se'n despendran unes propostes d'actuacions per millorar o preservar l'estat de conservació d'uns determinats elements o ecosistemes. Caldrà valorar si l'entitat mateixa s'encarregarà de dur-les a terme o haurà de col·laborar amb alguna altra entitat o institució. D'altra banda, és fonamental donar a conèixer les propostes a la població i a les administracions per tal de sensibilitzar-los i fer que s'impliquin en les accions previstes.

Més informació

Catàleg d'espais d'interès natural de les comarques de Girona: www.ddgi.cat/mediambient/mediamb003.html // Programa de conservació de la milana del GOB: www.gobmallorca.com/milana

Organitzar o col·laborar en programes de recerca sobre medi natural

Descripció

Una part dels impactes ambientals que es produeixen són deguts al desconeixement dels valors naturals, del funcionament dels ecosistemes o de les conseqüències negatives de segons quines activitats. Si bé les universitats i les administracions cada cop promouen més estudis sobre temes ambientals, encara queden àmbits temàtics i zones per abordar. També convé fer seguiments continuats de determinades espècies que serveixen com a bioindicadors o que es troben en una situació de risc; és a dir, cal anar actualitzant la informació periòdicament per detectar qualsevol tendència de canvi destacada (positiva o negativa). Per això és important que les entitats aportin els seus coneixements i el seu esforç per elaborar o col·laborar en estudis destinats a conèixer el medi (recerca bàsica) i el seu estat de conservació, o per fer el seguiment d'espècies i hàbitats en un indret al llarg del temps.

Cas 1 Una entitat estudia les libèl·lules de Catalunya

Un dels grups de treball de la Institució Catalana d'Història Natural és Oxygastra, Grup d'estudi dels odonats de Catalunya. Experts i aficionats a les libèl·lules, espiadimonis o cavallets del diable han emprès diversos projectes de recerca, com l'elaboració d'un atlas dels odonats catalans, o l'estudi de tres espècies d'odonats com a bioindicadors.

Cas 2 Seguiment d'ocells a les Illes Balears

El Seguiment d'Aucells Comuns (SAC) és un programa de l'Institut Català d'Ornitologia i impulsat pel GOB que pretén conèixer les tendències temporals en l'abundància d'ocells comuns a les Illes Balears, a partir del recompte periòdic d'individus. Aquesta iniciativa és l'equivalent del SOCC a Catalunya o del SOCMe a Menorca.

Com fer-ho: idees i passos que cal seguir

Decidir què es vol estudiar. Cal tenir en compte diverses consideracions a l'hora de valorar quin aspecte d'un ecosistema o d'una espècie en concret es vol estudiar. Cal preguntar-se i esbrinar què convé més investigar segons el seu valor natural, el seu estat de conservació, el grau de coneixement existent (estudis previs) i les possibilitats de l'entitat.

Participar en programes de recerca globals. Cada cop hi ha més projectes a escala internacional o nacional que busquen la col·laboració entre investigadors i entitats d'arreu per tal que cadascú, en el seu àmbit territorial, faci servir una mateixa metodologia que permeti comparar els resultats dels respectius estudis. Si es troba un programa de recerca adient, cal esbrinar bé quins són els protocols que estableix i quina metodologia utilitza. Per fer-ho, cal contactar i reunir-se (presencialment o via Internet) amb l'equip responsable del programa de recerca.

Investigadors preparats. Cal buscar persones adients, expertes o coneixedores del tema d'estudi, amb les habilitats i aptituds que requereixi. A part de l'equip tècnic de l'entitat, es pot fer una crida entre els socis, voluntaris i simpatitzants, per tal d'esbrinar si algú d'ells respon a les demandes. D'altra banda, segons la complexitat del projecte, és probable que encara que no es disposi de cap expert en la matèria es pugui rebre la formació pertinent i el suport per part dels equips responsables del projecte.

Col·laborar amb altres organitzacions. Sovint és molt important buscar la col·laboració amb altres entitats conservacionistes (per abastar un territori o uns coneixements majors), amb les institucions públiques, amb els propietaris o la ciutadania per tal de desenvolupar l'estudi, buscar recursos materials i econòmics i, si es creu convenient, publicar-lo i difondre'l.

Més informació

Grup d'estudi dels odonats de Catalunya: www.oxygastra.org // Seguiment d'aucells a les Balears (SAC): www.gobmallorca.com/ornit/sac // Institut Català d'Ornitologia: www.ornitologia.org

Participar en l'elaboració de normes i plans

Descripció

Entre les actuacions de les Administracions públiques per conservar el patrimoni natural i la biodiversitat destaquen la declaració i planificació d'espais naturals protegits. Les entitats locals de l'àmbit on es vol declarar l'espai protegit, com a coneixedores de primera mà del territori, poden aportar punts de vista interessants sobre quins aspectes caldrà regular o potenciar a través del pla d'ordenació dels recursos naturals (PORN) o sobre quines accions seran les més idònies per incorporar en el pla de gestió de l'espai natural.

D'altra banda, també poden intervenir en els processos participatius que s'organitzin en relació amb les normes que regularan la protecció dels espais naturals i serviran de marc legislatiu de la futura declaració de nous espais protegits. Així mateix, poden incidir durant els períodes d'informació pública d'aquestes normes, a les quals poden presentar al·legacions.

Cas 1 Participació per a la llei de la biodiversitat de Catalunya

La Generalitat de Catalunya va impulsar l'any 2009 un procés de participació vinculat a la redacció de l'Avantprojecte de llei i l'Estratègia de la biodiversitat i el patrimoni natural de Catalunya per generar un debat social. Es van organitzar quatre sessions on van participar 89 persones en representació de 53 entitats diferents.

Cas 2 Una plataforma s'oposa a un hotel en un parc natural

L'abril de 2010 es va sotmetre a informació pública la sol·licitud d'autorització ambiental d'un hotel que es pretenia construir en l'àrea del santuari de la Font Roja (l'Alcoià), declarada parc natural. Una plataforma d'entitats va presentar al·legacions per oposar-s'hi perquè considerava que tenia un fort impacte sobre els valors de l'espai.

Com fer-ho: idees i passos que cal seguir

Com participar. Les entitats poden intervenir en processos de participació ciutadana associats a l'elaboració de plans o normes, que són organitzats per l'Administració responsable, o en períodes d'informació pública establerts legalment.

Públic interessat. D'acord amb el Conveni d'Aarhus, les entitats sense ànim de lucre amb més de dos anys d'antiguitat, que tinguin com a finalitat acreditada en els seus estatuts la protecció del medi ambient i que exerceixin d'una manera activa les activitats necessàries per assolir aquesta finalitat, poden personar-se com a públic interessat en qualsevol procés de presa de decisions que afecti els espais naturals.

En quins plans i normes? Es pot participar en l'elaboració de diferents tipus de plans: plans d'ordenació o de gestió d'espais naturals protegits, plans urbanístics d'àmbit municipal o supramunicipal, plans especials urbanístics, etc. També es pot participar en l'elaboració de la normativa que afecta els espais naturals; aquestes normes poden ser d'àmbit general, per exemple, una llei de regulació del patrimoni natural, o normes declaratòries de nous espais naturals protegits.

Consultar un advocat en cas de dubte. Malgrat que per participar en l'elaboració de plans i normes no és necessari disposar de coneixements legals avançats, amb vista a la redacció d'al·legacions pot ser interessant disposar d'un cert assessorament legal. Algunes entitats, sobretot les que gaudeixen de més recursos, compten amb serveis jurídics propis. D'altra banda, cal tenir present que per construir les propostes no sols es necessita suport jurídic a l'hora de determinar la forma, el moment i el com, sinó que poden ser necessaris altres tipus de professionals i experts com ara ambientòlegs, geògrafs, sociòlegs o urbanistes. En tot cas, cal assegurar-se d'aconseguir el màxim d'informació possible sobre la temàtica en la qual es vol incidir.

Més informació

Participar (Sabaté et al., 2009) // Procés participatiu de la llei de biodiversitat catalana: http://mediambient.gencat.net/cat/el_medi/natura/sistema_informacio/proces_estrategia // Campanya «La Font Roja també és nostra. L'hotel fora del Parc Natural»: <http://fontrojadetots.blogspot.com>

Formar part d'òrgans de govern i consultius d'espais protegits

Descripció

Els òrgans col·legiats constitueixen un dels instruments per a la participació en espais protegits més estesos. Normalment es crea un únic òrgan col·legiat de participació pública, tot i que en alguns espais naturals protegits se n'han creat dos: l'un amb un caràcter més institucional i executiu (òrgan de govern) i l'altre més obert a tot tipus de col·lectius (òrgan consultiu). Les entitats poden tenir representació, sobretot, en aquests òrgans consultius, cosa que els permetrà estar informades de les actuacions de gestió que es facin a l'espai, així com transmetre el seu parer sobre això. Els sectors representats en els òrgans col·legiats de participació pública són, principalment: Administracions públiques; sectors productius i propietaris; organitzacions conservacionistes; societats esportives; universitats i centres de recerca i persones de reconegut prestigi convidades a títol personal. Aquests òrgans poden rebre noms força diversos: Patronat, Junta Rectora, Consell de Cooperació o Comissió Consultiva, entre d'altres.

Cas 1 Ecologistes al Patronat del Parc nacional de Cabrera

El Patronat és l'òrgan consultiu del Parc nacional de Cabrera (un arxipèlag d'illetes i fons marins al sud de Mallorca) i està compost per diverses administracions i sectors relacionats, des de pescadors a ecologistes. És el cas de Greenpeace i del GOB-Mallorca, que procuren garantir la consideració de criteris conservacionistes en la gestió del Parc.

Cas 2 Excursionistes a la junta d'un parc natural

La Junta rectora del Parc natural de la Serra Calderona (Castelló i València) està composta per representants de diferents col·lectius i interessos socials i econòmics afectats pel parc natural. Entre aquests, hi ha entitats com el Centre Excursionista de València que representa els interessos de les entitats excursionistes i conservacionistes.

Com fer-ho: idees i passos que cal seguir

Participar en la gestió dels espais protegits. Els espais naturals protegits amb una gestió activa solen comptar amb òrgans col·legiats de participació on són presents les principals entitats relacionades amb la gestió d'aquell espai natural. El caràcter estable d'aquests òrgans permet aprofundir el tractament de les diverses actuacions. Per això, esdevenen bons instruments per construir consensos i compromisos compartits entre diferents agents socials amb interessos diversos.

Caràcter consultiu. Les opinions i mesures proposades pels òrgans col·legiats solen tenir un caràcter consultiu. Així, generalment, l'òrgan gestor de l'espai natural protegit serà lliure de tenir en compte o no les recomanacions que emanin d'aquests òrgans.

Constitució dels òrgans col·legiats. Solen estar integrats per un president, un secretari i una sèrie de membres representants de les entitats interessades, que exerceixen el seu dret a vot i poden formular precis i preguntes. En absència d'algun dels membres de l'òrgan, aquest pot ser substituït pel seu suplent (en cas que n'hi hagi) o per altres representants de la seva organització si les normes ho permeten. Per tal que les sessions, les deliberacions i la presa de decisions siguin vàlides, es requereix la presència del president i del secretari (o dels seus substituïts) i, com a mínim, de la meitat dels membres de l'òrgan.

Com formar-ne part. La participació en aquests òrgans és limitada, ja que el nombre de membres no pot ser molt gran si es vol garantir l'eficàcia dels debats i les deliberacions. Per tant, cal sol·licitar-ne la participació quan es constitueixi l'òrgan, ja que, si ja està constituït, serà més difícil formar-ne part. En tot cas, en alguns casos és possible sol·licitar la incorporació un cop constituït.

Més informació

Participar (Sabaté et al., 2009) // *Plan de acción para los espacios naturales protegidos del Estado español* (Europarc-Espanya, 2002) // *Protegits, de fet o de dret?* (Mallarach et al., 2008) // <http://reddeparquesnacionales.mma.es/parques/cabrera/index.htm> // <http://parquesnaturales.gva.es>

Assolir acords de custòdia del territori amb propietaris de terrenys d'interès natural

Descripció

Les entitats poden fer servir la custòdia del territori com a estratègia de conservació de la natura. Com a entitats de custòdia poden establir acords de custòdia voluntaris amb propietaris de finques que continguin valors naturals, culturals o paisatgístics. El fet que els acords de custòdia siguin voluntaris és important ja que diferencia la custòdia del territori dels mecanismes tradicionals d'obligat compliment, com la declaració d'espais protegits i la classificació urbanística de sòls. Cada acord comporta un conjunt de compromisos i pautes de col·laboració a mitjà i llarg termini que hauran d'assumir tant l'entitat de custòdia com el propietari o usuari dels terrenys i que habitualment es materialitzen per escrit en un document que pot prendre diferents formes. Per establir-lo, cal negociar-lo amb la propietat de tal manera que totes dues parts en surtin beneficiades.

Cas 1 Un acord de custòdia promogut pel GEPEC

Els propietaris de la finca Mas de Vicenç (Tarragonès) van signar un acord de custòdia amb l'associació GEPEC per transformar-la en una reserva natural voluntària i designar-la com a Refugi de Caça. Diversos tècnics van estudiar-ne els elements d'interès i van dissenyar les línies d'actuació principals, dutes a terme per voluntaris.

Cas 2 Custòdia del territori a la Marjal d'Almenara

Acció Ecologista Agró custodia la Marjal d'Almenara (Plana Baixa i Camp de Morvedre), que és un Lloc d'Interès Comunitari (LIC). El projecte, finançat per la Fundación Biodiversidad, contempla diversos treballs de restauració de la marjal, d'eliminació de la tortuga de Florida i també de participació ciutadana i divulgació ambiental.

Com fer-ho: idees i passos que cal seguir

Tipus d'acords. A grans trets, es donen tres tipus d'acords segons el grau d'implicació i compromís que vulguin assumir l'entitat i el propietari: acords en què el propietari manté la gestió de la finca i les entitats li ofereixen suport i assessorament per a la gestió; acords en què el propietari transfereix a l'entitat la gestió de la finca (via un arrendament o una cessió d'ús, per exemple); i acords que comporten la transmissió de la propietat a l'entitat.

El primer pas. Abans d'establir cap acord, cal seleccionar els espais que tinguin interès natural o paisatgístic. Per això, s'han de definir criteris clars que permetin identificar finques on cercar acords (o per valorar les propostes que arribin a les entitats) i assegurar la presència de valors significatius que encaixin amb els objectius de conservació de l'entitat. Abans de contactar amb el propietari, cal informar-se bé sobre la finca per saber si s'ajusta a les possibilitats d'actuació de l'entitat i per valorar-ne els riscos i les amenaces.

Contacte amb el propietari i primera trobada. Si és l'entitat qui contacta amb el propietari, es pot fer de diverses maneres: amb una carta de presentació de l'entitat i una trucada posterior per convocar-lo, mitjançant el contacte d'un intermediari que conegui el propietari, aprofitant algun acte públic, etc. Aquesta primera visita permetrà fer un primer intercanvi de postures, per més endavant negociar i concretar l'acord.

Negociació de l'acord. L'entitat ha de ser capaç de guanyar-se la confiança del propietari i, a partir d'aquí, negociar l'opció de custòdia més apropiada per a les dues parts i per a la finca: arrendament, usdefruit, donació, compravenda, etc.

Seguiment de l'acord. Aquesta fase, consistent en visites periòdiques a la finca, és essencial per garantir que es compleixen els termes de l'acord. També és una eina imprescindible de reconeixement social, transparència i rendició de comptes de la tasca de l'entitat.

Més informació

Protocol de seguiment i avaluació d'acords per a entitats de custòdia (Asensio i Collado, 2007) // Els acords de custòdia segons la XCT: www.xct.cat/ca/cdt/acords // Acord de custòdia del Mas de Vicenç: www.viulaterra.cat/news/2009/12/16/0001 // Acció ecologista Agró: www.accioecologista-agro.org

Gestionar o col·laborar en la gestió d'espais naturals protegits

Descripció

A començament dels anys noranta del segle passat, algunes entitats conservacionistes van endegar programes de col·laboració amb les Administracions públiques i la propietat privada per assumir la gestió o la restauració d'alguns espais naturals protegits, normalment de dimensions reduïdes. Aquesta implicació directa va trencar amb el rol passiu que havien adoptat les entitats conservacionistes fins aleshores, i va marcar el pas a una estratègia més ofensiva en pro de la conservació dels espais naturals on les entitats tenien un paper important. Les entitats tenen moltes possibilitats d'implicar-se en la gestió dels espais naturals protegits: des del desenvolupament d'activitats de conservació i recuperació d'hàbitats o espècies, fins a l'organització d'activitats de divulgació o la participació en projectes de recerca.

Cas 1 El Grup de Natura Freixe i la Reserva Natural de Sebes

El Grup de Natura Freixe gestiona des de fa anys la Reserva Natural de Sebes i Meandre de Flix (Ribera d'Ebre) amb la col·laboració del Departament de Medi Ambient i Habitatge i altres organitzacions. Entre d'altres, porta a terme accions per conservar els hàbitats de bosc de ribera i el paisatge tradicional, així com nombroses activitats educatives.

Cas 2 La reintroducció de voltors a la serra de Mariola

L'any 2000, el Fons per a la Protecció dels Animals Salvatges (FAPAS-Alcoi) va impulsar el Projecte Canyet per reintroduir el voltor al Parc natural de la Serra de Mariola (Alacant i València). En aquests anys s'ha consolidat una població de més de 80 exemplars i hi han nidificat 28 parelles. S'ha aprofitat el projecte per divulgar els valors dels voltors.

Com fer-ho: idees i passos que cal seguir

Graus de participació. El grau d'implicació de l'entitat en la gestió de l'espai natural protegit pot variar segons si es vol responsabilitzar completament de la gestió, cosa que requerirà que l'Administració competent la hi delegui; col·laborar en un àmbit específic de gestió o en un servei o aspecte concret; o participar en la gestió com a col·laboradora.

Tot un món de possibilitats. Les entitats poden col·laborar en un gran ventall d'activitats: neteja de camins, retirada de deixalles, plantacions d'arbres, activitats de divulgació i educació ambiental, vigilància contra els incendis forestals, seguiment d'espècies, projectes de conservació o recuperació d'espècies, atenció al públic, recerca, etc.

Aliances de col·laboració. Les entitats poden establir aliances amb els òrgans gestors dels espais protegits i amb altres ens privats per tal de col·laborar en la gestió. Les entitats poden liderar la iniciativa, tot i que sempre serà convenient arribar a un acord amb l'òrgan gestor per emmarcar el projecte en l'estratègia global de gestió de l'espai natural. D'altra banda, es pot demanar finançament a les Administracions públiques presentant el projecte a convocatòries d'ajuts que es creïn a tal efecte.

Assegurar-se de la capacitat de l'entitat. La gestió d'un espai natural és complicada i demana un gran esforç humà i econòmic, sobretot per a aquelles entitats de mida petita o mitjana. A més, comporta riscos tant per a l'espai, que pot patir una mala gestió deguda a la manca de capacitat tècnica o econòmica de l'entitat, com per a la mateixa entitat, la qual pot veure com la gestió de l'espai li absorbeix bona part dels recursos humans i econòmics, normalment limitats. Per això, abans d'implicar-se, cal assegurar-se que es té prou capacitat tècnica i econòmica.

Més informació

Plan de acción para los espacios naturales protegidos del Estado español (Europarc-Espanya, 2002) // *Protegits, de fet o de dret?* (Mallarach et al., 2008) // Reserva Natural de Sebes: www.reservanaturalsebes.org // Projecte Canyet del FAPAS-Alcoi: www.fapas.es/canyet

Organitzar activitats i campanyes d'educació i sensibilització ambiental

Descripció

Totes les accions de les entitats per conservar la natura, si es difonen adequadament, ja contribueixen a sensibilitzar la població respecte a la importància de preservar la natura. Però, de vegades, convé organitzar activitats educatives i campanyes de sensibilització específiques per transmetre un missatge determinat, quan es vol arribar a un cert sector de població, o quan es necessita la col·laboració de moltes persones per realitzar un projecte complex.

Actualment hi ha moltes persones formades en medi ambient i educació que es dediquen a l'educació ambiental, dirigida normalment a les escoles (a partir de tallers, exposicions i itineraris de natura) o a un públic adult i familiar (els caps de setmana). Tot i no ser tan freqüent, també es realitzen campanyes de sensibilització entre treballadors d'una empresa o veïns d'un barri.

Cas 1 Activitats per sensibilitzar els escolars i joves de Menorca

Des de l'any 1993 el GOB Menorca fa una gran feina per difondre els objectius de l'entitat entre els menorquins. Disposa d'una àmplia oferta educativa amb activitats i recursos per a escolars i formadors; promou plans d'ambientalització de les escoles; realitza campanyes de sensibilització per a infants i adults; i edita materials didàctics.

Cas 2 Un centre educatiu promogut per una entitat ecologista

La Coordinadora Ecologista de la Vall d'Albaida va crear l'any 2006 L'Ametla de Palla, un centre d'educació ambiental a les faldes de la serra de Benicadell (Vall d'Albaida). En aquest centre es mostra com viure de forma sostenible, es fan tallers d'agricultura biològica i sobre alimentació i salut, i es difonen valors del patrimoni natural de Benicadell.

Com fer-ho: idees i passos que cal seguir

Valorar en quin tema centrar les activitats. A partir del seu àmbit d'actuació, l'entitat ha de considerar quines són les mancances educatives més destacades de la població local o altres possibles destinataris, o bé quins temes requereixen més atenció i interès (sigui per la importància de cert valor natural o per la gravetat d'un problema determinat).

Seleccionar els col·lectius destinataris. És important pensar bé a qui es vol dirigir l'acció educativa o la campanya de sensibilització: infants i joves, adults o jubilats, empreses i treballadors, administracions i funcionaris, usuaris d'un determinat espai natural, etc.

Apostar per un o diversos tipus d'activitats. Segons el missatge que es vulgui transmetre i el col·lectiu al qual es vulgui adreçar, convé plantejar-se quina és l'activitat més adient. El ventall d'opcions és ampli: jocs senzills per a nens petits, jocs de rol per a adolescents, itineraris guiats, xerrades, tallers, pel·lícules, debats, actuacions teatrals, accions reivindicatives, campanyes de promoció d'un determinat producte o servei, festes i fires, jornades de voluntariat ambiental, etc.

Infraestructura i finançament. Segons l'activitat, es pot necessitar cert tipus de material o infraestructura: des de l'edició d'un tríptic informatiu fins a la construcció d'un centre d'educació ambiental. L'entitat ha de calcular costos, valorar quant pot invertir i buscar suport econòmic entre administracions, empreses patrocinadores, els socis i simpatitzants, o amb una campanya de donacions particulars.

Desenvolupar i avaluar l'activitat. Cal que l'entitat s'informi de si cap altra organització realitza activitats com les que vol dur a terme, si li pot deixar recursos o assessorar-la. Cal buscar l'equilibri entre la qualitat pedagògica, l'atractivitat i el rigor científic i, si és necessari, demanar suport extern a experts. Un cop realitzada l'activitat, és molt important avaluar com ha funcionat i quins resultats s'han obtingut i així poder-ho fer millor la pròxima vegada.

Més informació

Societat Catalana d'Educació Ambiental: www.scea.cat // Servei d'educació ambiental del GOB Menorca: www.gobmenorca.com/educamb // Servei d'educació ambiental del GOB Mallorca: www.gobmallorca.com/ea/index.htm // Centre d'educació ambiental l'Ametla de Palla: www.cevalavall.org/ametla

Organitzar activitats de voluntariat en espais naturals

Descripció

El voluntariat ambiental és una de les iniciatives més recurrents per millorar l'estat de conservació d'un espai natural, a causa dels beneficis múltiples que comporta. La feina desinteressada i gratuïta dels voluntaris permet abordar projectes complexos que, pel cost dels treballadors o la manca de personal, una entitat potser no podria assumir. Els voluntaris també poden aportar idees i propostes útils. Les jornades de voluntariat, amb una durada puntual, requereixen un grau d'implicació baix, cosa que facilita que moltes persones s'animin a participar-hi i descobreixin així el plaer de treballar per conservar la natura. Potser, després, decidiran implicar-s'hi més a fons.

A més, l'aprenentatge que els voluntaris obtenen a través de la participació en projectes de conservació de la natura és, sovint, una de les vies més útils per sensibilitzar-los respecte als valors de l'entitat. A través de l'acció directa, els voluntaris senten seu aquell espai natural i el voldran conservar i preservar de qualsevol mal.

Cas 1 Estades de voluntariat a l'illa de sa Dragonera

Una de les activitats de voluntariat ambiental del GOB Mallorca consisteix en l'estada de joves durant quatre dies a sa Dragonera (a l'oest de Mallorca), declarada parc natural el 1995. Durant aquestes estades, que es repeteixen cada any, els joves aprenen i realitzen diverses tasques per mantenir el patrimoni natural i cultural de l'illa.

Cas 2 Voluntaris contra el foc a la serra Espadà

La Societat d'Amics de la Serra Espadà (Castelló) va impulsar el projecte «Voluntaris contra el foc» per dur a terme tasques de prevenció d'incendis en aquest parc natural. La tasca preventiva es realitza en col·laboració amb la Conselleria de Medi Ambient de la Generalitat Valenciana i compta amb una mitjana de 170 voluntaris per any.

Com fer-ho: idees i passos que cal seguir

Identificar la finalitat del projecte. L'entitat ha de tenir en compte com i on seran més útils els esforços per millorar l'estat de conservació d'un espai o espècie determinats. A la vegada, ha de considerar si interessa utilitzar l'activitat per sensibilitzar els voluntaris, per aconseguir ressò als mitjans, per captar nous socis...

Planificar el projecte. Si cal, és bo recórrer a tècnics o científics a l'hora d'elaborar el projecte en qüestió. Cal pensar quin material es necessitarà, quines tasques s'hauran de realitzar i si els voluntaris requeriran formació prèvia. També cal preveure quants voluntaris convenen i si es té prou capacitat per convocar-los, com s'organitzaran, quina és la millor època de l'any per dur a terme l'activitat i quines responsabilitats assumiran els membres de l'entitat.

Captació de voluntaris. La peça clau d'aquesta iniciativa és trobar el nombre i el perfil adequats de voluntaris. Si en són pocs, potser no poden completar l'activitat mentre que, si en són massa, no hi haurà feina per a tots. A la vegada, cal identificar els requisits i capacitats esperades dels voluntaris segons la complexitat de les tasques que hagin d'assumir. Cal fer els esforços de difusió que facin falta, amb temps suficient i per la via més adequada per arribar als perfils desitjats (es pot recórrer també a xarxes de voluntaris).

Realització de l'activitat. En alguns casos és una jornada puntual, mentre que en altres és un projecte de llarga durada. Sigui com sigui, cal que els membres de l'entitat s'esforcin perquè sigui un èxit: aportant un nombre mínim de persones, liderant i organitzant els grups de voluntaris, tenint cura que tinguin aigua i menjar, disposant de l'assegurança d'accidents i malalties derivades de l'activitat, filmant o fent fotos per publicar al butlletí de l'entitat o als mitjans de comunicació locals... En definitiva, cal vetllar per la bona execució de les tasques programades i perquè els voluntaris quedin satisfets, se sentin reconeguts i vulguin tornar a participar-hi.

Més informació

Manual de gestió del voluntariat (Observatori del Tercer Sector, 2009) // Servei català de voluntariat: www.voluntariat.org/ // Xarxa de voluntariat ambiental de Catalunya: www.xvac.cat/ // Voluntariat del GOB-Mallorca: www.gobmallorca.com/volunta/volunta.html // Societat d'Amics de la Serra Espadà: www.serra-espada.org

Promoure el comerç de productes respectuosos amb la natura

Descripció

El sector agrari és un dels principals agents de configuració del paisatge i és fonamental per conservar el territori. A través de la seva activitat, els pagesos i propietaris poden decidir dur a terme pràctiques agràries sostenibles que contribuïxin al manteniment de la flora, la fauna i el paisatge de les seves finques.

Les entitats poden promoure el comerç dels productes derivats d'aquestes finques que han adquirit un compromís ambiental, en molts casos a través d'un acord de custòdia. Ho poden fer de diferents maneres: elaborant catàlegs de productes; comercialitzant-los directament a través d'Internet o en llocs de venda concrets; fent publicitat dels productes; facilitant el contacte entre els consumidors potencials i els productors, etc.

Cas 1 Promoció conjunta de productes agraris sostenibles

El GOB Menorca ha creat una agrobotiga i un catàleg per promoure i vendre els productes dels pagesos i ramaders menorquins que duen a terme pràctiques agràries sostenibles a través d'acords de custòdia. La iniciativa comprèn una gran varietat de productes agraris: llet, carn, formatges, pa, oli, ous i tomàquets, entre molts altres.

Cas 2 Rietvell, producció ecològica i conservació d'hàbitats d'aus

SEO/BirdLife va crear la companyia Riet Vell S.A. per promoure la producció i comercialització de cultius favorables a les aus i, així, demostrar la viabilitat dels cultius ecològics i fomentar una agricultura respectuosa amb l'entorn. El projecte, que es realitza en finques del delta de l'Ebre i vall de l'Ebre (Aragó), comercialitza arròs, pasta i vi.

Com fer-ho: idees i passos que cal seguir

Identificar els productes i serveis que es volen promocionar. El primer que una entitat ha de fer si vol promocionar productes respectuosos amb la natura és identificar-los i triar-los. Per això, ha de definir un llistat de criteris mínims que consideri imprescindibles segons els seus objectius: bones pràctiques ambientals en la producció o prestació dels serveis; qualitat dels productes i serveis; respecte per la tradició; etc. Per alguns, per exemple, la producció ecològica serà una requisit imprescindible mentre que per altres només serà una opció.

Posar-se en contacte amb els productors. Un cop definits els criteris i identificats els productes de la zona que es vol potenciar, cal posar-se en contacte amb els productors. És possible que no es trobi cap producte que compleixi estrictament amb tots els criteris però sí amb alguns d'ells. Si s'estableix un acord de custòdia amb els productors se'ls pot assessorar perquè vagin introduint criteris ambientals en la seva producció de tal manera que cada cop siguin més respectuosos amb la natura i compleixin més els criteris de l'entitat.

Organitzar una plataforma de difusió i comercialització dels productes i serveis. Un exemple d'una plataforma d'aquest tipus seria el «mercat de custòdia». Aquesta iniciativa, encara incipient, és un catàleg i un espai virtual creat per la Xarxa de Custòdia del Territori on entitats i propietaris amb iniciatives de custòdia comercialitzen productes i serveis associats a finques respectuoses amb l'entorn. En aquest mercat s'ofereixen aliments i productes d'artesanía, alguns d'ells comercialitzats a través d'agrobotigues. I no només això: també es recullen propostes turístiques, de lleure i formació.

Aprofitar qualsevol esdeveniment per promocionar els productes. Un cop els productes estiguin a punt per ser comercialitzats, qualsevol acte que organitzi la pròpia entitat o fires especialitzades i actes organitzats per altres entitats, poden ser bons escenaris per promocionar-los.

Més informació

El mercat de custòdia de la Xarxa de Custòdia del Territori (XCT): www.viulaterra.cat/ca/implicitat/mercatcustodia // L'agrobotiga del GOB Menorca: www.gobmenorca.com/agrobotiga // Rietvell: www.rietvell.com

Promoure i col·laborar en iniciatives d'ecoturisme i altres activitats per descobrir la natura

Descripció

Des de fa temps és tradició que les entitats naturalistes de casa nostra organitzin, periòdicament, cicles d'excursions i sortides (normalment d'un o dos dies) que permeten als seus socis i simpatitzants conèixer un determinat espai natural i els seus valors (fauna, flora, etc.).

Més recentment, l'ecoturisme ofereix algunes activitats semblants, però dirigides a turistes. Per a les entitats conservacionistes o que desenvolupen activitats lúdiques a la natura, l'ecoturisme pot ser una fórmula per preservar un indret determinat, difondre els seus valors naturals, sensibilitzar el turista, contribuir al desenvolupament local i sostenible del territori, o finançar projectes de l'entitat. Les mateixes entitats poden desenvolupar les activitats ecoturístiques, o bé col·laborar amb una empresa que s'hi dediqui, assessorant-la sobre com conservar el recurs turístic o ajudant-la a difondre els productes que ofereix.

Cas 1 Una entitat promou l'ecoturisme a Mallorca

Des de 2009, la Fundació per a la Conservació del Voltor Negre impulsa a Mallorca el projecte Pronature que involucra propietaris d'espais naturals i el sector turístic en la conservació de la xarxa Natura 2000, fomentant la divulgació dels valors naturals, la sensibilització dels turistes i el desenvolupament d'un negoci competitiu i responsable.

Cas 2 Un cicle anual de sortides naturalistes per tot Catalunya

La delegació del Bages de la Institució Catalana d'Història Natural té, des de la seva fundació, l'objectiu de donar a conèixer els espais naturals de la comarca. Des del 2007, també organitza un cicle anual de deu excursions per tot el territori català, per tal de conèixer entorns de gran interès geològic, botànic i faunístic, amb l'ajut de naturalistes experts.

Com fer-ho: idees i passos que cal seguir

Valorar quin recurs natural es vol visitar i quins riscos té. Primer de tot és important que l'entitat valori quins espais naturals vol que es visitin o es promoguin turísticament, amb quina finalitat, quins riscos comporta i com es poden minimitzar. Cal que el recurs sigui prou atractiu i que, a la vegada, la seva visita no el perjudiqui. Per exemple, si es vol protegir l'àrea de nidificació d'uns ocells susceptibles a la presència humana, convé promoure un itinerari que no apropi els visitants a aquella zona.

Plantejar el projecte. És bo estudiar altres iniciatives naturalistes o ecoturístiques semblants i detallar tots aquells aspectes del projecte necessaris per oferir una visita de qualitat, que complagui el visitant i sigui respectuosa amb el medi. Cal buscar el personal (voluntari o remunerat), els recursos econòmics i la infraestructura necessaris. Convé esbrinar si a l'entorn hi ha negocis, institucions o altres entitats que ofereixin activitats (sempre que siguin sostenibles) amb les quals complementar-se. Fet tot això, ja es pot organitzar l'activitat.

Col·laborar amb empreses ecoturístiques. Una altra opció és contactar amb empreses que realitzin activitats ecoturístiques, oferir-los coneixements (amb la possibilitat de fer guiatges) i aconsellar-les sobre com realitzar l'activitat sense perjudicar els valors naturals. També es pot acordar que l'empresa destini una part dels seus beneficis a la gestió que l'entitat fa del recurs natural per tal de preservar-ne o millorar-ne l'estat de conservació. En el cas de les sortides naturalistes, és bo col·laborar amb entitats conservacionistes del lloc que es vol visitar.

Promoure l'ecoturisme i les sortides naturalistes entre la població. L'entitat també pot donar a conèixer les sortides naturalistes i les activitats ecoturístiques entre els seus col·laboradors i simpatitzants habituals, fer campanyes de difusió entre la població en general i programar visites i activitats.

Més informació

Ecoturisme a Catalunya (Basora et al., 2009) // Ecoturisme a Catalunya. Portal tècnic d'actualitat i recursos: www.ecoturcat.cat // Pronature Travel: <http://promallorca-ecoturismo.es> // Sortides naturalistes de la ICHN-Bages: http://ichn.iec.cat/Bages/Espai%20sortides%20ICHN%20Bages/pagina_principal.htm

Treballar en xarxa amb altres entitats i organitzacions

Descripció

Tothom està connectat d'alguna manera, i en plena societat de la informació, aquesta interconnexió va en augment. Les entitats tenen diferents capacitats i coneixements que poden ser útils per a altres organitzacions i altres col·lectius. Davant tal diversitat d'agents, cada vegada és més difícil sortir-se'n sense comptar amb el suport d'altres amb qui es comparteixen objectius. En això consisteix el treball en xarxa. Les xarxes estan formades per entitats, empreses i persones que actuen coordinadament per assolir objectius comuns.

El treball en xarxa s'està consolidant en el tercer sector com una manera d'optimitzar processos i guanyar força i capacitat d'actuació. Aquest treball té sentit sobretot entre organitzacions amb capacitats complementàries, sigui entre entitats de diferents sectors o territoris. En molts casos, el treball en xarxa es plasma en forma de convenis i estructures organitzatives noves, però també es pot tractar de col·laboracions puntuals i espontànies.

Cas 1 Xarxes de custòdia del territori

La Xarxa de Custòdia del Territori (XCT) a Catalunya, Avenença al País Valencià i ICTIB a les Illes Balears, són xarxes d'entitats i altres agents que tenen l'objectiu comú d'impulsar la custòdia del territori en els respectius àmbits d'actuació. La XCT, a més, incorpora administracions, persones a títol individual i empreses, per augmentar les possibilitats de col·laboració.

Cas 2 El grup de treball d'espais naturals protegits d'Avenença

Avenença, la xarxa de custòdia del territori del País Valencià, va signar un conveni amb la Generalitat Valenciana per incorporar els òrgans gestors dels espais naturals protegits valencians al grup de treball d'espais naturals protegits d'Avenença, de manera que es maximitzin les oportunitats de treball en xarxa entre tots els agents implicats.

Com fer-ho: idees i passos que cal seguir

La xarxa es comença teixint per dins. Un primer pas per treballar en xarxa és incorporar la cultura de la col·laboració en el dia a dia de l'entitat, tant pel que fa a l'equip de treball com a la base social. Això significa fer un repartiment de tasques adequat segons la capacitat de cada membre de l'entitat.

Identificar les afinitats. Per poder col·laborar amb altres entitats i persones és indispensable detectar els objectius comuns que les vinculen. És convenient aprofitar espais de trobada per conèixer els interessos dels altres, així com les seves característiques i competències, i a partir d'aquí idear les possibles accions conjuntes que es poden desenvolupar.

Tipus d'aliances. Hi ha molts tipus de col·laboracions possibles, però es poden distingir entre les col·laboracions puntuals (per a un sol projecte o esdeveniment, com l'organització d'una jornada de voluntariat o un taller), les aliances estables (grups de treball, campanyes a llarg termini), crear espais web de treball en xarxa (portals web, llistes de distribució electrònica...), fins la creació d'entitats de coordinació (associacions d'associacions, també conegudes com entitats de segon nivell).

El treball en xarxa, una relació de confiança. El treball en xarxa es basa en el coneixement i la confiança mutus. Cal marcar unes tasques a desenvolupar i unes responsabilitats clares segons les capacitats de cada part, i executar-les amb transparència, imaginació i flexibilitat.

Una simbiosi beneficiosa. El treball en xarxa genera beneficis materials (intercanvi d'experiències, diversitat d'opinions, millora dels projectes i en definitiva un millor aprofitament dels recursos i mitjans disponibles) i beneficis immaterials (participació, voluntariat, col·laboració...) però que donen consistència a les iniciatives de conservació de la natura.

Més informació

Cooperació entre entitats (Luna, 2006) // Xarxes associatives (De la Riba i Moreno, 2002) // Avenença: www.custodiaterritorivalencia.org // Impuls a la custòdia del territori a les illes Balears: <http://ictib.org> // Xarxa de Custòdia del Territori: www.xct.cat

Organitzar campanyes per declarar nous espais protegits i altres accions d'incidència política

Descripció

Des de les entitats es pot exercir de grup de pressió o organitzar campanyes populars per tal que les institucions i partits polítics emprenguin unes mesures determinades i considerin certes reclamacions. Els àmbits en els quals es pot influir són molt diversos: es pot reclamar la declaració d'un espai protegit, que s'aturi la construcció d'una determinada infraestructura o el transvasament d'un riu, que es modifiqui o s'aprovi una llei, que es compleixin els plans d'ordenació i gestió dels espais naturals protegits, etc.

La pressió popular, des del restabliment de la democràcia, ha tingut incidència i resultats molt diversos. L'èxit d'aquesta aposta dependrà de la capacitat de mobilització popular, de la qualitat i argumentació de les demandes de l'entitat, de la relació que es tingui amb els partits polítics i de l'aritmètica parlamentària i els resultats electorals.

Cas 1 Cala d'Hort i la pressió del GEN-GOB Eivissa

Als anys noranta del segle xx, arran de la voluntat d'una promotora i del govern del PP de construir un camp de golf i altres equipaments a la zona de Cala d'Hort, el GEN-GOB Eivissa va encapçalar actes de protesta i una gran manifestació que van forçar el govern a aturar el projecte. Després d'un canvi de govern, l'any 2002 es va declarar Parc Natural.

Cas 2 La pressió popular atura el transvasament de l'Ebre

L'any 2002 el Govern espanyol va impulsar un transvasament d'aigua del riu Ebre cap a ciutats catalanes i valencianes, que hauria afectat greument el Delta de l'Ebre i les persones que hi viuen. Una gran campanya popular, amb una manifestació a Barcelona, va aconseguir que, amb el canvi de govern a Catalunya i a Espanya, s'aturés definitivament.

Com fer-ho: idees i passos que cal seguir

Estar informats. Cal que les entitats facin un bon seguiment de l'actualitat política, i de lleis i projectes que puguin afectar el seu àmbit d'actuació (tant de manera positiva com negativa). També és important que tinguin coneixements o un bon assessorament sobre qüestions legals i administratives per tal d'esbrinar quina és la via més adequada per canalitzar la seva demanda.

Jornades i campanyes informatives. Convé difondre la proposta o reclamació a tota la societat, però sobretot a aquells col·lectius que hi poden ser més receptius i als partits polítics. Es pot fer organitzant jornades i debats (amb la participació d'experts), repartint fulletons pel carrer, utilitzant les eines del web 2.0, etc.

Manifestos, signatures, manifestacions. Per demostrar que l'entitat compta amb suport popular, pot redactar un manifest, buscar persones de renom que el vulguin firmar i fer-lo extensiu al conjunt de la població de l'àmbit afectat, recollint tantes signatures com es pugui. S'ha de fer saber el resultat d'aquests esforços a la institució corresponent i als mitjans de comunicació. Si el tema és de gran transcendència i es compta amb prou suport popular, es pot organitzar una manifestació com a acte de força.

La iniciativa legislativa popular (ILP). Aquest instrument, regulat per lleis estatals i autonòmiques, és la petició voluntària d'un nombre determinat de ciutadans per tal que s'admeti una determinada proposició de llei per a la seva discussió i aprovació pel Parlament o les Corts. Esdevé una eina útil contra la inactivitat dels governs en determinades matèries però seran els membres de la cambra legislativa els que decidiran si l'aproven o no. Per a presentar una ILP, depenent de cada comunitat autònoma, cal recollir un determinat nombre de signatures en un termini concret, cosa que comporta una gran feina per part dels membres i voluntaris de l'entitat. A escala local, la iniciativa ciutadana municipal té un funcionament semblant.

Més informació

Participar (Sabaté et al., 2009) // GEN-GOB Eivissa: www.gengob.org // Espais naturals de les Illes Balears: www.espaisnaturals.cat // Plataforma en Defensa de l'Ebre: <http://ebre.net>

Denunciar agressions en espais naturals

Descripció

Una entitat pot utilitzar la denúncia quan detecti que s'ha comès un delicte ambiental o urbanístic, quan se li han denegat els drets de què gaudeix a participar en certs procediments o quan un determinat procés administratiu ha estat infringit (per exemple, si un ajuntament obvia el període d'informació pública d'un nou pla urbanístic).

En tots els casos hi ha un procediment molt estipulat i val la pena assessorar-se bé per saber quina de les moltes vies possibles és la més adient (amb més possibilitats d'èxit, més fàcil, ràpida i econòmica) i quins passos cal seguir per tramitar-la. La denúncia d'una agressió ambiental és una de les vies més eficaces per aturar-la, si és que la justícia o l'administració corresponent acaba donant la raó a l'entitat. Però, de vegades, no és així i cal buscar altres vies com la mobilització ciutadana, la divulgació del problema a través dels mitjans de comunicació, la pressió política, etc.

Cas 1 Protegir les aus estepàries amb una denúncia a Europa

L'any 2001 l'entitat SEO-BirdLife va denunciar l'Estat al Tribunal de Justícia de les Comunitats Europees (TJCE) per incomplir la Directiva europea sobre les aus en la zona regable del nou canal Segarra-Garrigues (Lleida). El TJCE va donar-los raó i va instar l'Estat a protegir una representació més gran dels hàbitats esteparis de les terres de Lleida.

Cas 2 Un recurs que va aturar una urbanització a Mallorca

L'any 1994 el GOB Mallorca i el Partit Socialista de Mallorca van presentar un recurs contra l'Ajuntament de Campos per autoritzar una urbanització en un espai natural a ses Covetes. L'any següent la sentència del Tribunal va aturar les obres i el 2010 es va desestimar el recurs contra aquesta sentència que havien presentat els promotors urbanístics.

Com fer-ho: idees i passos que cal seguir

Procés complex. Abans de fer cap denúncia, cal tenir en compte que, de vegades, un procés judicial és complicat (cal un bon assessorament jurídic), lent (es pot allargar mesos i anys) i car (per exemple, per la imposició de costos a la part que perd). Així doncs, cal disposar de recursos humans i econòmics suficients, tot i que algunes entitats, com les d'utilitat pública, tenen dret a assistència jurídica gratuïta.

Via penal o administrativa. Cal distingir entre l'àmbit penal i l'administratiu. Quan s'infringeix una llei de l'Estat o de la Comunitat Autònoma, es tracta d'una infracció administrativa que es pot castigar amb sancions econòmiques; en canvi, si la infracció està tipificada al Codi Penal, es considera delicte i pot comportar multes i/o penes de presó.

Els recursos administratius. El recurs administratiu és la petició de revisió d'un acte o una resolució per part de la mateixa administració que l'ha emès. Es pot fer sempre que la resolució sigui susceptible de ser nul·la o anul·lable per haver infringit alguna llei o procediment legal. El recurs d'alçada s'adreça a l'òrgan superior jeràrquic al que va dictar la resolució, mentre que el recurs potestatiu de reposició s'adreça al mateix òrgan quan no n'hi ha de superiors o quan s'hagi acabat la via administrativa. Si el recurs administratiu no prospera, es pot interposar un recurs contenciós administratiu davant el tribunal superior de justícia de la comunitat autònoma o l'Audiència Nacional, segons el cas.

Denúncies penals i querelles. Davant d'un delicte, es pot presentar una denúncia penal o una querella. En el primer cas cal posar en coneixement de la fiscalia de la comunitat autònoma o de l'Estat la comissió del delicte, i la fiscalia impulsarà tot el projecte, sense que l'entitat assumeixi cap despesa. Si es vol tenir un paper més actiu en el procés, es pot fer ús de la querella, que haurà de ser presentada i tramitada per un advocat i un procurador designats especialment per al cas.

Més informació

Participar (Sabaté et al., 2009) // SEO/Birdlife: www.seo.org // GOB Mallorca: www.gobmallorca.com

B3

Les empreses privades i la seva responsabilitat social

Totes les empreses, de les més grans a les més petites, poden contribuir a conservar la natura i el paisatge, en el marc del que s'anomena la responsabilitat social corporativa o empresarial (RSC o RSE). De fet, ja fa anys que la RSE ha entrat a formar part de la realitat de moltes empreses.

Una empresa, quan participa en la conservació de la natura, demostra compromís social i ambiental envers els clients i els treballadors i les treballadores, i fa visible la seva voluntat de treballar per un món més sostenible. Aquest plantejament atorga un gran valor afegit a l'empresa, i és per això que la RSE, a més de significar una aportació al conjunt de la societat, és també una bona inversió empresarial. El capítol 2 del bloc A d'aquesta publicació detalla el paper de les empreses en la conservació de la natura.

Les vies d'actuació que es proposen per conservar els espais naturals des de les empreses privades són les següents:

- Implicar els clients en la conservació de la natura.
- Elaborar plans d'acció per la biodiversitat que incloguin mesures diverses i innovadores.
- Patrocinar projectes d'entitats no lucratives i altres tipus de suport.
- Organitzar activitats de voluntariat corporatiu en espais naturals.
- Crear reserves naturals d'empresa i assolir acords de custòdia del territori.
- Consumir productes i serveis respectuosos amb els espais naturals.

Implicar els clients en la conservació de la natura

Descripció

En el marc de la responsabilitat social corporativa o empresarial (RSE), les empreses poden impulsar iniciatives que impliquin els seus clients, de manera que l'empresa no es limiti a millorar la seva actuació sinó que estengui el seu compromís per la conservació de la natura cap als seus clients i en general cap a tota la societat.

Les empreses disposen de diferents fórmules per implicar els clients: des de la integració de mesures de conservació de la natura en el mateix producte o servei, a animar els clients a participar en iniciatives i projectes de conservació del patrimoni natural. Ara bé, cal ser imaginatiu a l'hora de trobar quina és la iniciativa més escaient als interessos de l'empresa i més atractiva per als clients. No s'ha d'oblidar que, a més de ser una mesura per conservar la natura, pot convertir-se en una bona estratègia per captar nous clients.

Cas 1 Plantar arbres amb els clients i simpatitzants

El Dia de la Reforestació Toyota és una iniciativa de Toyota España que compta amb la col·laboració de la Fundación Félix Rodríguez de la Fuente i la Fundación Biodiversidad. Aquesta sembra d'arbres multitudinària va comptar, l'any 2008, amb la participació de més de 9.000 ciutadans i 67 concessionàries, en 62 llocs de l'Estat espanyol.

Cas 2 Cobrar per no utilitzar bosses de plàstic i conservar la natura

La cadena de supermercats catalana Bon Preu retorna 2 cèntims per cada 10 euros de compra a tots els clients que no utilitzin bosses de plàstic. L'objectiu és conscienciar els clients i reduir el consum de bosses. D'aquesta manera, es redueix l'impacte que ocasionen les bosses d'un sol ús sobre els ecosistemes naturals un cop es llancen.

Com fer-ho: idees i passos que cal seguir

Assessorar-se per experts del màrqueting i la conservació de la natura. Si una empresa vol impulsar una iniciativa efectiva per implicar els seus clients en la conservació de la natura, necessitarà tenir presents diferents aspectes relacionats amb el màrqueting: quin és el perfil del client a qui adreçar-se, amb quins valors de l'empresa es vol que s'identifiqui, quin valor afegit es vol atorgar al producte o servei que se li ofereix, etc. D'altra banda, caldrà valorar en quin àmbit de la conservació de la natura es vol incidir (una espècie de fauna, una de flora, un grup d'espècies, un espai natural concret, el conjunt d'espais naturals d'una zona, etc.). Per això, l'empresa es pot assessorar per alguna entitat conservacionista o empresa especialitzada que l'orienti sobre els reptes i les necessitats del moment. A partir d'aquests dos assessoraments, ja es pot començar a dissenyar la iniciativa o campanya.

Triar una estratègia i apostar-hi fort. Hi ha diverses opcions per dissenyar una iniciativa efectiva. D'una banda, es pot coresponsabilitzar el client en la conservació del patrimoni natural, per exemple, destinant una petita part del preu que paga per un producte o servei a algun projecte de conservació de la natura (impulsat per la pròpia empresa o en col·laboració amb alguna entitat conservacionista). De l'altra, se'l pot seduir i fer-lo participar en iniciatives imaginatives i engrescadores com concursos o premis (de bones pràctiques ambientals, fotografia...), plantades d'arbres, actes públics de reintroducció d'animals, etc. En tots els casos, és indispensable garantir que la iniciativa té efectes reals sobre la conservació de la natura.

Difondre la iniciativa amb les eines del web 2.0. Les possibilitats que ofereix Internet per a la comunicació de les empreses amb els seus clients són molt grans. En aquest context, les eines web 2.0 (Facebook, Twitter, etc.) poden ser molt útils per estendre el missatge de l'empresa i per donar publicitat a la iniciativa que estigui promovent.

Més informació

Dia de la reforestació de Toyota: www.toyota.es/innovation/environment/dia-reforestacion //
Cadena de distribució Bonpreu: www.bonpreu.cat

Elaborar plans d'acció per la biodiversitat que incloguin mesures diverses i innovadores

Descripció

Un pla d'acció per la biodiversitat (PAB) d'una empresa és un document que demostra el seu compromís amb la conservació de la natura, ja sigui corregint els efectes nocius de la seva activitat sobre l'entorn immediat, o col·laborant en projectes de protecció de la biodiversitat (per exemple, en indrets de la seva propietat, o en d'altres). Fins i tot, les empreses de serveis poden contribuir de diverses maneres, ja sigui en l'àmbit local, nacional i internacional.

El PAB diagnostica la relació de l'empresa amb la biodiversitat i defineix quines accions haurà d'emprendre. D'aquesta manera, millorarà la seva relació amb l'entorn immediat, la qualitat de vida dels seus treballadors i dels habitants de les zones properes, demostrant a la societat, d'una manera visible, el seu compromís amb el medi ambient. És important que abans d'elaborar un PAB s'assigni un directiu encarregat dels assumptes de biodiversitat en l'empresa que compti amb el suport de la junta directiva.

Cas 1 Millora de la biodiversitat al voltant de les autopistes

L'entitat Acció natura i la Fundació Abertis van elaborar un PAB per tal de millorar la biodiversitat al voltant de les autopistes catalanes d'ACE-SA (l'AP-2, AP-7 i C-32). El PAB va realitzar un inventari ecològic i un programa de gestió per conservar i/o recuperar els hàbitats naturals i les espècies animals que hi ha a l'entorn de les autopistes.

Cas 2 Nous centres comercials, nous espais naturals protegits

L'any 2005 la cadena de grans magatzems Walmart va desenvolupar el programa *Acres for America*. Consisteix a compensar cada acre (0,4 hectàrees) que ocupin els seus centres comercials amb la protecció, com a mínim, d'una superfície equivalent d'hàbitats naturals prioritaris. A mitjan 2010, ja s'havien protegit unes 150.000 hectàrees.

Com fer-ho: idees i passos que cal seguir

Assessorament extern i continguts del pla. En molts casos, és convenient que l'empresa s'assessori amb alguna entitat o consultoria, que s'encarregarà de redactar el PAB amb la col·laboració de l'empresa. El PAB ha d'incloure un inventari ecològic que determini els hàbitats i les espècies afectades per l'activitat de l'empresa i que servirà per fixar els objectius del PAB. A partir dels objectius, es determinarà un Pla d'actuació amb les accions previstes per assolir-los. En molts casos, les accions podran executar-se directament a través del personal propi de l'empresa. És important que el pla d'actuació del PAB s'aprovi i s'assumeixi a tots els nivells (direcció, comitè d'empresa i treballadors). Quan es comenci a aplicar, caldrà fer-ne un seguiment periòdic a partir d'indicadors específics per a cada acció, i difondre els resultats als diferents agents socials relacionats amb l'empresa. El PAB pot integrar-se en els sistemes de gestió ambiental de les empreses (ISO 14001 o EMAS, o equivalents).

Minimitzar els impactes ambientals associats a la producció o servei ofert. El PAB pot preveure mesures per reduir les emissions a l'atmosfera, als rius o al mar, i també els residus generats. A més de minimitzar impactes, mesures com aquestes poden comportar un estalvi econòmic important.

Accions directes i innovadores per conservar la biodiversitat. El PAB pot promoure altres accions no relacionades directament amb el sistema de producció o de prestació dels serveis, com ara les que s'exposen en la resta d'aquest capítol. Un exemple innovador serien els bancs de biodiversitat, una espècie de mercat a través del qual es compensen els impactes causats als ecosistemes i les espècies d'un indret mitjançant el manteniment d'entorns similars en altres zones. En un àmbit semblant s'emmarquen iniciatives com CeroCO2 (www.ceroco2.org), que permeten compensar les emissions de gasos d'efecte hivernacle de les empreses amb projectes que contribueixen a conservar o augmentar la biodiversitat d'un indret.

Més informació

Plan de acción para la biodiversidad (Fundació Natura, 2005) // *Manual de la UICN per a l'acció corporativa en la lluita contra la pèrdua de biodiversitat*: <http://biodiversityeconomics.org/handbook> // PAB de la Fundació Abertis: www.fundacioabertis.org/es/rsc // www.nfwf.org/acres-foramerica

Patrocinar projectes d'entitats no lucratives i altres tipus de suport

Descripció

Les empreses poden donar el seu cop de mà a la conservació dels espais naturals col·laborant amb les entitats conservacionistes i participant directament o indirectament en els seus projectes. Aquestes col·laboracions poden ser puntuals o esdevenir estables. Igualment, les empreses poden col·laborar amb els òrgans que gestionen espais naturals protegits.

Hi ha moltes maneres d'oferir suport a entitats conservacionistes: a través de projectes d'inversió en la conservació de la natura, o en accions comercials associades; donant suport financer als projectes que executen les entitats, mitjançant avals, inversions i altres instruments financers; o donant suport tècnic i humà a la formació de les entitats conservacionistes. Aquestes actuacions comportaran un benefici directe a les empreses, ja que poden obtenir un estalvi fiscal en el cas de donacions a fundacions o associacions declarades d'utilitat pública, així com també d'altres més intangibles com la millora de la seva imatge social.

Cas 1 Un centre comercial patrocina la recuperació de la tortuga d'estany

El centre comercial Espai Gironès patrocina el projecte de la Fundació Emys de recuperació de l'hàbitat de la tortuga d'estany i d'altres hàbitats d'interès comunitari a l'espai Esplet, a Riudarenes (la Selva). L'espai és propietat de l'Ajuntament de Riudarenes, però està gestionat per la Fundació Emys a través d'un acord de custòdia.

Cas 2 Diverses empreses en el patronat de la Fundació Mar

La Fundació Mar es dedica a l'estudi i conservació dels ecosistemes marins i litorals del Mediterrani. El seu Patronat està format per entitats públiques i privades, persones físiques i empreses. És el cas de l'hotel Mas de Torrent, Habitat Grup Immobiliari, les Indústries Fita, l'empresa Marmorata, la corredoria Consellers, i els inversors Unial Grup.

Com fer-ho: idees i passos que cal seguir

Patrocinar projectes. La manera més directa i, probablement, més senzilla de donar suport a la conservació dels espais naturals és a través del patrocini de projectes. Per això, cal posar-se en contacte amb alguna entitat conservacionista que generi confiança a l'empresa (o que actuï en un àmbit de la biodiversitat que li interessa) i oferir-li de col·laborar. Per facilitar aquesta trobada, per exemple, la Xarxa de Custòdia del Territori (XCT) ha creat el Dossier de Projectes de Custòdia (DPC), que permet a les empreses col·laborar en projectes de conservació dels valors naturals, culturals i paisatgístics que estan portant a terme les entitats de custòdia que formen part de la XCT.

Participar en iniciatives globals de conservació de la biodiversitat. Les empreses també poden participar en iniciatives de conservació d'àmbit més general. N'és un exemple reeixit *1% for the planet* (www.onepercentfortheplanet.org), una iniciativa on les empreses que s'hi vinculen es comprometen a donar l'1% dels seus beneficis a entitats conservacionistes.

Donar suport continuat a entitats conservacionistes. Aquest suport més estable es materialitza de maneres diverses: fent-se membre del patronat de fundacions dedicades a conservar la natura, o com a patrocinadors estables d'associacions i entitats conservacionistes. El cas del Consell d'Empreses per la Natura d'Acciónatura n'és un bon exemple, on les empreses col·laboren de manera estreta amb l'entitat a l'hora d'impulsar projectes de conservació.

Col·laboració en la gestió d'espais naturals protegits. Les empreses també poden col·laborar directament amb els òrgans de gestió dels espais protegits de maneres ben diverses: finançant actuacions emblemàtiques de conservació d'una espècie o un hàbitat, patrocinant estudis i projectes de recerca, esdevenint patrocinadors estables de l'espai protegit, etc.

Més informació

Dossier de projectes de custòdia: www.dpcxct.org // Acciónatura: www.accionatura.org // Fundació Emys: www.fundacioemys.com // Fundació Mar: www.fundacionmar.org

Organitzar activitats de voluntariat corporatiu en espais naturals

Descripció

La tendència de les empreses a promoure la seva responsabilitat social també es manifesta implicant la seva plantilla en objectius com ara la conservació dels espais naturals. Precisament, el voluntariat corporatiu consisteix a aprofitar, incentivar i canalitzar el potencial del personal d'una empresa a favor del desenvolupament ambiental. Aquest concepte neix als Estats Units a finals dels anys setanta del segle xx i actualment està plenament incorporat en molts països.

Una empresa pot motivar el seu personal perquè realitzi tasques de conservació de la biodiversitat. L'objectiu és sensibilitzar els treballadors sobre els valors ambientals i implicar-los activament en la realització d'un projecte de millora de l'entorn. Els programes de voluntariat corporatiu amb més èxit són els que incorporen en el seu plantejament les prioritats de l'empresa, els interessos dels empleats i les necessitats de la comunitat. Les actuacions de voluntariat corporatiu també són una bona ocasió per reforçar la cohesió d'equips humans.

Cas 1 Empreses compromeses amb els rius i els aiguamolls

L'entitat Accionatura organitza projectes de voluntariat corporatiu en rius i zones humides. Consisteixen a recuperar el bosc de ribera, mantenir plantacions efectuades anteriorment i eliminar espècies invasores, en jornades d'un matí. En llocs com els estanys de Sils (la Selva) els treballadors fan tasques mensuals per mantenir els ecosistemes aquàtics.

Cas 2 El portal de voluntariat corporatiu de Fundación Hazloposible

Fundación Hazloposible és una entitat d'àmbit estatal dedicada a impulsar de manera innovadora la interacció i la implicació de la societat en causes solidàries. La fundació ofereix a les empreses la possibilitat de crear un portal de voluntariat per als treballadors de l'empresa, i així facilitar l'accés del personal als diversos programes de voluntariat.

Com fer-ho: idees i passos que cal seguir

Una inversió en les persones. Una empresa pot incentivar el voluntariat de la seva plantilla oferint la possibilitat de dedicar hores laborals a una activitat solidària. Hi ha molts tipus de voluntariat corporatiu: dos dels més estesos són el voluntariat professional i les experiències puntuals o «dies del voluntariat».

El voluntariat professional. Consisteix en el fet que els empleats realitzin la seva tasca habitual al seu lloc de treball però en benefici d'una ONG o associació. D'aquesta manera, l'empleat pot conèixer i participar en el treball d'una entitat de conservació de la natura tot exercint les seves habilitats professionals.

Dies de voluntariat. Es tracta d'experiències puntuals, durant les quals s'endeguen activitats de participació en benefici de l'entorn. Plantar arbres a les riberes d'un riu és una de les iniciatives més comunes. Per a aquestes actuacions, els treballadors no han de tenir uns coneixements específics sobre la qüestió, però s'hi promou la cultura de la col·laboració i del treball en equip.

Oportunitat, no obligació. Totes aquestes activitats han de ser sempre voluntàries, és a dir, l'empresa mai pot obligar un treballador a participar en una activitat d'aquest tipus si aquest no vol, ja que l'objectiu del voluntariat corporatiu és promoure una cultura de col·laboració, sensibilitzar la plantilla sobre les necessitats d'altres col·lectius i permetre'ls descobrir nous valors i poder posar en pràctica la solidaritat que permet un desenvolupament més integral de les persones.

Beneficis per a tots. El voluntariat corporatiu té molts avantatges: ajuda a millorar la imatge de l'empresa, i estreny els vincles amb la societat i les seves organitzacions; ajuda a millorar el clima laboral i afavoreix el treball en equip, ja que implica tots els departaments i empleats. A més, el voluntariat corporatiu també pot contribuir a millorar les habilitats i competències de les persones i, segons els especialistes en responsabilitat social empresarial, promou la lleialtat, la motivació, el sentiment d'orgull, i el grau de satisfacció en el treball.

Més informació

Acció social i empresa, el voluntariat silenciós (Vera, 2008) // *Voluntariado corporativo en España y Latinoamérica* (Spoerer i Suárez, 2010) // Accionatura: www.accionatura.org // Fundación Hazloposible: <http://hazloposible.org> // Portal de voluntariat corporatiu: www.hacesfalta.org/empresas/portal-voluntariado-corporativo

Crear reserves naturals d'empresa i assolir acords de custòdia del territori

Descripció

Les empreses que disposen o gestionen terrenys naturals o seminaturals tenen la possibilitat de contribuir significativament a la conservació de la biodiversitat mitjançant mesures dirigides a recuperar o potenciar els hàbitats i les espècies presents. En aquest sentit, la custòdia del territori, adaptada a l'empresa, pot ser una bona estratègia. La custòdia corporativa o empresarial s'aplica en propietats de les empreses d'alt valor natural, o bé fomentant la conservació de la biodiversitat en altres indrets quan l'activitat empresarial porta associada un consum important de territori (constructores d'obres públiques, grans polígons comercials o industrials, explotació de recursos naturals, etc.).

Una manera de portar a terme la custòdia corporativa és amb la creació de reserves naturals d'empresa, un instrument innovador que s'està implantant a poc a poc al nostre país i que està possibilitant que les empreses s'impliquin directament en la conservació de la natura.

Cas 1 Una reserva natural propietat d'una empresa immobiliària

Les Basses d'en Coll representen una cinquena part de l'Espai d'Interès Natural dels Aiguamolls del Baix Empordà. Aquest sector va ser objecte del primer conveni de col·laboració entre l'Administració (la Generalitat de Catalunya i l'Ajuntament de Pals) i una empresa privada (Arenales del Mar, SA) per a la gestió d'un espai a Catalunya.

Cas 2 Un acord de custòdia en una finca propietat d'un hotel

L'Hotel Terradets i l'Estació Biològica del Pallars Jussà van signar l'any 2010 un acord de custòdia amb l'objectiu de conservar els valors d'una finca de 2,8 hectàrees, propietat de l'hotel, i de promocionar-hi l'ús públic. L'acord va ser el primer de la comarca del Pallars Jussà signat entre una entitat de custòdia i una empresa.

Com fer-ho: idees i passos que cal seguir

Com crear una reserva natural d'empresa (RNE). Hi ha quatre maneres principals: 1) Empreses que gestionen directament un terreny d'alt valor natural propietat de l'empresa com a RNE. 2) Empreses propietàries de terres d'alt valor natural que estableixen acords amb entitats de custòdia (cedint-los totalment o parcialment la gestió). 3) Empreses que utilitzen o gestionen terrenys dels quals no són propietàries amb finalitats de conservació de la natura. 4) Venda o donació de terres d'alt valor natural propietat de l'empresa a entitats de custòdia.

Passos a seguir per crear una RNE. 1) Decidir la idoneïtat i efectivitat estratègica per a l'empresa. 2) Definir el procés i passos que caldrà seguir per establir la RNE. 3) Identificar els valors i reptes per a la conservació, així com l'opinió social i institucional. 4) Identificar possibles socis i aliances. 5) Decidir les finalitats a assolir en la RNE: protegir-ne els valors naturals sense fer-hi res, gestionar els valors existents per potenciar-los, o recuperar els valors perduts. 6) Definir el model de governança de la RNE: sols o en aliança? 7) Elaborar el pla de gestió i seguiment.

Assolir acords de custòdia del territori. Si una empresa és propietària d'uns terrenys d'interès natural i no vol gestionar-los directament, pot assolir un acord amb una entitat de custòdia que gestionarà l'espai per garantir-ne la conservació dels valors. Si, en canvi, una empresa és usuària i/o gestora d'una finca amb valors naturals però que no és de la seva propietat, té la possibilitat d'establir un acord amb la propietat de la finca (tant si és privada com pública) i una entitat de custòdia. Aquest darrer cas es pot donar en operadors turístics, explotacions ramaderes, empreses forestals, etc.

Més informació

Company reserves (Stolton i Dudley, 2007) // *Empresas y custodia del territorio* (Carrera i Pietx, 2009) // Basses d'en Coll: www.bassesdencoll.com // Estació Biològica del Pallars Jussà: www.ebpallarsjussa.org // Hotel Terradets: www.hotelterradets.com

Consumir productes i serveis respectuosos amb els espais naturals

Descripció

Les empreses consumeixen una gran quantitat de productes i serveis per poder exercir la seva activitat. L'origen i el sistema de producció d'aquestes entrades (*inputs*) poden ocasionar un greu impacte sobre la natura, de manera que l'empresa, adquirint-los, contribueix a perpetuar aquesta afectació.

Per tant, una via molt efectiva per contribuir a conservar els espais naturals és que l'empresa consumeixi productes i serveis respectuosos amb la biodiversitat, o bé que els departaments de compres instin els seus proveïdors a canviar els sistemes de producció perquè siguin menys impactants. Hi ha moltes certificacions i segells ambientals que ajuden a distingir aquests productes més respectuosos.

D'altra banda, les empreses, com a consumidores d'energia, també poden cercar fonts alternatives que siguin més respectuoses amb la biodiversitat i que no contribueixin al canvi climàtic.

Cas 1 Fusta i mobles certificats, respecte pels boscos

La compra de mobles i fustes pot contribuir a la desforestació il·legal d'àrees del sud-est asiàtic, de les selves d'Àfrica Central o de l'Amazones. La certificació de la fusta (amb sistemes com FSC o PEFC) permet identificar l'origen del producte i garantir que procedeix d'aprofitaments forestals legals i sostenibles.

Cas 2 Restaurants ecològics a les Illes Balears

Cada cop proliferen més restaurants amb una carta basada en productes locals i ecològics. És el cas del restaurant Cas Ferrer, a Ciutadella (Menorca), que ofereix productes de l'illa i provinents d'agricultura ecològica, o del restaurant vegetarià Es Ginebró d'Inca (Mallorca). Els dos establiments tenen l'acreditació oficial de «restaurant ecològic».

Com fer-ho: idees i passos que cal seguir

Què cal comprar? La primera cosa que haurà de tenir en compte una empresa a l'hora de consumir productes i serveis de manera responsable serà qüestionar-se la necessitat o no de consumir-los i analitzar si n'hi ha alternatives. Si es tracta d'un producte o servei necessari caldrà triar-lo atenent a criteris ambientals i de respecte a la natura.

Gestionar la cadena de subministraments. Controlar la cadena de subministraments des del punt de vista ambiental permetrà minimitzar els impactes d'aquesta en la biodiversitat derivats de l'origen o del procés de producció dels materials. Per això, cal prioritzar els processos ambientalment més eficients així com els proveïdors de productes respectuosos amb l'entorn.

Tipus de productes i serveis certificats. Les empreses poden exigir aquests distintius en els productes i serveis que consumeixin. Bàsicament, hi ha quatre tipus diferents de certificats per a productes i serveis: 1) Les etiquetes ecològiques, certificades per un organisme independent (no per la pròpia empresa); les més comunes són el Distintiu de Garantia de Qualitat Ambiental (atorgat pels Governos de les Comunitats Autònomes) i l'Ecoetiqueta Europea. 2) Les etiquetes oficials amb informació ambiental (l'Energy Star, els segells FSC i PEFC o les etiquetes energètiques). 3) Les autodeclaracions ambientals de les pròpies empreses (la TCF –totalment lliure de clor–, la ECF –lliure de clor elemental–, la CFC free –lliure de clorfluorcarburs–). 4) Altres etiquetes que no indiquen característiques pròpiament ambientals del material (punt verd, identificacions de materials, envàs retornable, etc.).

Manual de consum responsable. Es tracta d'un document que poden elaborar les empreses per tal d'orientar la seva política de compres cap a una estratègia de sostenibilitat i respecte per la conservació de la biodiversitat. En aquest manual es defineixen els productes i serveis que necessita adquirir l'empresa i quins criteris seguirà a l'hora de seleccionar-los.

Més informació

Portal de responsabilitat social de la Generalitat de Catalunya: www.gencat.cat/portal/site/rsocat // Certificacions forestals FSC i PEFC: www.fsc-spain.org / www.pefc.es // Restaurant ecològic Cas Ferrer: www.casferrer.com

B4

Els propietaris i usuaris de terrenys d'interès natural

Als Països Catalans i en molts altres llocs del món la major part de la biodiversitat es troba en territoris de propietat privada. Per tant, en molts casos els propietaris de terrenys rústics són els més apropiats per contribuir a mantenir els valors d'un indret determinat.

A més dels propietaris dels terrenys, també cal tenir en compte aquelles persones o col·lectius que fan ús o gestionen el territori, com ara pagesos, pastors i ramaders, caçadors, pescadors, silvicultors, etc. El capítol 2 del bloc A d'aquesta publicació detalla el paper dels propietaris i usuaris de terrenys en la conservació de la natura.

Les vies d'actuació que es proposen per conservar els espais naturals per part dels propietaris i usuaris de terrenys d'interès naturals són les següents:

- Participar en la planificació i gestió d'espais naturals protegits.
- Assolir acords de custòdia del territori amb entitats de custòdia.
- Declarar espais protegits en finques privades.
- Conrear i alhora conservar.
- Gestionar els boscos amb criteris conservacionistes.
- Caçar i pescar tenint en compte el medi.

Participar en la planificació i gestió d'espais naturals protegits

Descripció

Els propietaris tenen molt a dir en la planificació i la gestió d'un espai natural protegit que inclogui terrenys de la seva titularitat. Igualment amb els usuaris que duen a terme activitats continuades dins d'espais protegits (pescadors, caçadors, pagesos, silvicultors, etc.). És important que ambdós col·lectius coneguin les implicacions que una determinada protecció pot significar per a la seva activitat, tant en sentit positiu com en el negatiu.

Cal distingir dos nivells de participació: en la planificació (quan s'elabora el pla d'ordenació o el pla de gestió de l'espai protegit) i en la gestió posterior. Per involucrar-se en la gestió d'aquests espais, cal començar fent-ho en l'etapa de planificació. D'altra banda, la gestió d'aquests espais es pot veure molt beneficiada gràcies als coneixements del terreny que tenen els propietaris i usuaris. A la vegada, tant propietaris com usuaris poden gaudir d'avantatges i ajuts a la seva activitat pel fet de trobar-se en l'àmbit d'un espai protegit.

Cas 1 Amics del barranc de Biniaraix

El barranc de Biniaraix a Sóller (Mallorca) és un dels espais més singulars del Paratge natural de la Serra de Tramuntana, i consisteix en un mosaic de petites parcel·les agrícoles. Des de 2008, una part dels propietaris del barranc s'ha unit per formar una associació amb la qual pretenen incidir en la gestió d'aquest indret, d'acord amb l'òrgan gestor de l'espai.

Cas 2 El pes dels propietaris en la gestió d'un parc natural

Els propietaris privats tenen un pes important en la gestió del Parc natural de la Tinença de Benifassà (Baix Maestrat). D'una banda, dos representants dels propietaris formen part de la Junta Rectora, i de l'altra, el parc i els propietaris han endegat col·laboracions, com l'ordenació de la collida de bolets i la recuperació del patrimoni del parc.

Com fer-ho: idees i passos que cal seguir

Obtenir informació de primera mà. Des del moment que un propietari o usuari tingui coneixement que es troba en l'àmbit d'un espai protegit (declarat o en procés de declaració), és convenient informar-se bé sobre què pot significar aquesta protecció per als respectius interessos. Si bé la protecció pot implicar limitacions en les finques (sovint menys de les que puguin semblar), també pot generar noves oportunitats que caldrà estudiar atentament. Cal posar-se en contacte amb l'Administració si es vol disposar de tota la informació rellevant, recordant que, segons el Conveni d'Aarhus, els propietaris i usuaris del territori són públic interessat davant l'Administració.

Participar en la planificació dels espais protegits. Tot i que no sigui un requeriment legal, a l'hora de planificar un espai natural protegit l'Administració acostuma a dur a terme un procés participatiu obert a la ciutadania i a la població interessada. Es pot intervenir en aquests processos a títol individual o en coordinació amb altres persones amb qui es comparteixen interessos (una associació de propietaris, un sindicat agrari, una comunitat de regants...). A més, també es pot participar en els períodes d'informació pública que s'estableixin. Per fer les alegacions oportunes, és interessant comptar amb assessorament legal.

Participar en la gestió dels espais protegits. La gestió del dia a dia d'un espai natural protegit requereix la complicitat de les persones que hi viuen i treballen. En alguns casos, els propietaris i usuaris (individualment o associats) participen en els òrgans consultius d'aquests espais, i en molts d'altres acorden accions conjuntes amb els òrgans gestors. D'altra banda, l'Administració convoca periòdicament ajuts i subvencions dirigides a propietaris i usuaris per al desenvolupament d'activitats en espais protegits. Cal conèixer bé aquest tipus d'ajuts, ja que són un dels beneficis que propietaris i usuaris n'extreuen pel fet de formar part d'un espai protegit.

Més informació

Participar (Sabaté et al., 2009) // Amics del Barranc de Biniaraix: <http://barrancbiniaraix.blogspot.com> // Parc natural de la Tinença de Benifassà: <http://parquesnaturales.gva.es>

Assolir acords de custòdia del territori amb entitats de custòdia

Descripció

Els propietaris de terrenys amb interès natural, cultural o paisatgístic, tenen en les seves mans una molt bona oportunitat de col·laborar en la conservació del territori. El seu paper i compromís és indispensable per facilitar la feina de les entitats conservacionistes i és una manera de fer visible la seva tasca com a gestors del territori i convertir-se en autèntics protagonistes en la conservació dels espais naturals.

Si un propietari o usuari decideix col·laborar amb una entitat de custòdia, obtindrà suport per conservar els valors i recursos de la seva finca, la qual cosa pot ser compatible amb una activitat econòmica rendible. Així mateix, li permetrà conèixer millor la natura i el patrimoni cultural de la finca, i entrar en contacte amb altres agents del territori (universitats, ajuntaments, empreses, etc.) que també podran oferir-li ajuda.

Cas 1 Sembrant custòdia, fomentant pràctiques agràries sostenibles

El GOB Menorca ha impulsat el projecte «Sembrant custòdia», que ha donat lloc a diversos acords de custòdia voluntaris entre els propietaris de finques agràries i les entitats de custòdia de l'illa, amb l'objectiu de fomentar pràctiques agràries sostenibles. Aquesta iniciativa pretén implantar actuacions exemplars de reciprocitat ambiental i agrària.

Cas 2 Vins, paisatge i custòdia del territori a Tarragona

Les finques de les Torres de Selma i la Manlleva (Alt Camp) són objecte des de l'any 2004 d'un acord de custòdia entre els seus propietaris, l'Obra Social de Caixa Catalunya i el Grup Ecologista Vendrell i Baix Penedès. Gràcies a l'acord s'està desenvolupant un pla de gestió orientat a conservar el mosaic agroforestal vitivinícola de les finques.

Com fer-ho: idees i passos que cal seguir

Informar-se sobre la custòdia del territori. La custòdia del territori pot semblar complicada en un principi. Això és normal, d'entrada, fins que hom es familiaritza amb el vocabulari i les eines que utilitza. Hi ha diferents llocs web on trobar informació senzilla per entendre millor en què consisteix aquesta estratègia innovadora per conservar la natura i el paisatge. El portal www.viulaterra.cat és un bon lloc per començar, en què es poden consultar mapes amb els indrets del territori on s'han establert col·laboracions (acords de custòdia) entre entitats i propietaris.

Preguntar a altres propietaris implicats. Parlar amb altres propietaris permetrà conèixer de primera mà l'experiència d'altres que ja han establert acords amb entitats de custòdia. D'altra banda, si un propietari o usuari contacta amb entitats de custòdia els informaran d'altres propietaris que ja tenen acords de custòdia signats.

Contactar amb una entitat de custòdia. Les entitats de custòdia són organitzacions sense ànim de lucre que poden ajudar propietaris i usuaris a conservar el patrimoni natural i el paisatge que atesora una finca. Es pot trobar un llistat de les principals entitats de custòdia als webs de les xarxes de custòdia de Catalunya (www.xct.cat), de les Illes Balears (<http://ictib.org>) i del País Valencià (www.custodiaterriorivalencia.org). És molt recomanable contactar-hi. En tot cas, sempre es tindrà l'última paraula per acceptar col·laborar-hi o no.

Pensar quina via de col·laboració convé més. Es pot triar diferents graus de compromís a l'hora d'establir l'acord de col·laboració amb l'entitat de custòdia del territori. En general, però, hi ha tres grans opcions: mantenir la gestió de la finca i rebre assessorament; transferir la gestió a l'entitat; o transmetre la propietat de la finca a l'entitat. Cal tenir present, també, que les xarxes de custòdia de cada territori poden donar un cop de mà.

Més informació

Butlletí de custòdia del territori per a propietaris i usuaris: www.viulaterra.cat/ca/actualitat/butlletipropietaris // Custòdia agrària del GOB Menorca: www.gobmenorca.com/campanyes/custer // Obra Social Caixa Catalunya: <http://obrasocial.caixacatalunya.cat> // www.lestorresdeselma.com

Declarar espais protegits en finques privades

Descripció

Si el propietari d'una finca amb valors naturals destacables vol garantir-ne la protecció i aconseguir el suport i reconeixement de l'Administració, pot fer una proposta perquè sigui declarada com a espai protegit. Hi ha diverses figures de protecció que ho permeten, que varien segons el territori, el grau de protecció requerit i l'extensió de l'espai.

Declarar un espai natural protegit comporta avaluar l'interès dels seus valors naturals, estudiar quina de les figures de protecció és la més escaient i quin procediment requereix; realitzar els tràmits pertinents i aplicar les mesures de gestió pactades (això ho pot fer l'Administració, el propietari o una entitat conservacionista, segons el cas). Per tot això, sovint convé cert assessorament legal per part d'un advocat, de l'Administració o dels tècnics d'una entitat conservacionista. Cal recordar, però, que sempre és el Govern autonòmic respectiu qui té la decisió final d'emetre la declaració.

Cas 1 Els refugis de fauna salvatge a Catalunya

Segons el decret 2/2008 que refo la Llei 3/1988 de protecció dels animals, els propietaris d'una finca poden sol·licitar la seva declaració com a Refugi de fauna salvatge, on la caça passarà a ser prohibida. A mitjan 2010 hi havia 84 refugis de fauna salvatge que ocupaven una superfície de 10.976 ha. Al País Valencià n'hi ha una figura equivalent.

Cas 2 Microreserves privades de flora al País Valencià

Al País Valencià, a mitjan 2010, hi havia 296 microreserves de flora, amb una extensió total de 2.203 ha. D'aquestes reserves, 32 (un 11%) eren privades i ocupaven unes 165 ha (un 7'5% del total). N'hi ha d'extensions ben diverses, des de 20 ha (el màxim) a tan sols 98 m². Les altres reserves solen ser propietat del Govern valencià i d'ajuntaments.

Com fer-ho: idees i passos que cal seguir

Catalunya. La Llei 12/1985 d'espais naturals preveu que els propietaris (i les entitats conservacionistes) puguin proposar la creació de reserves naturals i parcs naturals. Els propietaris ho poden fer de manera individual o col·lectiva, o en col·laboració amb entitats conservacionistes. La Generalitat estudiarà la proposta i, en cas favorable, emetrà la declaració i, en principi, els promotors seran els responsables de la seva gestió. L'avantprojecte de Llei de la biodiversitat i el patrimoni natural, que a mitjan 2010 s'estava tramitant, detalla i amplia els col·lectius que poden proposar la declaració d'un espai natural protegit.

País Valencià. Les microreserves de flora són zones de menys de 20 ha que declara la Conselleria de Medi Ambient a proposta pròpia o dels propietaris del terreny, per tal de conservar els individus i les espècies botàniques rares, endèmiques o amenaçades, o els hàbitats que les contenen. No impliquen necessàriament la protecció de la fauna, excepte que s'especifiqui en l'ordre de declaració. Finalment, els propietaris de finques privades poden recórrer a la figura de les Reserves de Fauna Silvestre, espais d'extensió relativament petita que contenen poblacions excepcionals d'espècies de fauna silvestre o que acullen temporalment fases vitals per a la seva supervivència.

Illes Balears. Segons la Llei 6/2005 per a la conservació dels espais de rellevància ambiental, és el Parlament qui declara tots els tipus d'espais naturals protegits. Tot i així, també es pot fer per acord del Consell de Govern quan els terrenys siguin de titularitat privada i siguin aportats voluntàriament pels propietaris que representin més de la meitat de la superfície de l'espai.

Més informació

Secció sobre espais naturals. Departament de Medi Ambient i Habitatge. Generalitat de Catalunya: http://mediambient.gencat.cat/cat/el_medi/natura // Llei per a la conservació dels Espais de Rellevància Ambiental: www.caib.es/govern/sac // Microreserves privades de flora: www.cma.gva.es

Conrear i alhora conservar

Descripció

Històricament, la vida de moltes espècies d'animals i plantes ha anat estretament lligada a l'activitat agrària. Tot i així, des de la mecanització dels conreus i altres canvis recents del món agrari, algunes espècies han vist amenaçada la seva supervivència. Per tal de revertir aquesta tendència i a la vegada mantenir la viabilitat de l'explotació, els pagesos i ramaders poden incorporar algunes pràctiques que evitin la mort de certes espècies o que els facilitin l'alimentació i la reproducció.

Alguns d'aquests canvis, a part de ser positius per al medi ambient i la pròpia satisfacció personal, poden ser beneficiosos per a l'explotació, bé sigui perquè ajuden a controlar plagues, o perquè afegeixen qualitat i valor al producte. Per a dur a terme aquestes bones pràctiques, es pot rebre el suport d'entitats conservacionistes, administracions, científics i tècnics en forma de coneixements, recursos econòmics, voluntariat o promoció dels respectius productes.

Cas 1 Prova pilot per preservar els ocells estèpics de Lleida

L'any 2005, diversos propietaris de camps de secà inclosos a la ZEPA de Bellmunt-Almenara (la Noguera i l'Urgell), amb la col·laboració d'una empresa i dos centres de recerca, van implementar una sèrie de mesures que van servir per millorar la població d'aus estepàries com ara el sisó i l'esperver cendrós, tot mantenint la producció de les finques.

Cas 2 Vinyes per recuperar paisatges tradicionals valencians

El Celler la Muntanya es va crear a Muro (Comtat) l'any 2004 i promou la recuperació de petites vinyes i oliverars i el desenvolupament de noves plantacions en diverses comarques al voltant d'Alacant. Totes aquestes explotacions busquen un rendiment múltiple (econòmic, social, cultural i ambiental), amb l'elaboració de vins i olis d'alta qualitat.

Com fer-ho: idees i passos que cal seguir

Rehabilitar i mantenir els refugis de la fauna. És bo rehabilitar o adaptar les construccions tradicionals on solen refugiar-se o niar alguns animals (com les parets de pedra seca, cabanes o teulades) i, si cal, construir-ne de noves.

Deixar alguns espais sense conrear. Algunes mesures per afavorir la biodiversitat en terrenys agraris són mantenir petites parcel·les sense conrear, en forma de guaret, deixar una coberta vegetal sota els conreus de llenyosos i que les parcel·les de conreu tinguin dimensions petites i es trobin separades per franges de vegetació natural. Si es permet que el marge assoleixi una estructura i riquesa suficient, les plantes arvenses seran substituïdes per plantes de marges menys invasives. És important deixar una faixa ampla (d'uns 20 m) sense conrear al voltant dels rius i les basses, per evitar-ne la contaminació o eutrofització, i evitar que els ramats s'hi concentrin instal·lant abeuradors a certa distància.

Adaptar les tasques agrícoles al cicle biològic dels animals. Primer de tot, cal comprovar si a la finca hi ha espècies d'animals que mereixin ser preservades i, aleshores, decidir quines accions s'han d'emprendre. Per exemple, ajornant uns dies la sega, es permet que alguns ocells que nien en els camps puguin volar del niu. Si es sega de dia i a una velocitat moderada, es facilita que els animals puguin fugir de les màquines. Un cop segat, es pot deixar el rostoll intacte o, fins i tot, sembrar llavors perquè hi neixin plantes útils per la fauna.

Racionalitzar l'ús de productes químics. Si se n'utilitzen, cal fer servir només els pesticides i herbicides realment necessaris, evitant ruixar els marges dels camps o fer-ho en dies de vent. Cal utilitzar productes de màxima qualitat i combinar les tècniques químiques amb processos mecànics i biològics. Pel que fa als adobs, s'han d'utilitzar els estrictament necessaris, en el moment oportú, i mai si hi ha previsió de pluges o vora masses d'aigua.

Més informació

Conservant tot conreant (Mañosa et al., 2007) // *Manual de conservació de la biodiversitat en els hàbitats agraris* (Direcció General de Medi Natural, 2009) // <http://ruralnaturaleza.com> // www.regsega.cat/segarra-garrigues/proteccio-medi-ambiental/pla-pilot-mac // www.celleramuntanya.com

Gestionar els boscos amb criteris conservacionistes

Descripció

Històricament els boscos han sigut una font de recursos molt important. Se'n pot obtenir fusta per elaborar mobles o fer paper, o combustible per a llars de foc i calderes. També se'n pot obtenir plantes aromàtiques i medicinals, així com aliments diversos: animals de caça, fruits i bolets. A la vegada, els boscos ofereixen una sèrie de serveis ambientals que sovint s'ignoren però que són cabdals: protecció dels sòls contra l'erosió, regulació de la temperatura i del cicle de l'aigua, captació de diòxid de carboni, etc. A més a més, els boscos madurs són llar d'una gran biodiversitat, un refugi de fauna i flora, i és un plaer contemplar-los des de fora o passejar-hi per dins.

Per tot això, tant si es gestionen les finques forestals de forma productiva com si no, és necessari tenir presents certs criteris i recomanacions per mantenir l'estat de salut i la biodiversitat dels boscos.

Cas 1 Propietaris forestals que recuperen la biodiversitat perduda

Diversos ramats de vaques i cavalls pasturen el sotabosc de 29 finques privades de l'Associació de Propietaris Boscos Bages-Anoia (Barcelona). Ho fan de manera rotatòria per tal de reduir el risc d'incendi d'uns boscos espessos que ja es van cremar els anys 1994 i 1998, i doncs contribueixen a preservar-ne la biodiversitat.

Cas 2 Una fundació valenciana restaura boscos autòctons

La Fundació Victoria Laporta Carbonell és propietària d'una finca de la serra de Mariola (Alacant i València), on s'està dedicant a restaurar els boscos autòctons i la seva diversitat de fauna, ja que s'havien degradat perillosament en les darreres dècades. A la vegada han recuperat construccions i usos tradicionals com la ramaderia i l'apicultura.

Com fer-ho: idees i passos que cal seguir

Protegir els hàbitats, les espècies i els arbres d'especial interès. Cal identificar, si convé amb ajuda d'un expert, si la finca acull cap hàbitat de gran valor, espècies protegides o algun exemplar d'arbre que calgui preservar per les seves dimensions monumentals, la seva edat o la fauna que hi ha. En general, quan es tala un bosc, sempre és bo deixar arbres vells i alguns boscos illa als fons de les valls. Cal preveure com garantir el manteniment de funcions com la pol·linització o la dispersió de llavors. En alguns casos caldrà utilitzar mètodes d'extracció selectius.

Coordinar-se amb altres propietaris. És bo coordinar les accions amb els propietaris veïns per tal d'assegurar el manteniment de prou hàbitats d'espècies d'interès i la connectivitat entre els diversos boscos. Fins i tot, es pot plantejar la creació d'una associació de propietaris forestals d'un mateix àmbit geogràfic.

Minimitzar el risc d'espècies invasores. Cal prioritzar la plantació d'espècies autòctones que incrementin la productivitat i la capacitat de resistència del bosc a les perturbacions. S'ha d'evitar plantar-hi espècies invasores i cal eradicar-ne les que ja s'hagin establert.

Potenciar la biodiversitat del bosc. La biodiversitat comprèn la diversitat d'ecosistemes, d'espècies, d'individus, d'estructura (estrat arbori, arbustiu i herbaci) i de funcions (successió i descomposició). Per tant, cal evitar les grans extensions homogènies i procurar que el bosc tingui el màxim de característiques naturals.

La certificació forestal. Per certificació forestal s'entén la comprovació per part d'un organisme independent que els boscos examinats són objecte d'una gestió sostenible. Aquests sistemes ajuden a millorar la informació del consumidor sobre la qualitat del producte que adquireixen. Dues de les etiquetes que més s'implanten a casa nostra són la PEFC (*Programme for the Endorsement of Forest Certification*) i l'FSC (*Forest Stewardship Council*), a més dels distintius de garantia de qualitat ambiental que s'atorguen als productes ecològics.

Més informació

Centre Tecnològic Forestal de Catalunya. Àrea de Biodiversitat: www.ctfc.cat // Certificació forestal FSC: www.fsc-spain.org // Certificació forestal PEFC: www.pefc.es // Fundació Victoria Laporta Carbonell: www.scribd.com/doc/287283

Caçar i pescar tenint en compte el medi

Descripció

Els pescadors i els caçadors són uns dels col·lectius més interessats a conservar la natura, ja que només un bon estat dels ecosistemes on practiquen la seva activitat (bosc, camps, rius, llacs i mar) els permetrà accedir a una bona varietat, quantitat i qualitat de preses.

Per aconseguir-ho, han de procurar reduir el màxim possible els impactes ambientals directament relacionats amb la seva activitat, vigilants quines espècies capturen, en quins períodes i en quines condicions, evitant alliberar espècies exòtiques o, si l'estat de les poblacions no és òptim, abstenint-se de caçar o pescar fins que es recuperin. També poden minimitzar impactes indirectes de la seva activitat, com l'accés motoritzat i els residus. A la vegada, poden contribuir a millorar els hàbitats i les fonts d'aliment de les preses, controlar espècies massa abundants i aportar coneixements per a estudis científics que es realitzin sobre certes espècies.

Cas 1 Pescadors que ajuden a capturar tortugues exòtiques

Des de l'any 2006, les societats de pescadors d'Olesa de Montserrat i d'Esparreguera (Baix Llobregat, Barcelona) col·laboren amb voluntaris del Projecte Rius, el Centre de Recuperació d'Amfibis i Rèptils de Catalunya (CRARC), una escola i un grup ecologista local per tal de retirar d'un tram del riu Llobregat totes les tortugues que no siguin autòctones.

Cas 2 Caçadors i ecologistes protegeixen un espai natural

El 2009, la Societat de Caçadors Benatell i el grup Acció Ecologista-Agró van arribar a un acord per tal que els caçadors traslladessin el vedat de caça al mateix espai que el grup ecologista té en custòdia a la Finca de Penya, a Sagunt (Camp de Morvedre). Així, les dues entitats contribueixen a millorar l'estada i la reproducció de les aus en aquesta zona.

Com fer-ho: idees i passos que cal seguir

No alterar l'equilibri de l'ecosistema. Quan es circula pel bosc, sempre cal fer-ho per camins habilitats per al trànsit rodat, mai per fora de les pistes forestals i a una velocitat màxima de 30 km/h. No es pot alliberar cap espècie sense autorització, ja que pot comportar greus riscos ecològics. Cal no llençar cap residu i evitar utilitzar municions de plom, especialment en zones humides, ja que és molt perjudicial per a la fauna en conjunt i, sobretot, per als ocells aquàtics. En el cas de la pesca marítima, s'han d'evitar mètodes de pesca que destrueixin el fons marí.

Respectar la fauna. Si la densitat d'animals d'una espècie no és òptima, és bo avançar el final de la temporada per facilitar-ne la reproducció. Cal respectar la fauna no cinegètica, els períodes de vedes i el cicle de reproducció de les espècies autòctones. És important conèixer quins són els mètodes de caça i pesca autoritzats i quines espècies són protegides. Cal ajornar la caça o la pesca quan les condicions ambientals o meteorològiques posen la vida de la fauna en perill. No s'han d'utilitzar mètodes de captura massius o no selectius.

Col·laborar amb l'administració i la ciència. Cal avisar els agents rurals, guardacostes o guardes de les reserves de fauna en el cas de trobar una espècie protegida ferida o morta, o en el cas de detectar una epidèmia o qualsevol agressió al medi ambient (reducció del cabal d'un riu per sota del mínim ecològic, ús de verí en la caça, furtivisme...). També es pot col·laborar amb estudis científics, especialment sobre aus migratòries, facilitant les anelles trobades.

Contribuir a millorar els hàbitats i l'alimentació de les preses. Els caçadors poden promoure contractes de guaret faunístic amb pagesos per tal que deixin algunes parcel·les sense conrear i així facilitar el refugi i la reproducció d'algunes espècies cinegètiques i la proliferació d'insectes vitals per a l'alimentació de moltes aus. Els pescadors poden contribuir a conservar o millorar la qualitat ecològica dels rius i del mar, amb accions com la pesca d'animals invasors, la retirada de deixalles o el suport a la creació de reserves marines i de pesca.

Més informació

Manual de bones pràctiques per a la caça a Catalunya (Departament de Medi Ambient, 2003) // Carta europea sobre caça i biodiversitat: <http://ruralnaturaleza.com/files/cazaybiodiversidad.pdf> // <http://revolucioverde.wordpress.com/que-estem-fent/projete-rius> // www.accioecologista-agro.org/spip.php?article1640

B5

La ciutadania en general

La conservació de la biodiversitat i els espais naturals beneficia directament o indirectament tota la ciutadania. Per tant, els ciutadans també han d'exercir la seva responsabilitat a l'hora de conservar el nostre entorn. Al capítol 2 del bloc A d'aquesta publicació trobareu més informació sobre les característiques d'aquest col·lectiu.

Les vies d'actuació que es proposen per conservar els espais naturals per part de la ciutadania són les següents:

- Informar-se sobre l'estat dels espais naturals.
- Col·laborar en estudis i recerques sobre medi natural.
- Participar en debats i opinar sobre els espais naturals com un tema d'interès col·lectiu.
- Visitar espais naturals amb respecte i practicar l'ecoturisme.
- Participar en activitats de voluntariat en espais naturals.
- Adquirir productes que conserven la natura.
- Donar suport a entitats conservacionistes i de custòdia del territori.

Informar-se sobre l'estat dels espais naturals

Descripció

Per contribuir a conservar la natura, un primer pas necessari és estar ben informats sobre l'estat i les necessitats dels espais naturals i de les espècies que hi ha al nostre país. Per tal que les pròpies accions siguin fructíferes i vagin ben encaminades, cal tenir alguns coneixements bàsics i un bon criteri sobre certs temes ambientals.

El funcionament de la natura i els ecosistemes és complex i integra moltes variables, així que cal dubtar dels missatges simplistes en defensa o en contra d'una qüestió determinada. És bo contrastar les informacions que es reben per part d'uns i altres i, si és necessari, recórrer a llibres i articles científics o assessorar-se bé abans de prendre partit. Cada cop hi ha més investigadors i experts en espais naturals, publicacions i pàgines web a l'abast de qualsevol persona interessada, i entitats que poden ajudar. Però, sobretot, quan es passa per un espai natural, cal tenir els ulls oberts i curiositat per observar i entendre la seva riquesa.

Cas 1 El programa «El medi ambient» de Televisió de Catalunya

Des de l'any 1992, Televisió de Catalunya emet cada dia, de dilluns a divendres, el programa «El medi ambient». Més de quatre mil reportatges d'actualitat sobre espais naturals i temes ambientals locals, nacionals i internacionals li han permès obtenir nombrosos premis i reconeixements a la seva tasca de divulgació ambiental.

Cas 2 Els butlletins d'història natural a Catalunya i Balears

La Societat d'Història Natural de les Balears i la Institució Catalana d'Història Natural són dues entitats amb una llarga trajectòria en la recerca sobre espais naturals. A més de ser responsables de nombrosos llibres, publiquen periòdicament uns butlletins per divulgar els resultats dels seus projectes i reportatges sobre temes d'actualitat.

Com fer-ho: idees i passos que cal seguir

Els webs de les administracions públiques. Cal conèixer les iniciatives de les administracions públiques que afecten (en sentit positiu i negatiu) els espais naturals: des de la construcció d'infraestructures fins a noves lleis i projectes per protegir espais naturals o espècies determinades. Consultar les pàgines web i els butlletins electrònics dels departaments de medi ambient permet trobar informació sobre espais naturals protegits, mapes, legislació, etc.

Els butlletins i els webs de les entitats conservacionistes. Igualment, resulta enriquidor conèixer els projectes i campanyes de les entitats conservacionistes, i què opinen sobre temes d'actualitat ambiental. Moltes entitats publiquen butlletins periòdics: de vegades es troben en format paper o només són accessibles a subscriptors, però sovint es poden consultar obertament a la pàgina web de l'entitat. També és recomanable consultar els webs de les entitats més importants a escala internacional, per conèixer projectes innovadors i reflexions interessants.

Conferències i jornades. Les entitats conservacionistes, les institucions, els centres de recerca i les universitats organitzen activitats formatives per a públics amb diferents nivells de coneixement. Cal estar atents a les agendes culturals de la pròpia localitat o municipis propers, així com als webs de les organitzacions.

Revistes i llibres. Als quioscos, llibreries i biblioteques es poden trobar revistes i llibres especialitzats en espais naturals. A casa nostra la revista *Nat*, que es va distribuir entre els anys 2005 i 2008, n'és un exemple. També hi ha gran quantitat de guies de camp per reconèixer espècies de flora i fauna, així com llibres més teòrics o reflexius sobre la seva gestió i conservació.

Actualitat ambiental. Una altra manera d'informar-se és a través dels mitjans de comunicació, ja sigui seguint programes especialitzats en natura, com notícies i reportatges sobre espais naturals en programes informatius més generalistes, o en portals web com Sostenible.cat.

Més informació

Programa «El medi ambient» de TV3: www.tv3.cat/elmediambient // Butlletins de la Institució Catalana d'Història Natural: <http://ichn.iec.cat/publicacions.htm> // Butlletí de la Societat d'Història Natural de les Balears: www.shnb.org/SHN_bolleti.html

Col·laborar en estudis i recerques sobre el medi natural

Descripció

Les persones que estan interessades en la ciència i el coneixement de la natura, i que volen aportar el seu granet de sorra, poden participar en projectes, viatges o sortides de caire científic que pretenen estudiar o adquirir coneixements sobre un determinat valor natural o un conjunt d'espais naturals. Aquests estudis i recerques oberts a la població solen estar promoguts per entitats conservacionistes, institucions científiques, museus, jardins botànics o centres de recerca. Segons el cas, es necessiten certs coneixements o habilitats específiques per poder-hi participar. Sovint, però, els mateixos organitzadors ofereixen la formació necessària. En algunes ocasions aquesta activitat està relacionada amb certs tipus d'ecoturisme (com l'ecoturisme científic, el turisme ornitològic o l'observació de cetacis) o amb les estades de voluntariat i camps de treball, ja que és una de les seves dedicacions habituals.

Cas 1 Ciutadans que diagnostiquen l'estat del litoral mediterrani

El projecte SILMAR pretén diagnosticar la qualitat ambiental i la biodiversitat de diverses zones de control repartides pel litoral mediterrani. Els participants, seguint el protocol establert per la Fundació Mar, recullen dades periòdicament i les introdueixen al web SILMAR. Actualment hi ha estacions repartides al llarg del litoral català i a les Pitiüses.

Cas 2 Una base de dades de biodiversitat amb fotos de ciutadans

L'associació Fotografia y Biodiversidad, amb seu a Barcelona, ha creat el projecte «Biodiversidad virtual». La iniciativa busca la implicació de la ciutadania per crear una gran base de dades sobre espècies de flora i fauna, hàbitats i elements geològics, sobretot d'àmbit ibèric, mitjançant les fotografies que cadascú pot fer i penjar al web del projecte.

Com fer-ho: idees i passos que cal seguir

Temàtiques i escales diverses. Cal esbrinar quins projectes de recerca amb participació ciutadana es realitzen prop de casa, però consultar també els projectes d'abast internacional, ja que gràcies a Internet es pot col·laborar amb gent d'arreu del món. Els objectes d'estudi també poden variar molt, però alguns dels més recurrents són el seguiment de fauna (anellaments d'ocells migratoris, albira-ments de cetacis, recomptes d'individus d'una determinada espècie...) i la diagnòsi o control de l'estat de conservació d'un ecosistema o hàbitat (des del litoral marí fins a rius i prats d'alta muntanya).

Coneixements i aptituds. En alguns casos no es necessita cap coneixement previ i només cal seguir al peu de la lletra el protocol (i, segons el cas, també el codi ètic) que faciliten els organitzadors. En altres casos convindrà assistir a jornades de formació prèvia, llegir amb atenció uns documents o practicar segons quina habilitat (com aprendre a agafar espècies d'aus sense fer-los ni fer-se mal).

Durades i implicacions variables. Segons la disponibilitat de temps i les ganes de participar en un projecte de recerca, es pot assistir a jornades puntuals, fer-se responsable d'un projecte a llarg termini (com els controls periòdics d'una determinada variable) o buscar projectes flexibles per aportar-hi el temps i l'esforç que es desitgi.

Altres maneres de donar suport. A part de participar directament en l'obtenció de dades, i depenent de quina sigui la pròpia formació, es pot col·laborar estretament amb els responsables del projecte de recerca en la interpretació de dades, la revisió de textos, el disseny d'una publicació divulgativa, etc. També es pot donar suport econòmic per cobrir les despeses del projecte.

Més informació

Manual d'inspecció de rius (Campos, 2010) // Projecte Silmar: www.silmar.org // Base de dades de Biodiversitat participada per la ciutadania: www.biodiversidadvirtual.org

Participar en debats i opinar sobre els espais naturals com un tema d'interès col·lectiu

Descripció

Malgrat que hi ha aspectes de la conservació de la natura que tenen un important component científic, això no significa que el debat al voltant de la biodiversitat estigui restringit a les esferes tècniques. La conservació dels espais naturals és una qüestió d'interès col·lectiu, que implica diversos agents socials i que en el fons té un elevat component polític: es tracta de quin model de societat es desitja per a l'actualitat i per a les generacions futures. Per això, debatre i opinar sobre el futur dels espais naturals és un acte de salut democràtica a l'abast de tothom, i contribueix a generar interès social per la temàtica.

En la majoria dels processos participatius que es duen a terme en relació amb la gestió d'espais protegits es pot participar per lliure, a títol individual, fins i tot si s'és membre d'alguna entitat. La pròpia opinió també es pot donar a conèixer en fòrums d'Internet, amb cartes als mitjans de comunicació i en la vida quotidiana (a familiars i amics).

Cas 1 Debat sobre el futur de la muntanya de Sant Miquel

El maig de 2010 va tenir lloc a Setcases (Ripollès) un debat sobre el futur del bosc de la muntanya de Sant Miquel. Una tercera part dels participants eren persones a títol individual, i la conclusió va ser apostar per convertir el conjunt de l'espai en un parc natural després que anteriorment, la tala d'un dels seus boscos, hagués generat rebuig social.

Cas 2 La Serra de Tramuntana, Patrimoni de la Humanitat

El Consell de Mallorca ha impulsat la candidatura de la Serra de Tramuntana per ser declarada per la UNESCO paisatge cultural. Durant l'elaboració de la candidatura va tenir lloc un procés participatiu que posteriorment es va obrir a la ciutadania a través d'un portal web i un espai al Facebook, on la candidatura ja té més de 10.000 seguidors.

Com fer-ho: idees i passos que cal seguir

Sense por de participar. No cal tenir cap títol acadèmic ni representar cap entitat important per poder participar de forma enriquidora en qualsevol debat. Tot hom té dret a donar el seu punt de vista sobre un tema del seu interès, i la por que el propi punt de vista no es tingui en compte no ha de fer que ningú es tiri enrere. Tanmateix, abans de formular una intervenció, cal valorar si aquesta contribueix al debat, en el sentit que aporta algun punt de vista nou, o reforça altres posicionaments ja formulats. Cal escoltar abans de parlar.

Participar amb l'actitud adequada. Cal acompanyar la participació amb una dosi equilibrada de sentit de la responsabilitat i d'il·lusió, i estar disposats a raonar els propis punts de vista i comprendre els de la resta de persones, com un exercici de respecte mutu i d'aprenentatge.

Internet com a altaveu. Moltes persones fan servir la plataforma web per donar a conèixer i compartir els seus punts de vista. Des de blocs personals fins a les xarxes socials (Facebook, Twitter, etc.), són espais idonis per comunicar-se amb altres persones interessades en la natura. També es pot formar part de fòrums de debat i llistes de distribució electrònica relacionades amb la temàtica, on es té ocasió d'intercanviar opinions amb altres cibernetes.

Les cartes als mitjans. Una eina que continua sent molt vàlida per donar a conèixer les pròpies opinions són les cartes als mitjans de comunicació, especialment diaris. Aquestes cartes es poden trametre per via postal i per correu electrònic. Molts mitjans de comunicació també disposen d'espais de debat i de participació en els quals es pot opinar sobre la conservació de la natura.

La col·laboració multiplica els resultats. Cal aprofitar l'oportunitat de cercar afinitats amb altres persones i entitats per tal d'endegar accions conjuntes. D'aquesta forma, la pròpia opinió tindrà més força i podrà tenir un impacte més rellevant sobre l'entorn.

Més informació

Procés participatiu la muntanya de Sant Miquel: http://mediambient.gencat.cat/cat/ciutadans/participacio_publica/setcases/inici // Candidatura de la serra de Tramuntana com a Patrimoni de la Humanitat: www.serradetramuntana.net

Visitar els espais naturals amb respecte i practicar l'ecoturisme

Descripció

Visitant espais naturals es viuen experiències molt gratificants, es gaudeix de la natura, se la coneix millor i s'aprèn a estimar-la. Però, a la vegada, convé reduir l'impacte sobre l'entorn i contribuir a conservar els espais naturals que es visiten, aportant recursos econòmics que serveixin per realitzar tasques de millora de l'espai, o implicant-se directament en estudis i projectes científics.

Una de les vies per fer-ho és mitjançant la pràctica de l'ecoturisme, una alternativa econòmica sostenible en espais naturals on, sovint, les activitats tradicionals perden pes. En aquest sentit, l'ecoturisme contribueix a evitar el despoblament d'àrees rurals o la implantació d'activitats poc sostenibles. Es pot practicar a qualsevol espai que gaudeixi de valors naturals remarcables, des de la costa a l'alta muntanya, dins un bosc espès, sota l'aigua o en un herbassar. Sovint, però, és en espais protegits com els parcs naturals on es troben les activitats ecoturístiques més consolidades.

Cas 1 Practicar turisme ornitològic a Formentera

El Consell d'Eivissa i Formentera ha creat un web per donar a conèixer els espais naturals de l'illa, amb especial atenció al Parc Natural de les Salines i a l'observació d'ocells. Aquesta iniciativa intenta unir turisme i ambient, promoure activitats ecoturístiques alternatives al turisme massificat i desestacionalitzar la temporada turística.

Cas 2 Caiac i busseig per descobrir la biodiversitat del cap de Creus

L'empresa SK Kayak, entre altres activitats, ofereix sortides amb caiac per accedir amb la força dels propis braços fins a indrets remots del cap de Creus (Alt Empordà) on, amb l'ajuda d'unes ulleres de busseig i les explicacions del guia, es pot contemplar una gran diversitat de flora i fauna i la bellesa dels paisatges submarins.

Com fer-ho: idees i passos que cal seguir

Conèixer bé el medi natural. Abans d'arribar al destí, cal informar-se sobre els atractius naturals que s'hi poden observar, els itineraris, l'oferta de guies, etc. Si es va a veure animals, cal identificar els millors indrets i horaris per observar-los. Les guies de camp ajuden a identificar les espècies, i el mapa o el GPS redueixen el risc de perdre's. Molts espais naturals protegits disposen de centres d'interpretació amb exposicions interessants i informació sobre activitats que milloraran l'experiència turística.

Cal ser respectuosos. Quan es veuen animals, s'ha de guardar silenci absolut. Si són petits, no s'han de tocar ni molestar, i tampoc s'han d'agafar flors ni roques. Cal informar-se de les regulacions específiques de cada espai protegit i respectar-les. Si n'hi ha, és millor optar pel transport públic i provar de desplaçar-se a peu, en bicicleta o a cavall. Convé no desviar-se dels camins marcats i emportar-se totes les escombraries que es generin.

Ajudar a conservar. És bo assabentar-se de projectes locals que ajudin a conservar l'espai natural que es visita i, si es pot, contribuir-hi d'alguna manera, sigui econòmicament sigui fent de voluntaris ambientals. Igualment, durant qualsevol visita a un espai natural es pot dur una bossa per recollir les deixalles que es trobin pel camí.

Una gran gamma d'activitats. L'ecoturisme permet practicar moltes activitats. Es pot observar grans mamífers terrestres, balenes i dofins, nombrosos ocells, papallones i libèl·lules i peixos, entre molts altres animals. Es pot passejar per boscos singulars, amb arbres gegants, o admirar flors curioses i atractives. Es poden visitar meravelles geològiques i paleontològiques o contemplar l'univers des d'un observatori astronòmic. Per conèixer els espais naturals, també es poden seguir itineraris senyalitzats a peu, anar amb bicicleta, a cavall, amb globus, amb caiac, amb telefèric o amb barca o, si algú s'hi atreueix, es pot submergir dins el mar o en llacs interiors per contemplar un món desconegut.

Més informació

Ecoturisme a Catalunya (Basora, 2010) // Portal tècnic sobre ecoturisme a Catalunya: www.ecotur-cat.cat // Observació d'aus a Formentera: www.formenterabirding.com // Caiac al Cap de Creus: www.skayak.com

Participar en activitats de voluntariat en espais naturals

Descripció

Una de les maneres més efectives per conservar la natura és a través d'activitats de voluntariat ambiental. Normalment les organitzen entitats conservacionistes i de custòdia del territori, però algunes empreses i institucions també n'ofereixen. La tasca dels voluntaris ambientals és bàsica per a dur a terme alguns dels projectes de les entitats conservacionistes, ja que sovint no disposen de prou recursos humans i econòmics i necessiten l'esforç i les idees de la gent.

Quan algú fa de voluntari ambiental, se sent útil i satisfet d'estar contribuint a millorar l'estat de conservació d'un espai natural, se'l sent seu, aprèn coneixements i habilitats, pot aportar esforç, idees i propostes, i coneix llocs nous i persones amb interessos semblants. Hi ha activitats de durada diversa: des de jornades de voluntariat d'un matí fins a camps de treball de dues setmanes o la participació estable en un grup de voluntaris per realitzar tasques periòdiques al llarg de l'any.

Cas 1 Universitaris participen en projectes de voluntariat

L'Observatori socioambiental de Menorca organitza cada estiu campanyes de voluntariat ambiental a l'illa. Amb el patrocini de l'alacantina Caja de Ahorros Mediterráneo, l'any 2009, un grup d'estudiants universitaris va prendre dades per a un sistema d'indicadors del Camí de Cavalls desenvolupat per la Universitat Autònoma de Barcelona.

Cas 2 Centenars de voluntaris participen en el Projecte Rius

L'any 2009 el Projecte Rius, de l'Associació Hàbitats, comptava amb més de 800 grups de voluntaris (des d'escoles fins a empreses, ajuntaments, entitats, pescadors, particulars, etc.) per fer el seguiment de l'estat dels rius catalans. També organitzen, amb campanyes com «Fem dissabte», jornades de voluntariat per netejar els rius.

Com fer-ho: idees i passos que cal seguir

Jornades de voluntariat sobre el terreny. Aquest tipus d'activitats són les més habituals i poden ser una bona manera d'estrenar-se en el món del voluntariat ambiental, per raó de la seva curta durada. Hi ha una gran varietat de tasques en les quals es pot participar: retirar deixalles de rius, boscos o platges, plantar arbres, mantenir camins i elements arquitectònics, eliminar espècies invasores, etc. En molts casos són obertes a tothom, hi pot participar gent de totes les edats i no es requereix cap habilitat o coneixement en particular.

Camps de treball. Acostumen a realitzar-se durant les vacances d'estiu i en la majoria de casos (tot i que no sempre) hi participen persones joves d'entre 15 i 30 anys, aproximadament. És freqüent l'organització de camps internacionals amb presència d'estrangers. Tenen una durada variable, des de 2 dies a un mes, tot i que solen durar una o dues setmanes. Les temàtiques poden ser les mateixes que en les jornades de voluntariat, però la durada del camp permet enfocar projectes de major abast.

Voluntariat especialitzat. En alguns casos es requereixen habilitats específiques, com saber submarinisme per participar en la neteja de fons marins o tenir experiència en alpinisme per participar en projectes a l'alta muntanya. En altres casos calen coneixements bàsics per participar en estudis científics sobre flora, seguiments de fauna, manipulació de màquines, cura d'animals, seguiment de la qualitat de les aigües d'un tram de riu...

Projectes repartits pel territori. És probable que a prop de casa hi hagi alguna entitat conservacionista que realitzi activitats de voluntariat ambiental al llarg de l'any. Però també es poden aprofitar les vacances a la muntanya o a la platja per dedicar el temps lliure i les energies a conservar la natura que es visita. Convé consultar els webs de les entitats o els específics sobre voluntariat ambiental i buscar quin projecte sembla més interessant.

Més informació

Servei català de voluntariat: www.voluntariat.org // Xarxa de voluntariat ambiental de Catalunya: www.xvac.cat // Observatori socioambiental de Menorca: www.obsam.cat // Projecte Rius: www.projecterius.org // Manual d'inspecció de rius (Campos, 2010)

Adquirir productes que conserven la natura

Descripció

Els ciutadans tenen molt de poder i poden influir en les empreses i les administracions públiques perquè apostin per la conservació de la biodiversitat i el patrimoni natural. Com a consumidors, tenen l'oportunitat d'apostar per un model de consum diferent, que contribueixi a reduir l'impacte de l'economia en l'entorn així com a reduir la pobresa i els conflictes, o la gran concentració de poder econòmic en unes poques mans.

Actualment es poden trobar en mercats i botigues especialitzades productes ben diversos que s'han elaborat respectant l'entorn on s'han produït i, en alguns casos, ajudant a conservar-lo. És el cas, per exemple, dels productes que s'elaboren en les finques agràries que tenen acords amb alguna entitat de custòdia. Adquirint aquests productes s'està contribuint a conservar els valors naturals i paisatgístics dels llocs on s'han produït.

Cas 1 Cooperatives de consumidors

Són grups de persones que s'organitzen col·lectivament per comprar determinats productes alimentaris –normalment ecològics– que provenen directament del pagès que els ha produït. D'aquesta manera es redueix la cadena d'intermediaris i permet que el productor rebi un preu just. És una bona fórmula per adquirir productes que conserven la natura.

Cas 2 Productes dels parcs naturals del País Valencià

La Conselleria de Medi Ambient de la Generalitat Valenciana ha creat la marca Parcs Naturals de la Comunitat Valenciana per promoure els productes i serveis que s'obtinguin en l'àmbit dels espais naturals protegits. L'objectiu és dinamitzar aquests territoris compatibilitzant la conservació de la natura amb el desenvolupament socioeconòmic.

Com fer-ho: idees i passos que cal seguir

Consultar les etiquetes dels productes. Mirar l'etiqueta dels productes que es consumeixen s'ha de convertir en un bon costum. L'etiquetatge pot informar sobre el lloc de procedència del producte o les tècniques de producció. Avui dia existeixen diverses ecoetiquetes que certifiquen que un producte s'ha elaborat (o s'ha extret) respectant l'entorn. Si ha seguit criteris de l'agricultura ecològica, per exemple, estarà degudament segellat pel consell regulador de la Comunitat Autònoma corresponent.

Consumir productes ecològics i de temporada. Els productes ecològics i de temporada requereixen menys despesa energètica i d'aigua en la seva producció, i menys emmagatzematge i manteniment (refrigeració) ja que es consumeixen més ràpidament. D'altra banda, comprar productes de temporada assegura que no estan produïts en hivernacles, un sistema de producció artificial amb un impacte paisatgístic notable.

Consumir «local». Comprar productes procedents de zones pròximes al lloc de residència comporta uns beneficis no sols ambientals, sinó també socials i econòmics. El concepte *food miles* mesura la petjada de carboni que deixen els aliments a causa del transport utilitzat des de la seva recol·lecció fins al punt de venda. A partir d'aquest concepte han aparegut iniciatives en diversos països que promouen el consum local: el segell «Chilometri zero» a Itàlia o els «locavores» d'EUA en són uns exemples. L'associació Slow Food també defensa aquest tipus de consum.

Informar-se dels productes que comercialitzen les entitats conservacionistes.

Diverses entitats conservacionistes tenen acords de custòdia en finques que es troben en espais d'interès natural. Consumint productes d'aquestes finques s'està col·laborant en la conservació d'aquests espais. Les agrobotigues de Gallecs (Mollet del Vallès) i del GOB Menorca, per exemple, ofereixen productes que aposten per una agricultura sostenible en favor de la conservació de la natura.

Més informació

Mercat de custòdia: www.viulaterra.cat/ca/implicat/mercatcustodia // Xarxa de consum solidari: www.xarxaconsum.net // www.gobmenorca.com/agrobotiga // Venda per Internet de productes de la terra: www.canperol.cat, www.pachamama.cat, www.bioiris.com // Slow Food: <http://slowfood.es>

Donar suport a entitats conservacionistes i de custòdia del territori

Descripció

Les entitats que es dediquen a conservar la natura i a la custòdia del territori no més poden tirar endavant els seus projectes amb l'esforç de moltes persones que hi dediquen el seu temps i energia, i amb el suport econòmic dels socis i simpatitzants. Cada cop hi ha més gent que els dóna suport, però encara en poden rebre –i en necessiten– molt més.

Si un ciutadà s'anima a col·laborar amb una entitat conservacionista tindrà l'oportunitat de conèixer millor la natura que l'envolta, sentir-se útil fent una tasca altruista pel bé del medi ambient i la societat i sentir-se part d'un col·lectiu de persones amb les quals els uneix una mateixa il·lusió. La varietat d'entitats i de tasques que es poden realitzar dins de cadascuna és molt gran, així que és fàcil trobar-ne una d'escaient, on aprendre allò que més interessa i a la vegada aportar les pròpies idees, reflexions i aptituds.

Cas 1 El GOB Menorca, més de mil socis i centenars de voluntaris

El GOB és una entitat conservacionista de les Illes Balears. La secció de Menorca es va crear l'any 1977 i actualment compta amb més de 1.200 socis, i molts més voluntaris i simpatitzants, en una illa amb poc més de 90.000 habitants. És, doncs, una de les entitats dels Països Catalans amb més suport i influència en el seu àmbit territorial.

Cas 2 La Fundació Limne apropa els rius valencians a la gent

Des de l'any 2007 la Fundació Limne, en col·laboració amb el Projecte Rius, actua en les conques hidrogràfiques dels rius valencians. Es dedica a l'educació ambiental, fomenta la participació ciutadana, organitza jornades de voluntariat ambiental per retirar deixalles dels rius, fa seguiments de l'estat de qualitat dels rius, i promou la custòdia fluvial.

Com fer-ho: idees i passos que cal seguir

Entitats per a tots els gustos. És recomanable consultar els objectius, els àmbits d'actuació i els projectes de cada entitat. Algunes són d'àmbit internacional i tenen milers de socis mentre altres s'encarreguen de projectes d'àmbit local o supramunicipal i tenen un grup petit de col·laboradors. Totes comparteixen la voluntat de preservar la natura però tenen idees i maneres de fer diferents, o centren els seus esforços en espècies, hàbitats o problemàtiques diverses. Hi ha diverses entitats de segon nivell que agrupen multitud d'entitats i que poden ser útils a l'hora de trobar l'entitat adequada. I, si no se'n trobés cap que s'adeqüés a les pròpies expectatives o quedés lluny de casa, sempre se'n pot crear una de nova (cal esperit emprenedor llavors) o obrir una delegació d'una entitat existent.

Diferents graus de compromís i suport. Si es vol col·laborar amb una entitat, es pot fer amb més o menys intensitat: fent-se'n simpatitzant, fent donacions econòmiques o materials a projectes concrets (per exemple, apadrinaments d'espècies), o fent-se'n membre i pagant la quota anual. Accions amb un grau d'implicació més elevats poden ser difondre entre amics i familiars la feina de l'entitat (i així captar nous socis), assistir a les diverses activitats i jornades de voluntariat que organitzen, formar part d'un equip de treball, ajudar a buscar patrocinadors i finançament, participar activament a les assemblees o, fins i tot, incorporar-se a l'equip directiu.

Compatibilitat entre entitats. Depenent de quin sigui el grau de compromís que es vulgui adquirir, no és incompatible formar part o participar en més d'una entitat. Ben al contrari, és molt positiu veure com funcionen diverses entitats i fomentar l'intercanvi d'experiències i la col·laboració entre elles.

Més informació

Medi Ambient. Anuari d'entitats catalanes: <http://84.88.11.2/anuari/> // Mapa d'entitats de custòdia de la XCT: <http://www.xct.cat/ca/xct/membres.html> // GOB Menorca: www.gobmenorca.com // Fundació Limne: www.limne.org

Fonts bibliogràfiques i informació addicional

Tot seguit es recullen totes les fonts bibliogràfiques citades al llarg de la publicació, així com altres referències i pàgines web que aporten informació addicional.

Publicacions de referència o citades

- ASENSIO, N.; COLLADO, H. (2007). *Protocol de seguiment i avaluació d'acords per a entitats de custòdia*. Documents ocasionals de la Xarxa de Custòdia del Territori, 16. XCT.
- BARREIRA, A.; RODRÍGUEZ-GUERRA, M.; PUIG, I.; BRUFAO, P. (2010). *Estudio jurídico sobre la custodia del territorio*. Plataforma de Custodia del Territorio. Fundación Biodiversidad.
- BASORA, X.; GORDI, J.; SABATÉ, X.; VICENTE, E. (2005). *Oportunitats per a la custòdia del territori als municipis. Guia pràctica per a ajuntaments i entitats locals*. Xarxa de Custòdia del Territori i Fundació Territori i Paisatge.
- BASORA, X.; SABATÉ, X. (2006). *Custodia del territorio en la práctica. Manual de introducción a una nueva estrategia participativa de conservación de la naturaleza y el paisaje*. Xarxa de Custòdia del Territori, i Fundació Territori i Paisatge.
- BASORA, X.; ROMERO-LENGUA, J.; HUGUET, P.; SABATÉ, X. (2009). *Ecoturisme a Catalunya. Una alternativa de turisme sostenible a la natura*. Consell Assessor per al Desenvolupament Sostenible. Departament de la Vicepresidència de la Generalitat de Catalunya.
- BASORA, X. (2009). *La custòdia del territori, a l'abast de tothom*. Xarxa de Custòdia del Territori.
- BASORA, X. (2010). *Ecoturisme a Catalunya. Guia per descobrir i conservar la natura*. Consell Assessor per al Desenvolupament Sostenible i Descobrir Catalunya.
- CAMPOS, D. (coord.) (2010). *Manual d'inspecció de rius*. Associació Hàbitats – Projecte Rius (4a edició).
- CARPENTER, S.; MOONEY, H. A.; AGARD, J.; CAPISTRANO, D.; DEFRIES, R. S.; DÍAZ, S.; DIETZ, T.; DURAIAPPAN, A.K.; OTENG-YEBOAH, A.; PEREIRA, H. M.; PERRINGS, C.; REID, W.V.; SARUKHAN, J.; SCHOLES, R.J.; WHYTE, A. (2009). "Science for managing ecosystem services: Beyond the Millennium Ecosystem Assessment". *Proceedings of the National Academy of Sciences* 106(5): 1305-1312.
- CARPENTER, S. R.; DEFRIES, R.; DIETZ, T.; MOONEY, H. A.; POLASKY, S.; REID, W.V.; SCHOLES, R.J. (2006). "Millennium Ecosystem Assessment: Research Needs". *Science* 314:257-258.
- CARRERA, S.; PIETX, J. (2009). "Empresas y custodia del territorio. Una alianza de futuro para la conservación de la biodiversidad". *Ecosostenible*, núm. 49. Pàgs. 13-49.
- Comissió Europea (2006). *Aturar la pèrdua de biodiversitat abans del 2010 i més enllà d'aquesta data. Sostenir els serveis dels ecosistemes per al benestar humà*. Comunicació de la Comissió.
- Comissió Europea (2010). *Opcions para una meta y una visión de la UE en materia de biodiversidad más allá de 2010*. Comunicació de la Comissió al Parlament Europeu, al Consell, al Comitè Econòmic i social europeu i al Comitè de les Regions.
- Conselleria de Medi Ambient de les Illes Balears (2005). *La caça i les espècies protegides a les Illes Balears*.
- Conselleria de Medi Ambient de les Illes Balears (2009). *Estat del Medi Ambient a les Illes Balears 2006-2007*. Govern Balear.
- Coordinadora de Organizaciones de Agricultores y Ganaderos, COAG (2010). *Guia de la compatibilización de la gestión agraria y la fauna salvaje*. Fondo Social Europeo. Fundación Biodiversidad. Fundación Félix Rodríguez de la Fuente.
- CORTINA, A. (2010). *Nova cultura del territori i ètica del paisatge*. Consell Assessor per al Desenvolupament Sostenible. Departament de la Vicepresidència. Generalitat de Catalunya.
- DE LA RIBA, F.; MORENO, A. (2002). *Xarxes associatives. Sumar forces per multiplicar resultats*. Fundació Esplai.
- Departament de Medi Ambient (2003). *Ma-*

nual de bones pràctiques per a la caça a Catalunya. Generalitat de Catalunya.

- Departament de Medi Ambient i Habitatge (2010). *Avantprojecte de Llei de la Biodiversitat i el Patrimoni Natural*. Generalitat de Catalunya.
- Direcció General de Medi Natural (2009). *Manual de conservació de la biodiversitat en els hàbitats agraris*. Generalitat de Catalunya.
- DUDLEY, N. (ed.) (2008). *Directrices para la aplicación de las categorías de gestión de áreas protegidas*. Unió Mundial per a la Conservació de la Natura.
- ESTEBAN, A. (2009). "La implicació ciutadana en el medi natural: una perspectiva britànica". VI reunió de la Xarxa de Custòdia del Territori.
- ESTEBAN, J. (2007). *L'ordenació urbanística: conceptes, eines i pràctiques*. Diputació de Barcelona (2a edició).
- ESTEBAN, A.; MARKS, N.; MICHAELSON, J.; LORENTZ, M. (2009). *Engagement with the Natural Environment*. nef (the new economics foundation). [informe intern].
- Europarc-Espanya (2002). *Plan de acción para los espacios naturales protegidos del Estado español*. Fundación Fernando González Bernáldez.
- Europarc-España (2005). *Integración de los espacios naturales protegidos en la ordenación del territorio*. Fundación Fernando González Bernáldez.
- Forum CSR International (2010). *The Business case for biodiversity*.
- Fundació Natura (2005). *Plan de acción para la biodiversidad. Cómo mejorar el impacto de la actividad empresarial en la biodiversidad*.
- Gellis Communications (2007). *Scoping study for an EU wide communications campaign on biodiversity and nature*. European Commission. DG Environment.
- GIRÓ, F. (2009). "El Consejo de Empresas para la Naturaleza. 10 años de colaboración con el sector privado en la protección de la naturaleza". *Ecosostenible*, núm. 49. pàgs. 28-32.
- GOB Menorca (2004). *Custòdia del territori. L'acord de Pràctiques Agràries Sostenibles a Menorca*.
- JONKERS, I.; LAMBOUY, T.; SIMONS, H.; GUSSENHOVEN, S. (2010). "Pro-biodiversity business: a new landscape of opportunity". *Forum CSR International. The business case for biodiversity*. Pàgs. 37-40.
- LEOPOLD, A. (1949). *A Sand County Almanac. And Sketches Here and There*. Baltimore Books.
- LUNA, L. M. (2006). *Cooperació entre entitats. Experiències d'interrelació i treball en xarxa. Col·lecció Útils Pràctics*. Torre Jussana.
- MALLARACH, J. M.; GERMAIN, J.; SABATÉ, X.; BASORA, X. (2008). *Protegits, de fet o de dret? Primera avaluació del sistema d'espais naturals protegits de Catalunya*. Institució Catalana d'Història Natural.
- MAÑOSA, S.; GIRALT, D.; PIETX, J. (2007). *Conservant tot conreant. Bases per a la custòdia del territori en finques agràries productives*. Xarxa de Custòdia del Territori. Institució Catalana d'Història Natural.
- NAESS, A. (2002). *Life's Philosophy: Reason and Feeling in a Deeper World*. The University of Georgia Press.
- Observatori del Paisatge (2010). *Paisatge i participació ciutadana*.
- Observatori del Tercer Sector (2009). *Manual de gestió del voluntariat*. Fundació "la Caixa".
- PALAU, J.M. (2010). "Economia i ecologia estan condemnades a entendre's". *Sostenible.cat*.
- RUSSI, D. (coord.) (2010). *El Pagament per serveis ambientals: una eina per a la conservació dels recursos naturals a Catalunya*. Consell Assessor per al Desenvolupament Sostenible.
- SABATÉ, X.; ROMERO-LENGUA, J.; HUGUET, P. i BASORA, X. (2009). *Participar. Com incidir en les decisions que afecten el territori*. Institut del Territori. Edicions Tres i Quatre.
- SÁNCHEZ CABRERA, J. V. (2008). "L'ús del sòl i l'ordenació del territori: els casos de Catalunya, el País Valencià i les Illes Balears". Observatori del Territori i del Medi Ambient Núm. 1.

- SOLER, J. (2010). *La política de protecció d'espais naturals de la Diputació de Barcelona*. Diputació de Barcelona. Àrea de Presidència.
- SPOERER, M.; SUÁREZ, A. (2010). *Voluntariado corporativo en España y Latinoamérica. Rasgos comunes y distintivos*. Fundar i Forum Empresa.
- STOLTON, S.; DUDLEY, N. (2007). *Company reserves. Integration biological reserves owned and managed by commercial companies into the global protected areas network – a review of options*. WWF White Paper.
- The Gallup Organization (2010). *Attitudes of Europeans towards the issue of biodiversity. Wave 2. Flash Eurobarometer 290*. Comissió Europea.
- VERA, A. (2008). *Acció social i empresa, el voluntariat silenciós*. Federació Catalana de Voluntariat Social i Ajuntament de Barcelona, Participació i Associacionisme.

Pàgines web

Serveis dels ecosistemes

- Programa per a l'avaluació dels ecosistemes del mil·lenni (Nacions Unides) <http://www.millenniumassessment.org>
- The Economics of Ecosystems and Biodiversity (TEEB) <http://www.teebweb.org/>
- Evaluación de los Ecosistemas del Milenio de España (EME) <http://www.ecomilenio.es/>
- Projecte Racionalitzar la conservació de la biodiversitat en ecosistemes dinàmics (RUBICODE) <http://www.rubicode.net>

Informació general sobre espais naturals protegits

- Anuario EUROPARC-España del estado de los espacios naturales protegidos 2009 <http://www.redeuroparc.org>
- Red de Parques Nacionales de l'Estat espanyol <http://reddeparquesnacionales.mma.es>

- Xarxa de Parcs Naturals de Catalunya <http://www.gencat.cat/parcs>
- Xarxa de Parcs Naturals de Barcelona <http://www.diba.cat/parcsn>
- Espais naturals protegits de les illes Balears <http://www.espaisnaturals.cat/>
- Parcs Naturals de la Comunitat Valenciana <http://parquesnaturales.gva.es/v/espnaturales.htm>
- Xarxa Natura 2000 a Catalunya http://mediambient.gencat.net/cat/el_medi/espais_naturals/xarxa_natura_2000/xarxa_natura_2000_catalunya.jsp
- Xarxa Natura 2000 a les Illes Balears <http://www.xarxanatura.es/>
- Xarxa Natura 2000 a la Comunitat Valenciana <http://www.cma.gva.es/web/indice.aspx?nodo=911&idioma=V>

Custòdia del territori

- Avenença · Associació Valenciana de Custòdia i Gestió Responsable del Territori <http://www.custodiaterritorivalencia.org>
- ICTIB · Impulsors de la Custòdia del Territori a les Illes Balears <http://ictib.org/>
- Xarxa de Custòdia del Territori <http://www.xct.cat> <http://www.custodiaterritori.org>
- Portal ciutadà de custòdia del territori <http://www.viulaterra.cat>

Voluntariat ambiental

- Secció sobre medi ambient del portal de d'entitats i voluntaris [xarxanet.org](http://xarxanet.org/ambiental) <http://xarxanet.org/ambiental>
- Xarxa de Voluntariat Ambiental de Catalunya <http://www.xvac.cat/>
- Servei Català del Voluntariat <http://www.voluntariat.org/>
- Fundació de la Solidaritat i el Voluntariat de la Comunitat Valenciana <http://www.fundar.es>
- Plataforma del Voluntariat de les Illes Balears <http://www.plataformavoluntariat.org>

